

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
ЗАОЧНА ФОРМА НАВЧАННЯ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри
_____ Лихова С.Я.
«___» _____ 2020 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «МАГІСТР»
ЗА ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЮ ПРОГРАМОЮ
«Правоохоронна діяльність»

Тема: «Техніко-криміналістичне забезпечення досудового розслідування вбивств»

Виконавець: студентка 2 курсу, групи ПР-201Мз Переверзева Катерина Максимівна

Керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри Ланцедова Юлія Олександрівна

Київ–2020

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Юридичний факультет
Кафедра кримінального права і процесу
Освітньо-професійної програми «Правоохоронна діяльність»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
_____ Лихова С.Я.
«_____» _____ 2020 р.

ЗАВДАННЯ**на виконання кваліфікаційної роботи**Переверзевої Катерини Максимівни

1. Тема роботи «Техніко-криміналістичне забезпечення досудового розслідування вбивств», затверджена наказом ректора від 24 вересня 2020 р. № 1771/ст.
2. Термін виконання та захисту роботи: з 05 жовтня 2020 р. по 13 грудня 2020 р.; з 21 грудня по 27 грудня 2020 року.
3. Вихідні дані роботи: монографічна наукова література, нормативно-правові акти, нормативно-правові акти міжнародного характеру, узагальнення судової практики.
4. Зміст пояснювальної записки: теоретичні основи техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування вбивств; особливості техніко-криміналістичного забезпечення проведення окремих слідчих (розшукових) дій та експертно-криміналістичного забезпечення досудового розслідування вбивств.

5. Календарний план-графік

№ пор	Завдання	Термін виконання	Відмітка про виконання
1	Вибрати тему кваліфікаційної роботи	до 01.10.2020	виконано
2	Затвердити тему і план роботи у наукового керівника	до 05.10.2020	виконано
3	Визначити статистичну, інформаційну базу дослідження скласти бібліографію	до 26.10.2020	виконано
4	Оформити і обговорити з науковим керівником перший розділ роботи	до 30.10.2020	виконано
5	Оформити і обговорити з науковим керівником другий розділ роботи	до 11.11.2020	виконано
6	Оформити і обговорити з науковим керівником третій розділ роботи	до 20.11.2020	виконано
7	Доопрацювати роботу, оформити її кінцевий варіант	до 29.11.2020	виконано
8	Отримати відгук керівника та рецензії	до 05.12.2020	виконано
9	Підготувати доповідь на захист	до 10.12.2020	виконано

6. Консультанти з окремих розділів

Розділ	Консультант (посада, П.І.Б.)	Дата, підпис	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Консультанти з окремих розділів не залучались			

7. Дата видачі завдання: 05.10.2020 р.

Керівник кваліфікаційної роботи

_____ (підпис)

к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального права і процесу
Ланцедова Юлія Олександрівна

Завдання прийняв до виконання _____

(підпис)

Переверзева Катерина Максимівна

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до кваліфікаційної роботи «Техніко-криміналістичне забезпечення досудового розслідування вбивств»: 111 сторінок, 123 найменувань використаних джерел.

ВБИВСТВА, ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ, КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ, КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ОРГАНІЗАЦІЯ ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини й пов'язані з ними явища, що виникають й набувають розвитку під час досудового розслідування вбивств. Предметом дослідження є техніко-криміналістичне забезпечення досудового розслідування вбивств.

Мета роботи полягає в дослідженні існуючих теоретичних засад та криміналістичних рекомендацій, спрямованих на удосконалення техніко-криміналістичного забезпечення діяльності з досудового розслідування вбивств.

Методами дослідження є положення теорії пізнання, її закони і категорії, історично-порівняльний, формально-логічний, порівняльно-правовий і системно-структурний методи, методи аналізу, синтезу, індукції, дедукції та аналогії.

Установлено, що з питань використання техніко-криміналістичних засобів у процесі досудового розслідування вбивств існують певні прогалини у практичній діяльності. У роботі розглянуто та проаналізовано низку наукових положень та їх практичного застосування, що мають значення для криміналістичної науки, слідчої та судової практики

Матеріали кваліфікаційної роботи рекомендуються для використання у навчальному процесі з криміналістичної підготовки співробітників правоохоронних органів.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ.....	10
1.1. Основні поняття техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування вбивств.....	10
1.2. Основні завдання техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування	16
1.3. Суб'єкти техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування вбивств	31
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ	45
2.1. Особливості техніко-криміналістичного забезпечення проведення окремих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій в ході досудового розслідування вбивств	45
2.2. Експертно-криміналістичне забезпечення досудового розслідування вбивств	80
ВИСНОВКИ.....	93
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	98

ВСТУП

Актуальність теми обумовлена тим, що правова держава передбачає не лише нормативне закріплення демократичних прав і свобод людини й громадянина, а й наявність механізму їх забезпечення. За умов, коли в українському суспільстві спостерігається тривожна тенденція погіршення якості життя окремих прошарків населення, на цьому фоні збільшується кількість осіб, які перетнули межу закону та вчинили тяжкі або особливо тяжкі злочини проти особи. Тому особливого значення набуває принцип невідворотності покарання. Злочини проти життя людини становлять велику політичну й соціальну небезпеку. За даними офіційної статистики, кількість таких посягань, а також посягань, які ставлять під загрозу життя людини, невпинно зростає. У 2019 р. зареєстровано 855 вбивства, з цього числа поліцейськими було розкрито 777 умисних вбивств. Сьогодні має місце зростання кількості вбивств. Так, лише за січень-жовтень 2020 р. зареєстровано в ЄРДР 4315 випадків умисного вбивства, це ще без врахування злочинів, які пов'язані із учиненням тяжких тілесних ушкоджень, які призвели до смерті (а їх зареєстровано в ЄРДР за вказаний період 404). Що стосується результативності розкриття зазначених злочинів, то тут також показники не втішні: з 4315 зареєстрованих випадків лише 1035 особам, на сьогодні вручено про підозру, тобто в усіх інших випадках або ймовірна особа-злочинець не встановлена, або ж недостатньо доказів для здійснення повідомлення про підозру. До того ж збільшується кількість злочинів проти життя людини, що вчинені із використанням вогнепальної зброї. На сьогодні в Україні залишаються нерозкритими понад 10 тисяч очевидних вбивств. Про складність ситуації в Україні свідчать також факти викрадення, незаконного придбання та зберігання вогнепальної зброї, незаконного виготовлення вибухових речовин та вибухових пристроїв. Змінюється злочинний механізм вбивств, виявляються їх нові види та професійна спрямованість. Особливо цинічним і нахабним було вбивство майже в центрі Києва журналіста Павла Шеремети, публіциста Олеса Бузини, полковника ГУР Міністерства оборони України Максима Шаповала, вбивство в зоні АТО полковника СБУ Олександра Хараберюша, ветерана АТО

Івана Мамчура та ін. В боротьбі з цими злочинами мають бути реально задіяні державні структури різних відомств, органів та підрозділів. При цьому важлива роль відводиться криміналістичному забезпеченню діяльності з досудового розслідування вбивств.

Окремі аспекти криміналістичного забезпечення діяльності з розкриття й розслідування злочинів у галузево-предметному плані висвітлювали вітчизняні науковці: В.Г. Гончаренко, І.В. Гора, А.В. Іщенко, В.А. Колесник, Павлишин Б.О., В.В. Тіщенко, В.Ю. Шепітько; країн СНД: Р.С. Белкін, В.О. Волинський, О.Ф. Волинський, Г.І. Грамович, Є.П. Іщенко, П.Т. Скорченко та ін. Ці автори зробили вагомий внесок у теорію і практику розслідування вбивств, створили наукове підґрунтя для подальших наукових пошуків.

У різні періоди проблеми техніко-криміналістичного забезпечення розслідування вбивств викликали інтерес учених-криміналістів, зокрема Павлишин Б.О., Скорченко П.Т., Тіщенко В.В., В.І. Шелудченка та ін.

Враховуючи викладене, особливої актуальності набуло детальне вивчення та аналітичне співставлення вказаних підходів до вирішення цих важливих для найбільш ефективної, раціональної та якісної протидії вчиненню вбивств, а саме розробки на цій основі заходів техніко-криміналістичного забезпечення вказаної діяльності.

Мета дослідження полягає в дослідженні існуючих теоретичних засад та криміналістичних рекомендацій, спрямованих на удосконалення техніко-криміналістичного забезпечення діяльності з досудового розслідування вбивств.

Відповідно до поставленої мети сформульовано такі **основні задачі**:

- висвітлити основні поняття техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування вбивств;
- на основі вивчення й аналізу теоретичних досліджень з'ясувати зміст техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування вбивств;
- визначити основні цілі, завдання та напрями техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування вбивств;

- охарактеризувати правову складову та визначити основних суб'єктів техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування вбивств;
- з'ясувати характер і значення інформації, що отримується в процесі досудового розслідування вбивств за допомогою техніко-криміналістичних засобів;
- дослідити особливості організації техніко-криміналістичного забезпечення діяльності початкового етапу досудового розслідування вбивств; .
- визначити особливості техніко-криміналістичного забезпечення експертної діяльності й визначити основні напрями його подальшого удосконалення.

Об'єкт дослідження є суспільні відносини й пов'язані з ними явища, що виникають й набувають розвитку під час досудового розслідування вбивств.

Предмет дослідження – техніко-криміналістичне забезпечення досудового розслідування вбивств.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становить діалектико-матеріалістичний метод, який створив умови визначення об'єкта дослідження щодо поєднання потреб наукових досліджень та практичної діяльності правоохоронних органів. Застосовані *методи формальної логіки* (аналіз, синтез, дедукція, індукція, аналогія, абстрагування) дали змогу детальніше усвідомити зміст розглядуваних питань. У роботі застосовувалися спеціальні правові методи, зокрема: *порівняльно-правовий* для встановлення загальних та особливих характеристик розуміння техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування, законодавства та правозастосовної практики в Україні; *системно-структурний* – для формування змісту та складових елементів техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування, встановлення особливостей досудового розслідування вбивств як об'єкту техніко-криміналістичного забезпечення; метод *системного аналізу* – для комплексного узагальнення концепцій, точок зору авторів з окремих питань, що входять до предмета дослідження; *статистичний* – при ілюстрації теоретичних

висновків даними державної та відомчої статистики, узагальненні результатів вивчення емпіричних джерел.

Нормативно-правову та інформаційну основу кваліфікаційної роботи склали: Конституція України, Закони України, підзаконні нормативно-правові акти, Кримінальний та Кримінальний процесуальний кодекс України.

Емпіричну базу дослідження становлять: систематизовані статистичні матеріали про стан досудового розслідування вбивств; статистичні та аналітичні матеріали МВС, Національної поліції України, ДНДЕКЦ МВС України.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані та обґрунтовані у кваліфікаційному дослідженні теоретичні положення, пропозиції, висновки й рекомендації спрямовані на удосконалення практики досудового розслідування вбивств.

Структура кваліфікаційної роботи. Робота складається із вступу, двох розділів, що містять п'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (123 найменування). Повний обсяг роботи становить 111 сторінок, з них обсяг основного тексту - 97 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ

1.1. Основні поняття техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування вбивств

Необхідність на державному рівні виконання рішень, направлених на боротьбу зі злочинами проти життя, зумовлює особливу важливість розробки, у першу чергу, теоретичних обґрунтувань із організації комплексу заходів як організаційного, так й технічного характеру. Особливу важливість набуває побудова в межах заявленої проблематики злагодженого та досконалого понятійного апарату, а також виокремлення найважливіших складових техніко-криміналістичного забезпечення. Звісно, що однією з ключових категорій криміналістики є саме «криміналістичне забезпечення», а також його складові «техніко-криміналістичне», «тактико-криміналістичне» і «методико-криміналістичне» забезпечення. Враховуючи саме багатоманітність наукових досліджень цієї проблематики, ми вважаємо за необхідне акцентувати увагу на тих наукових положеннях, які дозволяють надати змістовно-структурний і функціональний аналіз категорії «техніко-криміналістичне забезпечення». Одне з останніх узагальнюючих досліджень традиційного підходу проведено у відповідній дисертації Б.О. Павлишина [79, с. 22-209], основні положення якої в контексті традиційних позицій інших авторів та правових актів по даній проблемі [11, 12, 48, 80, 109 та ін.] можуть бути представлені таким чином.

На думку Б.О. Павлишина, доцільність уособлення «техніко-криміналістичного забезпечення» не лише як поняття, а й самостійного виду діяльності, зумовлена причинами саме практичного характеру, адже загальновідомо, що необхідною умовою функціонування та подальшого розвитку кожного з інститутів у сфері кримінального судочинства є формування його основ, які носять комплексний характер та містять теоретичні, правові й організаційні напрями. Безумовно, теоретичні основи «техніко-криміналістичного

забезпечення досудового розслідування» мають складати, перш за все, положення криміналістики, тому що «техніко-криміналістичне забезпечення» формується у надрах криміналістики й адаптує її дані у контексті актуальних проблем свого розвитку. Але обмеження застосуванням в якості наукової бази «техніко-криміналістичного забезпечення» криміналістики, яка безумовно є основним джерелом її засобів і методів, навряд чи продуктивне. Як бачимо, у розглядуваному випадку, є залучення елементів кримінального процесу [79, с. 42-43].

Враховуючи зв'язок та послідовність процесів під час досудового розслідування вбивств, на думку Б.О. Павлишина, буде доцільним при визначенні техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування злочинів урахувати й вже існуюче визначення даного явища, яке вже розглядалося в наукових працях багатьох вітчизняних, а також зарубіжних науковців [79, с. 43].

Говорячи про співвідношення техніко-криміналістичного і в цілому криміналістичного забезпечення, варто враховувати, що перше є нічим іншим як елементом другого і співвідноситься з ним як окреме та загальне. Отже, і те, і інше в їх основі однаково характеризуються за своєю структурою, що охоплює за своїм змістом правове, науково-методичне та кадрове забезпечення [121, с. 13-14.]. Деякі тенденції, що діють на різних історичних етапах розвитку правових й організаційних основ застосування напрацювань криміналістичної техніки мають сталий та закономірний характер, що у свою чергу проявляється у наступних положеннях. По-перше, зростаюча необхідність суспільства забезпечити свою безпеку та захист взагалі, а від злочинності зокрема, об'єктивно породжує пошук більш сучасних засобів та методів вирішення даної проблеми. Науково-технічний прогрес відкриває новітні можливості у боротьбі зі злочинністю, а його досягнення виступають безпосереднім джерелом та основним засобом розвитку науки криміналістичної техніки. По-друге, необхідність у застосуванні криміналістичної техніки сприяє появі відповідних правових та організаційних форм такого її застосування. Вони здійснюють вплив на процеси «об'єктивізації та технізації» кримінального процесу, сповільнюючи чи прискорюючи їх. Головна

роль тут належить правовим та кримінально-процесуальним формам регулювання застосування засобів та методів криміналістичної техніки у процесі розкриття та розслідування злочинів. По-третє, у своєму розвитку право та організація процесу дослідження злочину тісно взаємодіють між собою та взаємообумовлюють один одного. З одного боку, організаційні форми використання криміналістичної техніки у цьому процесі удосконалюються під впливом змін у правовому регулюванні та виступають похідними від останніх, характеризуючи їх. Якщо розглядати з іншого ж боку, організаційні форми внаслідок їхньої динамічності упорядковують використання криміналістичної техніки з питань, що не знайшли своє закріплення у правових нормах, а тому виступають основою для удосконалення законодавства. Зокрема, через окремі норми права (кримінального процесуального законодавства) потреби практики боротьби зі злочинністю перетворюються у можливість використання з цією метою тих або інших науково-технічних методів або засобів [36, с. 51].

Останніми роками у науковій літературі отримало розповсюдження поняття «техніко-криміналістичне забезпечення розслідування злочинів». Деякі спроби етимологічного аналізу поняття «техніко-криміналістичне забезпечення» здійснювалися Р.С. Белкіним, В.О. Волинським, О.Ф. Волинським, І.В. Горою, А.В. Іщенком, О.О. Леві, В.А. Колесником, В.О. Образцовим, П.Т. Скорченком, та ін. У наукових працях зазначених та інших вітчизняних та зарубіжних науковців техніко-криміналістичне забезпечення визначається через термін «техніко-криміналістичне», що вказує насамперед на зв'язок з наукою криміналістикою взагалі й на зв'язок із розділом криміналістики «криміналістична техніка». Однак ще й до сьогодні існує дискусія щодо поняття техніко-криміналістичного забезпечення.

Немалою науковців розглядають техніко-криміналістичне забезпечення як специфічну діяльність учених та практиків із розробки нових, пристосованні вже відомих науково-технічних досягнень, а також їх упровадження в практику розслідування злочинів. Найбільш глибокими та повноцінними з огляду на широту розглядуваних питань техніко-криміналістичного забезпечення є такі

докторські дисертації О.Ф.Волинського «Концептуальні основи техніко-криміналістичного забезпечення розкриття й розслідування злочинів» (1999 р.) [17], П.Т. Скорченка з темою «Проблеми техніко-криміналістичного забезпечення досудового кримінального процесу» (2000 р.) [94] та кандидатська дисертація Б.Д. Павлишина з темою «Техніко-криміналістичне забезпечення досудового розслідування вбивств» (2017 р.) [79].

На думку Г.І. Грамовича поняття техніко-криміналістичне забезпечення розглядається як регламентована нормативними актами діяльність науково-дослідних, судово-експертних і інших закладів, а також відповідних посадових осіб, на котрих безпосередньо покладено обов'язок розробки та реалізації комплексу взаємопов'язаних заходів з метою створення оптимальних умов ефективного використання спеціальних знань та науково-технічних засобів у процесі боротьби зі злочинністю [23, с. 87]. Отже, поняття техніко-криміналістичне забезпечення розглядалося ним як організаційно-функціональна система.

Сутністю ж техніко-криміналістичного забезпечення, на думку О.В. Шаповал, є діяльність із створення належних умов для практичного застосування сучасних технічних засобів, наукових положень, а також практичних рекомендацій їх застосування та безпосереднього застосування цих сучасних технічних засобів, наукових положень і практичних рекомендацій у ході розслідування злочинів [114, с. 9].

З точки зору змішаного підходу щодо визначення поняття техніко-криміналістичного забезпечення В.М. Хрустальов пропонує розглядати техніко-криміналістичне забезпечення саме як систему правових, наукових та організаційних заходів з розробки, впровадження та практичного використання техніко-криміналістичних засобів й наукових методів з метою успішного розкриття, розслідування та попередження злочинів, і як діяльність, яка спрямована на: 1) досягнення та підтримання повсякденної готовності правоохоронних органів щодо застосування науково-технічних засобів та методів;

2) практичну реалізацію такої готовності у кожному конкретному випадку розкриття та розслідування злочинів [106, с. 34].

На думку Ю.М. Чорноуса техніко-криміналістичне забезпечення необхідно розглядати у науковому та практичному аспекті. Науковий аспект передбачає формування системи техніко-криміналістичних рекомендацій, що адресуються слідчим, спеціалістам та експертам. А у практичному значенні техніко-криміналістичне забезпечення являє собою сукупність пристроїв, інструментів та пристосувань, що застосовуються при виконанні слідчих, оперативних й експертних дій [110, с. 217].

У аспекті ж статичного підходу розглядає техніко-криміналістичне забезпечення Н.В. Павлюк, який стверджує, що техніко-криміналістичне забезпечення це є система науково-технічних засобів, які призначені для проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових), судових дій, експертного дослідження, а також інформаційної підтримки досудового розслідування, судових справ і спеціально розроблених технічних прийомів, методів та методик їх використання, які є необхідними для динамічної оптимізації діяльності органів кримінальної юстиції щодо запобігання злочинам, їх розслідування та судового розгляду [80, с. 100].

Доволі цікавим та таким, що суттєво відрізняється від уже відомих дефініцій, є визначення поняття техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів, яке запропоноване китайським науковцем Чжу Цзиньцзе. Даний науковець пропонує визначення поняття техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів розглядати як систему технологій та технічних засобів, яка організаційно та функціонально забезпечує створення умов постійної готовності криміналістичних служб до швидкого та ефективного вирішення завдань щодо виявлення, фіксації, вилучення та дослідження слідів вчинених злочинів, що функціонує на основі отримання, накопичення та обробки криміналістично значущої інформації, а також її використання для оптимізації процесів розслідування злочинів [108, с. 6].

Підводячи підсумок щодо викладених окремих підходів науковців до визначення терміна «техніко-криміналістичне забезпечення», доцільно підкреслити єдність поглядів на дану проблему, що полягає у тому, що це самостійна специфічна діяльність вчених-криміналістів та практиків з розробки нових, пристосуванні відомих науково-технічних досягнень, а також їх впровадження у практику протидії злочинам з метою оптимального вирішення завдань боротьби зі злочинами. Але на думку Б.О. Павлишина, необхідно дещо уточнити стосовно поняття «техніко-криміналістичне забезпечення», а саме те, що техніко-криміналістичне забезпечення досудового розслідування вбивств необхідно розглядати як науково-дослідну, навчально-методичну, організаційну й інформаційну діяльність з розробки, впровадження та практичного застосування науково-технічних засобів, технологій, прийомів, способів і методів у практичну діяльність усіх учасників досудового розслідування вбивств через набуття й удосконалення професійних знань та навичок суб'єктами їх застосування [79, с. 50].

1.2. Основні завдання техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування

Говорячи про досудового розслідування вбивств, вважаємо за необхідне підкреслити, що досудове розслідування являє собою організаційно-управлінську, інформаційно-пізнавальну і пошуково-засвідчувальну діяльність, що здійснюється за допомогою системи методів та прийомів, процесуальних та криміналістичних засобів й спрямована на встановлення сутності розслідуваної події, її обставин та винуватців. Зазначене вказує на необхідність використання таких методів та засобів збору криміналістично значущої інформації, яка закладена у слідах, які б нейтралізували негативні умови пізнання кримінально релевантної події. Забезпечується це за допомогою використання сучасних можливостей техніко-криміналістичного, а також тактико-криміналістичного забезпечення такої діяльності. Під час провадження у формі досудового розслідування вбивств технічні прийоми, технології та методики нерозривно пов'язані із тактичними прийомами, тому що використовуються не самі по собі, а у структурі слідчих дій та криміналістичних експертиз. Тому у реальній слідчій та експертній діяльності ці прийоми та технології реалізуються у криміналістичних методиках розслідування різних видів вбивств. Відповідно до норм КПК України технічні засоби та методи криміналістики можуть застосовуватися при проведенні будь-яких слідчих (розшукових), а також негласних слідчих (розшукових) дій. Для того, щоб результати їх застосування мали доказове значення, використання техніко-криміналістичних засобів та методів має бути зафіксовано у протоколі відповідної слідчої чи негласної слідчої (розшукової) дії.

В свою чергу, В.В.Тищенко наголошує, що сьогодні є можливим поетапне побудова та вирішення тактичних й стратегічних задач за допомогою розроблених у науці відповідних криміналістичних програм та алгоритмів розслідування. Також потрібно враховувати необхідність вирішення складних організаційних питань, залучення до розслідування посадових осіб й представників громадськості, спеціалістів та експертів, організацій, установ,

правоохоронних органів, а також їх служб, здійснення постійного та ефективного керування діяльністю щодо розслідування злочинів. Зазначені обставини обумовлюють для оптимізації діяльності застосування технологічного підходу та появи у літературі поняття «криміналістичні технології». Другий розділ у криміналістиці «Криміналістична техніка» містить у собі положення, які відносяться до описування не тільки техніко-криміналістичних засобів, їх можливостей та розробки нових, більш досконалих технічних засобів, але й правил і рекомендацій щодо застосування таких засобів науково розробленими методами й прийомами. Рекомендовані алгоритми щодо застосування техніко-криміналістичних засобів з виявлення, фіксації, вилучення та дослідження об'єктів, як потенційних доказів й утворюють технологічну складову вказаного розділу криміналістики. Дана складова має бути чітко усвідомлена як функціональна частина криміналістичної техніки [101, с. 470]. За ступенем складності розрізняють окремі технічні прийоми роботи зі слідами та предметами, як речовими доказами та їх системи, технології, які спрямовані на вирішення відносно самостійних типових задач виявлення, фіксації, вилучення та дослідження зазначених криміналістичних об'єктів. До технологій можна віднести одержання гіпсових копій з об'ємних слідів ніг, виявлення латентних тобто невидимих слідів пальців рук на різних поверхнях, а до методик, у свою чергу можна віднести відтворення ушкоджених текстів, ототожнення людини за її слідами пальців, почерком, губ, лоба та ін. [44, с. 37]. У свою чергу Б.О. Павлишин підтримує пропозицію В.В. Тищенка відносно необхідності виокремлення технологічного аспекту в діяльності з розслідування злочинів, поєднуючи його з іншими криміналістичними сторонами зазначеної діяльності, а саме техніко-криміналістичною, тактичною та методичною [79, с. 53; 104, с. 177].

Техніко-криміналістичне забезпечення досудового розслідування вбивств має свої специфічні завдання, цілі, правовий режим функціонування, а також своїх суб'єктів. У змісті техніко-криміналістичного забезпечення Б.О. Павлишин виокремлює наступні структурні елементи: 1) цілі використання криміналістичних засобів та методів; 2) конкретні напрями криміналістичного

забезпечення та 3) способи отримання необхідної інформації для досягнення мети у межах конкретного напрямку [79, с. 53].

Метою ж техніко-криміналістичного забезпечення кримінального провадження, як вважає Ю.М. Чорноус, є: фіксації перебігу та результатів проведення процесуальних, слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій; – виявлення, фіксації, збирання, дослідження слідів злочину, інших речових доказів; ведення систем кримінальної реєстрації, а також криміналістичних обліків; проведення експертиз [109, с. 32]. На думку Б.О. Павлишина, основною метою техніко-криміналістичного забезпечення є забезпечення потреб практики досудового розслідування вбивств науково-технічними засобами, прийомами та методами. Деталізуючи дану загальну мету, Б.О. Павлишин виокремлює в ній такі завдання техніко-криміналістичного забезпечення як: виявлення, отримання, фіксація, вилучення, збереження носіїв криміналістично значущої інформації у процесі досудового розслідування даної категорії злочинів; діагностику, тобто розпізнавання, а саме встановлення певних характеристик осіб та матеріальних об'єктів; ідентифікацію, тобто встановлення тотожності особи або матеріального об'єкта за проявами загальної родової чи групової належності порівнюваних матеріальних об'єктів; визначення ситуації, явища, події або дій осіб у динаміці за залишеними матеріальними відображеннями; відтворення матеріальних об'єктів у їх первісний стан через реконструкції тобто уявного образу або реставрації тобто фізичного відтворення; криміналістичну класифікацію тобто систематизацію даних про осіб та матеріальні об'єкти у відповідних криміналістичних інформаційних системах з метою отримання оперативно-значущої інформації. На думку даного науковця конкретні цілі техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування вбивств вимагають більш докладного розгляду [79, с. 36].

Подія злочину це процес діяльності, який знаходиться у закономірному зв'язку із іншими процесами, подіями та явищами. Вбивство як злочин вчиняється шляхом впливу на матеріальні та нематеріальні об'єкти, внаслідок чого стан їх змінюється. Саме у перетвореннях стану об'єктів і відображається інформація

щодо руху, дій злочинця, про умови їх виконання, про застосовувані засоби, про вид та цілі, про особу та мотиви. У результаті такого відображення з'являються слідова інформація щодо події злочину та її учасників. За певних умов така слідова інформація може набути доказового значення. Інформація, що залишається злочинцем, існує об'єктивно, однак потенційно. Вона сама по собі ще ні про що не "говорить", тому що знаходиться у закодованому вигляді. Для того, щоб слідова інформація "заговорила", потрібно, щоб інший суб'єкт її перекодував [66, с. 380]. Процес пізнання, що здійснюється у ході розслідування кримінального правопорушення, інформаційно-пошукова діяльність слідчого у більшості випадків починаються з вивчення наслідків злочинних дій, а саме з нестачі майна, зникнення визначеної особи, наявності трупу, зіпсованого майна, тілесних ушкоджень у потерпілого та інших слідів й ознак злочину. Вони зберігають у собі інформацію й про інші компоненти злочинної діяльності, а саме: суб'єкт, об'єкт, мотиви та цілі, способи та засоби, місце та час; вказують на джерела доказової інформації, їх види, характер і вірогідне місце перебування, на сліди та ознаки розслідуваної події. Тому виявлені наслідки можуть стати основою для моделювання окремих епізодів, етапів злочинної діяльності у цілому, а також для правильного вибору шляху розслідування [100, с. 16,35].

Говорячи про значення науково-технічних засобів, прийомів та методів у діяльності із досудового розслідування вбивств, необхідно насамперед наголосити на їх величезній ролі у збільшенні результативності більшості слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. Завдяки їм є можливим виявлення невидимих та маловидимих слідів рук, мікрооб'єктів, знарядь вчинення злочину та інших речових доказів, необхідних для встановлення усіх обставин розслідуваної події та доведення вини підозрюваного. Науково-технічні засоби надають змогу більш повно, аніж у протоколі огляду місця події, пред'явлення для впізнання, освідування, слідчого експерименту, обшуку фіксувати обстановку, у якій проводилася слідча (розшукова) дія, звертати увагу на окремі обставини, які спочатку здаються малозначними, однак у подальшому можуть виявитися істотними під час аналізу події злочину. Провівши аналіз сучасної

літератури з проблем науково-технічного забезпечення правоохоронної діяльності під час досудовому розслідуванні злочинів, Б.О. Павлишин говорить про те, що в працях науковців у першу чергу звертається увага на те, що велика кількість науково-технічних засобів позитивно впливають на збільшення продуктивності праці слідчих. Використання фото-, звуко- та відеозапису пришвидчують фіксацію обстановки, у якій проводиться слідча дія, пошукова техніка зменшує час відшукування речових доказів. Також важливе значення науково-технічні засоби мають для отримання пошукової інформації. З їх застосуванням безпосередньо на місці події також проводиться попереднє дослідження слідів рук, ніг, взуття, біологічних слідів, що дає змогу здійснювати пошук по «гарячим слідам» [79, с. 56]. Так, наприклад, технічні засоби інтроскопії дають можливість пошуку вибухових пристроїв та вибухових речовин, зброї та боєприпасів та ін. Одним з найбільш універсальних та інформативних методів інтроскопії є радіаційний, що займає провідне місце у неруйнівному контролі матеріалів і речовин, а технічні засоби, які засновані на даному методі, відрізняються широкою різноманітністю типів, а саме: портативні, мобільні та стаціонарні флуороскопічні та скануючі системи або пристрої цифрової радіографії [50]. У ході проведення окремих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій найбільш ефективними для вирішення пошукових завдань та дистанційної діагностики різноманітних матеріалів та виробів є тепловізійні методи. а також розроблені на їх основі апаратні засоби. Основним шляхом реалізації тепловізійного методу контролю є саме створення апаратних засобів, що забезпечують перетворення температурного розподілу чи інфрачервоного випромінювання у видиме зображення. Реалізація можливостей тепловізійного методу контролю забезпечує можливість виявити внутрішні дефекти у найрізноманітніших об'єктах, вирішити проблем «спостереження» у темряві, виявити приховані або замасковані об'єкти або здійснити пошукові заходи в складних умовах. Для цього створені портативні, мобільні, а також стаціонарні тепловізійні апаратні засоби [51]. Для виявлення латентних, тобто невидимих слідів на різноманітних поверхнях, а також для відшукування мікрокількостей крові, потожирової речовини, слини тощо,

невидимих слідів ніг, взуття, документування різноманітних дій у повній темряві тощо можна застосовувати прилади типу RYVIS (Reflective Ultra Violet Imaging System) це система перетворення ультрафіолетового зображення у видиме. Цей прилад складається із об'єктива, тобто електронно-оптичного перетворювача, з УФ-фотокатодом та окуляра. За допомогою адаптера прилад стикується з 35 мм фотокамерою та з цифровою відеокамерою [25]. Також ефективним для виявлення слідів рук на різноманітних поверхнях є рентгенівський метод, який дає змогу не лише виявити сліди рук, які утворені потожировою речовиною, але й виявляти хімічні домішки чи маркери. Метод рентгенівської флуоресцентної спектроскопії заснований на залежності інтенсивності рентгенівської флуоресценції від концентрації окремого хімічного елементу у досліджуваному об'єкті. Застосовуючи явище мікрорентгенівської флуоресценції можна виявити натрій, калій, хлор, а оскільки домішки вказаних солей розташовуються вздовж ліній папілярного візерунку, то існує реальна можливість «промалювати» і сам папілярний узор [116].

Криміналістична техніка розробляється так би мовити «під завдання», а отже саме криміналісти мають визначити систему таких завдань, до того ж з оцінкою їх пріоритетності. Одним із завдань криміналістики у межах техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування конкретних видів злочинів є саме необхідність проведення системного аналізу потреб слідчої практики у засобах криміналістичної техніки. В основі цього аналізу має бути інформація щодо частоти виникнення на практиці відповідних техніко-криміналістичних завдань та про їх значення для кінцевого результату роботи під час досудового розслідування вбивств. На думку В.О. Волинського, зміст таких завдань визначається в основному техніко-криміналістичною ситуацією, яка й зумовлює особливості тактики та техніки їх вирішення, які мають вираз у певній сукупності дій. Безумовно, зазначені завдання різноманітні, однак вони виступають по відношенню до сукупності дій способом їхньої інтеграції у систему, зазвичай, унікальну та неповторну. Ситуативна техніко-криміналістична задача це, на сам перед, інтегрована у систему певна сукупність дій суб'єктів

техніко-криміналістичного забезпечення, яка зумовлена специфікою зовнішніх умов, таких як вид слідів, місце їх знаходження, характеристика техніко-криміналістичних засобів, що направлені на отримання максимально повної криміналістично значущої інформації, а також їх використання і розкритті й розслідуванні злочинів [16, с. 344].

Теоретичне та практичне значення системного аналізу ситуаційних техніко-криміналістичних завдань полягає у тому, що дозволяє поставити його на наукову основу та об'єктивно оцінювати актуальність, пріоритетність розробок нових та модернізацію наявних техніко-криміналістичних методів та засобів. За всієї різноманітності ситуативних техніко-криміналістичних завдань на практиці вони мають різну частоту повторювання, різне значення для кінцевого результату роботи з розслідування злочинів. Без урахування даних факторів планування розробок буде суб'єктивним, що у свою чергу неминуче породжує неактуальну, часом дублюючу тематику, а відповідно, невиправдане використання потенціалу наукових установ. Як зазначає І.О. Ієрусалімов та Г.А. Руда, в остаточному підсумку це шкодить розробкам головних та ключових завдань техніко-криміналістичного забезпечення слідчої діяльності. Також такий системний аналіз ситуаційних техніко-криміналістичних завдань надає змогу більш чітко усвідомити зміст спеціальних знань, що застосовуються у різних організаційних та процесуальних формах з метою розслідування злочинів. На цій основі з'являється можливість більш змістовно уявити у цілому техніко-криміналістичну роботу, проблеми її організаційного, правового та науково-методичного забезпечення. Наявність науково-обґрунтованих відомостей про зміст, обсяг та складність техніко-криміналістичних завдань є однією з основних умов прогнозування експертно-криміналістичної служби органів внутрішніх справ, а також її діяльності [48, с. 119-120].

Усі обставини, які підлягають доказуванню у кримінальних провадженнях щодо вбивств, можуть поділятися на основні, тобто подія вбивства, винність обвинуваченого та конкретизуючи, тобто час, місце, спосіб вбивства, мотив, обставини, що характеризують особу обвинуваченого та потерпілого. Вимоги

об'єктивізації доказування передбачають необхідність підтвердження даних обставин матеріальними слідами злочину [107]. Інакше кажучи, досудове розслідування вбивств завжди пов'язане із вивченням наслідків злочину, здійснюється на підставі вивчення фрагментів кримінальної ситуації, що збереглися, та її відображення у навколишніх об'єктах.

У зв'язку з виявленням ознак злочину під час досудового розслідування виникає низка завдань, серед яких можна визначити наступні: встановити, чи справді було вчинено злочин або ж вчинене діяння не має ознак кримінальної караності; якою є кримінальна кваліфікація даного діяння; якщо є достатні підстави і перевірені докази, то сформулювати підозру і повідомити про неї особу, яка причетна до вчинення кримінального правопорушення; яке саме кримінальне правопорушення вчинено і ким саме; з'ясувати всі обставини, що мають значення для кримінального провадження; з'ясувати причини й умови, що сприяли вчиненню злочину тощо. Окрім цих завдань, перед слідчим та прокурором виникає багато опосередкованих характером діяння та специфікою його вчинення і наслідками окремих завдань. Наприклад, необхідно встановити: чи пов'язаний і як саме певний або інший об'єкт, який виявлено в певному місці або в особи, з подією, яку досліджують; яким є характер таких зв'язків; які причини настання певних або інших наслідків та інші питання. При цьому слідчим чи прокурором активно використовуються криміналістичні засоби та методи роботи із встановлення інформації, яка за наявності достатніх підстав використовується для доказування обставин вчинення злочину, вини або ж невинуватості особи у його вчиненні [52, с. 130-131].

Пізнання ретроспективних подій є можливим завдяки загальній властивості матерії, а саме властивості відображення. Відображення як зміна, яка виникає у наслідок різних видів та форм взаємодії двох об'єктів, а саме відображуваного та відображуючого та несе у собі інформацію щодо різних характеристик відображуваного об'єкта, тобто кількість складових компонентів, їх властивості та зв'язки, а саме про його структуру та функції. Відображення характеризує також зміст та активність процесу взаємодії даних об'єктів, його спрямованість, час

виникнення та закінчення, тривалість, об'єктивні умови, у яких воно відбувалося тощо. Наприклад, слідчий у першу чергу виявляє та досліджує ті об'єкти, які залишилися на місці події, тобто сліди рук, ніг, транспортних засобів, знарядь злочину, ушкодження й ін. і відображають ознаки та властивості невідомого об'єкта, який впливає на них, а саме людини, її атрибутів, знарядь і засобів, яких-небудь природних явищ. Такі об'єкти виступають як відображуючі та містять ознаки, властивості й іншу інформацію про відображувані об'єкти, яка використовується для їхнього розшуку та наступної ідентифікації [100, с.184]. Реконструкція події злочину – криміналістична задача, яка вирішується на основі ситуаційного аналізу шляхом використання цілого комплексу засобів.

У реконструкції обставин події, що пов'язана із вбивством, важливе місце займають експертні дослідження біологічних слідів крові. Дані сліди виявляються на предметах обстановки місця події, одязі потерпілих, ймовірних знаряддях злочину, підозрюваних. Будучи носієм різного роду криміналістично значущої інформації, сліди крові можуть та повинні бути досліджені із використанням низки методів, з тим, аби вся необхідна для розслідування інформація була максимально вилучена та зафіксована. До того ж, якщо ідентифікаційні дослідження дають змогу встановити учасників події злочину, то визначення механізму слідоутворення, що здійснюється на основі вивчення трасологічної картини слідів крові, а саме розташування, розміри і форми слідів крові, ступінь просочування нею предметів-носіїв може бути використано для отримання відомостей стосовно дій зазначених осіб. Сукупна ж інформація про учасників кримінальної події та про їх дії може бути використана для реконструювання обставин події.

Говорячи про реконструювання, І. Перепечина робить суттєве уточнення, що у багатьох випадках розслідування злочинів є важливим інтегрований, реконструктивний підхід щодо оцінки даних, обов'язкова практика їх осмислення з урахуванням механізмів слідоутворення та в контексті події, що сталася. Вона говорить, що сучасні можливості експертного дослідження слідів крові доволі значні. Але ж, якщо говорити про ідентифікаційний аспект, то значення й

необхідний для реконструкції обсяг ідентифікаційних досліджень залежно від обставин кримінального провадження може бути різним. Найбільше значення дослідження ідентифікаційного поля має у тих випадках, коли є потрібним встановлення джерела походження слідів крові на одязі підозрюваного, на ймовірному знарядді злочину або при дослідженні слідів крові на предметах обстановки для встановлення чи підтвердження місця вчинення злочину, у тому числі й у випадках ймовірного вбивства тобто «вбивства без трупа», а також у ситуації, коли передбачається, що на одязі потерпілого чи на предметах обстановки залишилися сліди крові злочинця. Сліди крові злочинця можуть залишитися у таких ситуаціях, коли на місці події виявлені сліди боротьби, що дозволяють передбачити отримання злочинцем ушкоджень [82, с. 279]. Важливе місце у реконструюванні події вбивства відіграють сучасні техніко-криміналістичні технології. Так, В.Ф. Єнгаличев та О.В. Піскунова приводять приклади використання у реконструкції комп'ютерних технологій, пов'язаних із застосуванням 3D сканера. При проведенні огляду місця події, здійснюючи сканування місця, де було вчинено вбивство, з метою моделювання 3D сканер забезпечує трансформацію реальних матеріальних об'єктів у віртуальні, тобто так би мовити «консервує місце події». За такого сканування є можливим відображення та документування дрібних деталей, предметів та об'єктів, що пропущені при візуальному огляді [34].

Сприйнята інформація має бути зафіксована для наступного збереження, аналізу та використання. У слідчій діяльності фіксація інформації здійснюється за допомогою процесуальних засобів в обов'язковому порядку та за допомогою технічних засобів на розсуд слідчого. У ході слідчих дій, насамперед огляду місця події, при виявленні та закріпленні слідів інформація, які містяться у них, фіксується у протоколі, а її носій-оригінал чи копія або модель вилучається та додається до даного протоколу. У цьому випадку фіксування та вилучення інформації здійснюється за допомогою техніко-криміналістичних методів, прийомів і засобів [100, с. 189]. Головне значення для ефективного використання запахової інформації у досудовому розслідуванні вбивств має негайне

направлення вилучених слідів до відповідної експертної лабораторії. У такому разі слідчому бажано, з метою надання йому технічної допомоги у вилученні запахових слідів залучати спеціаліста, який безпосередньо володіє технікою збирання запахових слідів. У випадках, коли об'єкт із слідами запаху можна вилучити з місця злочину, необхідно проводити маніпуляції у лабораторних умовах шляхом їхнього термовакuumного випаровування з предмета, за умов підвищеної температури з наступною конденсацією випарованих компонентів на поверхні приймальної камери пристрою, що охолоджується рідким азотом [98, с. 125]. Це дозволить зберегти на об'єктах-носіях мікротраси та мікрочастки, й не перешкоджає проведенню у подальшому відповідних досліджень, у тому числі й мікрокількостей крові [24, с. 60].

Велике значення у пошуку невідомого злочинця набуває використання допомоги обізнаних осіб, а саме спеціаліста та експерта, а також спеціальних знань, якими вони володіють. Проведення ідентифікаційних, діагностичних та класифікаційних експертних досліджень сприяє отриманню цінної інформації стосовно різноманітних властивостей та ознак злочину, що дає змогу здійснювати його пошук, а також встановити ідентифікаційні ознаки, які використовуються у подальшому при виявленні особи, яку підозрюють у вчиненні вбивства з метою її ідентифікації. Для виявлення осіб, які причетні до вчинення вбивства, доцільно використовувати систему кримінальної реєстрації, яка містить у собі різноманітні види криміналістичного обліку, у тому числі оперативно-пошукові й інформаційно-довідкові обліки. Реєстраційна та архівна інформація, що збирається та зберігається у відповідних підрозділах Національної поліції, дає змогу порівняти та використати дані про невідомого злочинця, що є у слідчого, для здійснення його подальшого розшуку та ідентифікації. Завдяки інформаційно-пошуковим системам можна виявляти та перевіряти найрізноманітніші персоніфіковані дані стосовно осіб, що могли вчинити вбивство. Як слушно підкреслює В.В.Тищенко, розширення можливостей та меж пошуку відомостей стосовно особи невідомого злочинця здійснюється за рахунок аналітичних методів при накопиченні та аналізі добутої інформації [102, с. 396].

Окремі науковці виділяють наступні задачі техніко-криміналістичного забезпечення: 1) фіксація ходу та результатів проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних заходів у кримінальних провадженнях; 2) виявлення, фіксація, вилучення, огляд та попереднє дослідження документів та інших об'єктів (слідів злочину), що в подальшому можуть бути визнані доказами у кримінальному провадженні; 3) формування і використання системи криміналістичної реєстрації; 4) проведення криміналістичних досліджень та судових експертиз [114, с. 9].

Вбивство вчиняється шляхом впливу на матеріальні та нематеріальні об'єкти, у результаті чого стан останніх змінюється. Саме у перетворенні стану об'єктів й відбивається інформація про дії злочинця, про умови їх виконання, про застосовані засоби, про вид та цілі кримінального правопорушення, про осіб, що їх вчинили та мотиви вчинення цих злочинів. У результаті такого відображення з'являється слідова інформація про подію вбивства та його учасників. Завдання встановлення шуканого об'єкта виникає лише за наявності будь-якої інформації про цей об'єкт, тому перш за все необхідно виявити джерела такої інформації. У діяльності з досудового розслідування вбивств це досягається шляхом проведення окремих слідчих (розшукових) дій, а саме, огляду місця події, огляду трупа, освідування, а також при проведенні окремих оперативно-розшукових заходів, які направлені на виявлення об'єкта, причетного до вбивства. У логічному відношенні встановлення шуканого об'єкта зводиться до побудови та перевірки слідчих версій як щодо осіб, які могли вчинити вбивство, так і щодо осіб, що стали жертвами цих злочинів.

На ймовірне вчинення вбивства певною особою можуть вказувати відомості, що отримані у ході проведення огляду місця події, предметів, слідів, документів, показань свідків, оперативної інформації. За кожною особою, що може бути причетна до вбивства, необхідно провести перевірку на ймовірність вчинення нею розслідуваного злочину та почати обробку інформації, яка є, розподіляючи її за критеріями належності, допустимості, повноти, конкретності та доказової значущості. При виявленні та перевірці причетності особи до

вчиненого злочину В.В. Тищенко пропонує використовувати метод «просіювання», у ході якого оперативно-розшуковими та процесуальними засобами виявляється та перевіряється коло осіб, які можуть вчинити такий злочин. Доцільно також, на його думку, вивчити дані, які характеризують особу (її «фонову» характеристику), а саме: зміст життєдіяльності, наявність та склад родини, джерела доходів тощо. Це надасть можливість зіставити їх із даними, що характеризують діяльність злочинця із підготовки, вчинення та приховування злочину, з його пост кримінальною поведінкою. Продуктивним методом перевірки версії стосовно вчиненого вбивства певною особою є побудова моделі механізму злочину, що містить розгорнуту у часі картину розслідуваної події та хронологічно вибудований ланцюг взаємопов'язаних дій особи із підготовки, вчинення та приховування злочину, протидії розслідуванню [103, с. 155].

Сьогодні одним із найперспективніших напрямів використання науково-технічних досягнень у правоохоронній діяльності з розкриття та розслідування тяжких злочинів є ідентифікації особи методом ДНК-аналізу з наступним формуванням ДНК-обліків. Мікрооб'єкти є прямими доказами, які виявлені на місці вчинення злочину [56, с. 148]. Дослідження ДНК проводиться у короткі строки та з високою точністю, що актуально у зв'язку із необхідністю дослідження біологічних слідів, які вилучаються з місць події.

Визначення ситуації здійснюється у випадках, наприклад, встановлення послідовності здійснення певних злочинних дій, наприклад, послідовності нанесення тілесних ушкоджень, можливості їх нанесення певним знаряддям злочину.

У процесі досудового розслідування вбивств досить часто виникає необхідність певні умовні моделі перетворити у матеріальні. Так, Б.В. Романюк зазначає, що предметним моделюванням вважається таке, коли дослідження об'єкта пізнання здійснюється за допомогою спеціально створеної матеріальної моделі, що відтворює певні геометричні, фізичні, динамічні чи функціональні ознаки об'єкту пізнання. Матеріальні моделі виготовляються слідчим чи за його дорученням експертами та іншими спеціалістами. До них належать манекени, макети, муляжі.

Інколи використовуються реконструйовані предмети чи аналогічні тим, що відсутні з тих чи інших причин, проте потребують вивчення слідством. Найчастіше слідчими використовуються манекени потерпілих осіб від злочину при проведенні слідчого експерименту для того, щоб замінити реальних осіб, коли відбувається експеримент нанесення ножових, кульових поранень, випадання їх з автомашини чи поїзда, наїзду тощо. Дуже часто застосовуються муляжі у вигляді зліпки слідів ніг злочинця, знаряддя злomu дверей приміщень, пошкоджень різних предметів. Це дуже важливо для дослідження за цими моделями характеристики реальних предметів, їх пошуку та визнання речовими доказами у кримінальному судочинстві [89, с. 52]

У структурі техніко-криміналістичного забезпечення діяльності під час досудового розслідування вбивств, як зазначає Б.О. Павлишин, необхідно виокремити наступні напрями: 1) діагностика та ідентифікація осіб, що вчинили вбивство; 2) виявлення, діагностика та ідентифікація матеріальних об'єктів, за допомогою яких вчинялися ці злочини або що залишені на місці скоєння вбивства; 3) організація та ведення криміналістичних інформаційних систем. Кожний із зазначених напрямів техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування злочинів проти життя має свої методи вирішення завдань. Так, у першому напрямі, пов'язаному із вивченням ознак особи, що вчинила вбивство, завдання, що стоять перед слідчими, вирішуються на основі використання трьох основних груп за відображеннями у зовнішньому середовищі, а саме: прояв психофізіологічної сфери людини, тобто відображення навичок, відображення анатомічних та морфологічних властивостей людини дає змогу здійснити її ідентифікацію та діагностику в процесі гомеоскопічних (за слідами рук, ніг, зубів та ін.) та габітологічних (за ознаками зовнішності) досліджень; відображення біохімічної сфери людини обумовлює можливість її діагностики та ідентифікації за слиною, кров'ю, потом, волоссям та іншим виділенням організму людини. Інший напрям пов'язаний з вивченням різного роду матеріальних об'єктів. Завдання цього напрямку вирішуються на основі використання методів дослідження будови об'єктів, їх структури, фізичних та хімічних властивостей. В межах даного напрямку здійснюються наступні види досліджень: трасологічні

дослідження зброя, інструментів та пов'язаних з ними слідів; балістичні дослідження зброї, боєприпасів та слідів пострілу; вибухотехнічні дослідження саморобних пристроїв, вибухових речовин, засобів ініціювання та слідів вибуху; матеріалознавчі дослідження (паливно-мастильних матеріалів, металів та сплавів, скла та кераміки, полімерів та пластмас, наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів та ін., невідомих хімічних речовин тощо). Організація та ведення криміналістичних інформаційних систем пов'язані із створенням різного роду класифікаторів (біологічних виділень людини, відбитків пальців, фотопортретів, вибухових речовин, кулегільзотек та ін.), засобів кодування та збереження даних, алгоритмів та програм перевірки масиву облікових даних за пошуковим завданням [79, с. 67].

На думку Павлішина процес досудового розслідування вбивств супроводжується техніко-криміналістичним забезпеченням. Він пов'язаний і з самостійним застосуванням слідчим відповідних науково-технічних засобів, прийомів і методів з метою виявлення, фіксації, вилучення різноманітних слідів і речових доказів, і з участю спеціалістів в слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) діях з метою сприяння у збиранні, дослідженні й оцінці доказів, із участю судових експертів в доказуванні. Техніко-криміналістична діяльність із досудового розслідування вбивств реалізується в процесі проведення експертиз та інших досліджень, участі в слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) діях, в оперативно-розшукових заходах, використанні інформаційно-довідкових і криміналістичних обліків. Техніко-криміналістичне забезпечення має вираз не лише в процесуальних діях, а й в проведенні співробітниками експертно-криміналістичних підрозділів заходів поза межами кримінального процесу, наприклад, в результаті використання криміналістичних обліків, коли слідчому надається певна розшукова інформація. [79, с. 68]

1.3. Суб'єкти техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування вбивств

Визначаючи структуру техніко-криміналістичного забезпечення залежно від ступеня деталізації його складових, можна представити як сукупність компонентів, а саме: суб'єкти, об'єкти діяльності та процес діяльності. Під суб'єктами він розуміє осіб та органи, які наділені відповідними компетенціями та можливостями. Як і будь-яка інша діяльність, техніко-криміналістичне забезпечення досудового розслідування вбивств пропонує відповідну до її завдань та рівню розвитку криміналістичної техніки організацію. Дана діяльність здійснюється не лише системою експертно-криміналістичних підрозділів МВС України, але й слідчими органів досудового розслідування Національної поліції, оперативно-розшуковими підрозділами Національної поліції у межах, які визначені законодавством та відомчими нормативними актами. Практично у всіх правоохоронних органах така система структурно простежується зверху донизу. Її очолюють відомчі центри, управлінські підрозділи. Фактично на них покладені завдання та функції з організації техніко-криміналістичного забезпечення як на внутрішньовідомчому, так й міжвідомчому рівні.

Г.І.Грамович відносив до основних суб'єктів такої діяльності науково-дослідні, судово-експертні та інших заклади, а також відповідні посадові особи, на яких покладено обов'язок розробки та реалізації комплексу взаємопов'язаних заходів з метою створення оптимальних умов ефективного застосування спеціальних знань, а також науково-технічних засобів у процесі боротьби зі злочинністю [23]. Справді, суб'єктами техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування злочинів у частині створення умов постійної готовності є співробітники відповідних управлінських структур, науково-дослідних установ, навчальних закладів, зокрема системи МВС України, прокуратури, що займаються розробкою криміналістичного арсеналу засобів протидії злочинній діяльності, їх впровадженням, криміналістичною підготовкою та вихованням кадрів. Практична ж реалізація техніко-криміналістичного забезпечення являє

собою повсякденну діяльність слідчих, оперативних співробітників, спеціалістів-криміналістів, судових експертів, яка пов'язана із застосуванням науково-технічних засобів та методів в процесі досудового розслідування злочинів.

На думку О.В.Шаповал, головними суб'єктами техніко-криміналістичного забезпечення є саме слідчі органів досудового розслідування, прокурори, спеціалісти, експерти, а також наукові працівники. Об'єктом же техніко-криміналістичного забезпечення вважають діяльність практичних працівників з розслідування злочинів, тому що техніко-криміналістичне забезпечення здійснюється з метою підвищення ефективності такої діяльності, покращення рівня боротьби зі злочинністю, розкриття та розслідування усіх видів злочинів [113, с. 76]. В цьому Б.О. Павлишин погоджується з позицією В.О.Шаповал, однак уточнює, що визначаючи суб'єктів техніко-криміналістичного забезпечення необхідно виокремлювати суб'єктів системи техніко-криміналістичного забезпечення макрорівня, діяльність яких направлена на формування криміналістичної готовності інших співробітників правоохоронних органів; суб'єктів мікрорівня, що є безпосередніми виконавцями криміналістичних рекомендацій, діяльність котрих направлена на надання допомоги слідчим, оперативним співробітникам при проведенні конкретних слідчих (розшукових) дій [79, с. 70].

Досудового розслідування вбивств це, у першу чергу, пізнання об'єктивної дійсності, який відбувається у соціальному середовищі головними суб'єктами. Кримінальний процесуальний кодекс України не дає чіткого визначення суб'єктів діяльності з розслідування даного виду злочинів, а оперує категорією «сторона обвинувачення», де деякі з них є суб'єктами розслідування. Згідно ст. 36 КПК України прокурор здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням у формі нагляду щодо дотримання законів під час проведення досудового розслідування. А отже дане процесуальне керівництво передбачає здійснення організації процесу досудового розслідування вбивств, а також визначення напрямів розслідування, координації процесуальних дій та забезпечення додержання у процесі розслідування вимог законів України. На сьогодні прокурор

є активним суб'єктом кримінального процесу, до повноважень якого входить керівництво, безпосередній контроль, а також взаємодія з іншими учасниками у процесі розслідування.

Слідчий є головним суб'єктом діяльності на досудовому розслідуванні вбивств. Досудове розслідування вбивств проводять слідчі органів досудового розслідування Національної поліції України. Наказом МВС України від 06.07.2017 року № 570 «Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України» затверджено Положення про органи досудового розслідування Національної поліції України та Інструкцію з організації діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України, в Положенні у розділі VI вказано, що слідчим є службова особа органу Національної поліції України, яка уповноважена у межах компетенції, що передбачена КПК України, провести досудове розслідування кримінальних правопорушень. На протязі досудового розслідування слідчий самостійно приймає процесуальні рішення, окрім випадків, коли законом встановлено прийняття рішень слідчим суддею, суду або згода прокурора або погодження керівника органу досудового розслідування чи якщо рішення про його проведення приймає тільки прокурор, і є відповідальним за законне та своєчасне виконання даних рішень [75]. Говорячи про слідчого органів досудового розслідування як одного із головних суб'єктів техніко-криміналістичного забезпечення, Б.О.Павлишин звертає увагу на те, що слідчому, а також іншим суб'єктам кримінально-процесуального дослідження злочинів необхідно не стільки вміти застосовувати криміналістичну техніку, скільки знати її можливості, а реально та безпосередньо застосовувати засоби криміналістичної техніки покликані відповідні фахівці [79, с. 85]. О.Я. Баєв наголошує, що слідчий, адвокат, прокурор та суддя мають вміти за необхідності увімкнути-вимкнути аудіо-відеотехніку, сфотографувати місце слідчого огляду або інший об'єкт, оглянути документи в ультрафіолетових або інфрачервоних променях та ін. Однак, навіть одержання з предмета відбитків пальців та якісне виготовлення гіпсових зліпків об'ємних слідів взуття, не говорячи вже про складніші технічні дії, вимагають не тільки

теоретичних знань стосовно цього, але й практичних навичок зазначеної роботи. А ці суб'єкти, якщо бути реалістами, як правило не володіють, і вочевидь, не повинні цим володіти [4, с.167-169].

На сьогодні не можна уявити сучасне розслідування вбивств без використання останніх досягнень науково-технічного прогресу, а також розроблених на їх основі науково-технічних засобів. Потреба використання у розслідуванні вбивств спеціальних знань пов'язана з тим, що дослідження події злочину є складним процесом об'єктивної дійсності. Саме тому розслідування злочину вимагає від слідчого використання широкого кола природничих, суспільних, математичних та технічних знань. Науковці органів внутрішніх справ звертають особливу увагу на необхідність забезпечення участі у розслідуванні вбивств такого суб'єкта як слідчий-криміналіст, що перебуває у штатному розписі слідчих управлінь і володіє спеціальними знаннями щодо використання техніко-криміналістичних засобів [5, с.25]. Слідчий-криміналіст обов'язково приймає участь в огляді місця події при вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину або іншого кримінального правопорушення, яке викликало значний суспільний резонанс та надає кваліфіковану допомогу у пошуку слідів кримінального правопорушення, правильної їх фіксації з тією метою, щоб належним чином з точки зору процесуальної форми були оформлені виявлені сліди кримінального правопорушення, також виключення можливості подальшої їх утрати чи приведення в непридатний для експертних досліджень стан; з урахуванням зібраних доказів та обставин, які виявляються під час досудового розслідування, надає допомогу слідчому у складенні погодженого плану слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій; далі, якщо виникає така необхідність, розробляє додаткові плани; надає допомогу слідчим щодо організації досудового розслідування, у тому числі й у проведенні окремих слідчих дій, застосуванні техніко-криміналістичних засобів також залученні спеціалістів, використанні можливостей криміналістичних, оперативно-довідкових або інших обліків поліції; для надання практичної допомоги у проведенні окремих слідчих дій слідчих-криміналістів уключають до складу слідчих груп; опрацьовує та запроваджує у

слідчу практику наукові методи й у тому числі з урахуванням досвіду інших держав, розслідування кримінальних правопорушень та засоби криміналістичної техніки; вивчає слідчу практику та розробляє заходи щодо її вдосконалення, узагальнює можливості криміналістики й судової експертизи у процесі досудового розслідування, запроваджує позитивний досвід та надає підтвержені практикою рекомендації стосовно методики та тактики досудового розслідування; вчинює контроль за цілеспрямованим використанням техніко-криміналістичних засобів, які, у свою чергу, закріплені за органом досудового розслідування; визначає та обґрунтовує кількість необхідних техніко-криміналістичних засобів, матеріалів, навчально-методичної літератури та вносить пропозиції щодо їх придбання й розподілу; перевіряє й узагальнює практику роботи слідчих стосовно застосування техніко-криміналістичних засобів та наукових рекомендацій, стан роботи слідчо-оперативних груп на місцях подій та при розслідуванні обставин учинених кримінальних правопорушень, що перебувають на контролі, готує аналізи й інформаційні листи з цього питання тощо [75].

У відповідності до Наказу МВС України від 07.07.2017 року № 575 «Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні» слідчий-криміналіст особисто чи у складі постійно діючої СОГ виїжджає на місце події за кожним фактом умисного вбивства або тяжкого тілесного ушкодження зі смертельними наслідками, які скоєні в умовах неочевидності, або ж з обтяжливими обставинами, або інших кримінальних правопорушень, які вчинені проти особи і які можуть викликати суспільний резонанс; за відсутності на місці події керівництва слідчого управління ГУНП є старшим СОГ, також він зобов'язаний організувати проведення огляду місця події; має право у визначеному законодавством порядку залучати додаткові сили чи засоби органів та підрозділів поліції для проведення першочергових слідчих (розшукових) дій з урахуванням обставин учиненого кримінального правопорушення; надає відповідні рекомендації керівникам територіальних органів, підрозділів поліції,

іншим працівникам поліції; керує діями інших слідчих під час огляду місця події; забезпечує обмін інформацією між членами СОГ; надає практичну та методологічну допомогу під час огляду місця події, контролює складання протоколу огляду та додатків до нього, а в разі необхідності самостійно проводить огляд місця події; надалі надає практичну допомогу при призначенні судових експертиз, а при здійсненні ним у складі СОГ досудового розслідування кримінальних правопорушень проти особи самостійно проводить найбільш складні слідчі (розшукові) дії, призначає судові експертизи; за результатами отриманої після проведення першочергових слідчих (розшукових) дій інформації надає допомогу у складанні плану слідчих (розшукових) дій або самостійно складає такий план, у якому висуває версії вчинення злочину, заходи щодо їх відпрацювання, зазначає терміни виконання кожної запланованої дії тощо [76].

Застосування науково-технічних засобів слідчим або прокурором відрізняється від інших форм їх застосування своєю кримінально-процесуальною формою, а також криміналістичною спрямованістю щодо виявлення, збирання, фіксацію, дослідження та використання фактичних даних стосовно обставин вбивства під час кримінального провадження. Також факти та результати їх застосування детально описуються у відповідних протоколах процесуальних дій у відповідності до ст. 104 КПК України, фіксуються у вигляді фотознімків, зліпків, відбитків слідів, схем, матеріальних носіїв інформації, що разом із протоколом мають значення доказу. Прокурор та слідчий можуть самостійно застосовувати науково-технічні засоби та методи у ході проведення та фіксації процесуальних дій, а саме фотографування, виявлення, фіксація та вилучення слідів злочину та ін., тому що такі вміння набуваються ними у процесі професійної підготовки у період навчання у вищому юридичному закладі та проходження практики в правоохоронних органах. Одержані матеріали мають бути долучені до протоколу процесуальної дії у вигляді додатків. Ними можуть бути спеціально виготовлені копії, зразки об'єктів, речей та документів; письмові пояснення спеціалістів, щої приймали участь у проведенні відповідної процесуальної дії; стенограма, аудіо-, відеозапис процесуальної дії; фототаблиці, зліпки, схеми, носії комп'ютерної

інформації; інші матеріали, які пояснюють та збагачують зміст протоколу. Необхідність безпосереднього застосування слідчим техніко-криміналістичних методів та засобів у проведенні процесуальної дії чи залучення з цією метою спеціаліста визначається особою, яка здійснює досудове розслідування, у кожному конкретному випадку.

Говорячи про суб'єктів техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування вбивств, треба зазначити про взаємодію слідчого з особами, що безпосередньо своїми діями сприяють такій діяльності. Згідно ст. 41 КПК України оперативні підрозділи Національної поліції здійснюють слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого або прокурора; під час виконання доручень слідчого або прокурора співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого; під час проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, доручення слідчого та прокурора є обов'язковим для виконання оперативним підрозділом [58]. Спільна діяльність суб'єктів досудового розслідування вбивств, що відносяться до сторони обвинувачення, з оперативними підрозділами проявляється у збиранні, перевірці та оцінюванні необхідної доказової інформації в установленому законом порядку, а також є процесуальною діяльністю. Під час здійснення такої діяльності застосовується сукупність техніко-криміналістичних засобів, прийомів та рекомендацій. Тому оперативні співробітники так само є суб'єктами техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування вбивств.

Ефективність досудового розслідування напряму залежить від професійної майстерності осіб, які безпосередньо здійснюють розслідування кримінальних правопорушень. В удосконаленні цієї складної пізнавальної та дослідницької діяльності першочергову роль відіграє цілеспрямована сумісна діяльність органів досудового розслідування з експертними підрозділами МВС України, яка забезпечує комплексне та якісне застосування сучасних надбань різних галузей науки та техніки у розслідуванні кримінальних правопорушень. Необхідність такого підходу до діяльності органів, які ведуть боротьбу зі злочинністю,

зумовлена, у першу чергу, тим, що поєднання зусиль адміністративно не підпорядкованих суб'єктів даної діяльності дозволяє ефективніше використовувати сучасні науково-технічні засоби, методи та методики, а також сприяє розширенню кола джерел криміналістично-значущої інформації [3, с. 7-8].

Ще одним суб'єктом техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування вбивств є інспектор-криміналіст, а саме це особа, яка володіє науковими, технічними чи іншими спеціальними знаннями, а також навичками застосування технічних чи інших засобів та як спеціаліст приймає участь у проведенні слідчих (розшукових) дій і надає практичну допомогу слідчим у організації їх проведення. Інспектор-криміналіст або технік-криміналіст у своїй діяльності безпосередньо підпорядковується та підзвітний начальникові органу досудового розслідування. Інспектор-криміналіст (технік-криміналіст) надає під час досудового розслідування консультації слідчому з питань, які потребують відповідних спеціальних знань та навичок; з використанням спеціальних знань та навичок, науково-технічних засобів та спеціального обладнання проводить вимірювання, фотографування, звуко- або відеозапис, складає плани та схеми, виготовляє графічні зображення оглянутого місця або окремих речей, забезпечує оформлення фото-, звуко- й відеоматеріалів після завершення слідчих (розшукових) дій; виявляє, фіксує, здійснює вилучення, а також пакування матеріальних об'єктів, що несуть на собі слідову інформацію вчиненого правопорушення; проводить експрес-аналіз за зовнішніми характеристиками об'єктів, які вилучаються, однак без надання письмового висновку також звертає увагу слідчого на фактичні дані, які мають значення для розслідування обставин кримінального правопорушення; є відповідальним за якісну фіксацію всієї слідової інформації, повноту відображених даних у протоколі огляду та схемі або плані до нього; надає пояснення слідчому та учасникам слідчих (розшукових) дій стосовно застосування криміналістичної техніки, умов виявлення слідів та інших обставин, що потребують роз'яснення [75]. Наказом МВС України від 07.07.2017 року № 575 «Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної

поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні» закріплено, що інспектор-криміналіст (технік-криміналіст) під час огляду місця події за дорученням слідчого проводить вимірювання, фотографування, звуко- або відеозапис, виготовляє відбитки та зліпки наявних слідів, а за необхідності складає плани та схеми, виготовляє графічні зображення оглянутого місця події або окремих речей; під час фіксації слідчим виявленої слідчої інформації у протоколі огляду місця події надає допомогу стосовно опису специфічних ознак, а саме вид та кількість виявлених слідів, їх локалізація, способи виявлення та фіксації; за дорученням слідчого виготовляє фототаблицю огляду місця події, стенограму, схеми, аудіо-, відеозапис процесуальної дії, зліпки, здійснює упакування носіїв комп'ютерної інформації, а також інших об'єктів та матеріалів, що долучаються у якості додатки до протоколу огляду місця події [76].

Функціонування експертно-криміналістичних підрозділів у забезпеченні досудового розслідування вбивств забезпечується у наступних напрямках: забезпечення участі експертів-криміналістів як спеціалістів при проведенні слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій; проведення судових експертиз й експертних досліджень; ведення експертно-криміналістичних картотек та колекцій. Згідно із Наказом МВС України №1339 спеціалістами є інспектори-криміналісти, старші інспектори-криміналісти, техніки-криміналісти, а у разі утворення секторів техніко-криміналістичного забезпечення слідчих дій, то ними є керівники зазначених секторів, які входять до структури відповідних органів досудового розслідування (далі - інспектори-криміналісти), та працівники Експертної служби МВС у складі спеціалізованої пересувної лабораторії, які володіють спеціальними знаннями, також можуть надавати консультації під час досудового розслідування з питань, які потребують спеціальних знань та навичок, а також залучені як спеціалісти для надання безпосередньої технічної допомоги сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування. Розділом II Інструкції передбачено порядок залучення інспекторів-криміналістів для участі у проведенні огляду місця події та зазначено, що інспектори-

криміналісти у своїй діяльності особисто підпорядковуються та підзвітні начальникові органу досудового розслідування. Вони мають виконувати усні та письмові доручення начальника відповідного органу досудового розслідування, його заступників, слідчих у встановлені строки, а також у визначеному законодавством порядку. Інспектори-криміналісти залучаються для участі у складі слідчо-оперативної групи для проведення ОМП за рішенням керівника слідчого підрозділу. Інспектори-криміналісти, що залучені до участі у проведенні ОМП, зобов'язані мати при собі комплект необхідних технічних засобів, які призначені для фіксації обстановки на місці події, виявлення, фіксації, вилучення та упакування слідової та іншої криміналістично значущої інформації [73].

Суб'єктами мікрорівня, на думку Б.О. Павлишина, необхідно визнати й спеціалістів, якими згідно до ст. 71 КПК України є особи, які володіють спеціальними знаннями й навичками застосування технічних або інших засобів та можуть надавати консультації під час досудового розслідування та судового розгляду питань, що потребують відповідних спеціальних знань та навичок [79, с. 89]. Під час проведення процесуальної дії слідчий, прокурор може згідно із ч. 2 ст. 71 КПК залучити спеціаліста для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо). Забезпечення участі спеціаліста позитивно позначається на розкритті й розслідуванні кримінальних правопорушень, а також отриманні якісної доказової інформації. У процесі провадження початкових слідчих (розшукових) дій спеціаліст проводить попередні дослідження, у ході яких визначає належність виявлених слідів до розслідуваної події; відомості щодо механізму та способу вчинення злочину; знаряддя, якими ймовірно користувався злочинець; контакт злочинця з предметами обстановки місця події, а також іншу орієнтуючу інформацію [90, с. 10]. Дійсно, діяльність спеціаліста з надання допомоги слідчому є неоціненною.

Піддівши аналізу положення, які містяться у ст. 71 КПК України, необхідно звернути увагу на правовий казус, коли у ч.1 цієї статті надається розширена дефініція, яка передбачає широкі потенційні можливості такого учасника процесу

як спеціаліст, який володіє глибокими спеціальними знаннями та навичками, а ч.2 цієї статті позбавляє цю дефініцію її повного змісту, через обмеження процесуальних можливостей залучення спеціаліста лише наданням слідчому або стороні захисту безпосередньої технічної допомоги у фотографуванні, складанні схем, планів та креслень. зазначений законодавчий підхід ігнорує потребу слідчої та судової практики у наявності процесуально регламентованого механізму залучення у кримінальний процес спеціалістів, результати діяльності яких можуть з успіхом використовуватися у доказуванні як довідкова інформація або вихідні дані для забезпечення збирання доказів та обрання для цього певних шляхів. Залучений до слідчої (розшукової) дії, наприклад до такої як огляду місця події або огляду речей спеціаліст може не лише надати технічну допомогу з фотографування чи складання схем, а й встановити безпечність поводження з виявленим предметом, зробити попередній висновок стосовно виду вибухового пристрою та його спорядження вибуховою речовиною, провести експрес-аналіз на наявність вибухової речовини у предметі та визначити її вид, масу, встановити наявність слідів-нашарувань вибухової речовини на навколишніх предметах, одязі, руках осіб, котрі перебували поруч з місцем події та ін. Висновки чи припущення спеціаліста, які висловлені під час проведення огляду, можуть стати підставою для проведення інших слідчих (розшукових) дій та призначення експертиз. Спеціаліст під час здійснення слідчої (розшукової) дії не робить будь-яких самостійних висновків, а тільки повідомляє слідчого про те, що йому стало відомо та на що він звертає увагу особи, що проводить процесуальну дію. Він тільки зобов'язаний максимально точно та детально передати слідчому все те, що залишилося поза увагою сприйняття слідчого [54, с. 49-50].

Отже, діяльність спеціалістів-криміналістів у процесі досудового розслідування вбивств здійснюється у наступних формах: 1) консультування слідчого із питань щодо проведення слідчих (розшукових) дій, а саме з приводу вибору техніко-криміналістичних засобів, їх можливостей; 2) сприяння слідчому у підготовці техніко-криміналістичних засобів; 3) безпосереднього застосування техніко-криміналістичних засобів у процесі проведення слідчої дії; 4) надання

допомоги слідчому щодо фіксації виявлених слідів й інших речових доказів, а також у процесуальному закріпленні факту застосування техніко-криміналістичних засобів. Успішність діяльності спеціалістів, як вважає К.Є. Дьоміна, залежить від низки факторів, серед яких він виділяє рівень підготовки та стаж роботи, наявність у розпорядженні спеціаліста відповідних техніко-криміналістичних засобів, організацію роботи у системі експертно-криміналістичних підрозділів [28, с. 115].

Окрему увагу, на думку Б.О. Павлишина, необхідно звернути на такого суб'єкта техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування вбивств як адвокат-захисник [79, с. 104]. Криміналістика традиційно виступала однією з наукових основ діяльності органів кримінального переслідування. Вона виконувала функцію супроводу за будь-яким кримінальним провадженням при його розслідуванні. Сторона захисту за своїми потенційними можливостями має відповідати діям сторони кримінального переслідування [68, с. 108]. Враховуючи те, що захисник є повноцінним учасником кримінального провадження (п. 19, 25 ч. 1 ст. 3 КПК України), тому й ефективне здійснення ним повноважень можливо тільки при наявності законодавчого закріплення відповідних правових гарантій його участі.

На думку Б.О. Павлишина, реальна змагальність у кримінальному процесі виникає лише тоді, коли захисник може активно користуватися своїми правами та якісно виконувати свою функцію [79, с. 123]. Саме це буде гарантією вирішення завдань кримінального судочинства та вирішення кримінального провадження по суті. У ч.1 ст. 45 КПК України адвокатом, тобто захисником визнається особа, яка здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішуються питання про їх застосування. На сьогодні важко уявити, що можна успішно захищати права підозрюваного, обвинуваченого у кримінальному провадженні без застосування криміналістичних знань. Головною основою збирання доказової інформації є використання та застосування науково-технічних засобів з метою її збирання,

закріплення та перевірки доказів. Саме криміналістичні знання застосовуються адвокатом і за його участі у ході проведення слідчих (розшукових), а також інших процесуальних дій. Д.С. Ігнатов, у свою чергу підкреслює, що участь адвоката при проведенні слідчих дій з метою досягнення поставленої мети, не є єдиним фактором, все ж таки вирішальне значення у даному випадку відіграє тактично продуманий ефективний захист [42, с. 87]. Енергійна, принципова, а також добросовісна діяльність захисника у кримінальному провадженні іноді створює передумови для конфліктної ситуації, ініціатором якої в окремих випадках виступає сам слідчий. Науковці звертають увагу на те, що таке ставлення до адвоката трапляється не часто, і досвідчені, кваліфіковані слідчі навпаки, підтримують участь адвоката під час розслідування, коли здійснюють свою діяльність добросовісно та професійно. У зазначених випадках адвокат є для слідчого своєрідним контролером, що реагує на недоліки слідства та прояв необ'єктивності [62, с.12].

Необхідно звернути увагу на те, що тактика захисту на стадії досудового розслідування залежить від конкретних обставин провадження, однак типовими є дії, які спрямовані на з'ясування обґрунтованості кримінально-правової кваліфікації, визначення фактичної та правової характеристики підозри, об'єктивну оцінку доцільності і законності процесуальних рішень, а також надання правової допомоги підзахисному [32, с.8]. Деякі науковці висловлюють думки, що метою участі адвоката у проведенні слідчих дій з виявлення обставин та доказів, які впливають на вирішення питання про винуватість підзахисного, кваліфікацію вчиненого ним діяння, виду та розміру відповідальності чи звільнення від неї [1, с.17]. Однак, на думку О.С.Старенького, із вказаною позицією не можна погодитись, оскільки, відповідно до ч.1 ст. 47 КПК України захисник повинен використовувати засоби захисту, які передбачені КПК України та іншими законами України, з метою забезпечення дотримання прав, свобод та законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, а також з'ясування обставин, які спростовують підозру або обвинувачення, пом'якшують чи виключають кримінальну відповідальність підозрюваного, обвинуваченого. На думку даного

науковця, метою захисника як суб'єкта доказування під час проведення СРД є: 1) отримання доказів, що спростовують: фактичні обставини, що свідчать про наявність підозри; наявність події кримінального правопорушення; наявність винуватості підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення, мотиву і мети вчинення кримінального правопорушення; наявність обставин, що обтяжують покарання; 2) отримання доказів, що встановлюють: обставини, які впливають на зменшення розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням; обставин, що впливають на пом'якшення покарання; обставин, що виключають кримінальну відповідальність; обставин, що є підставою для закриття кримінального провадження; обставин, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання; 3) перевірка вже отриманих доказів; 4) здійснення контролю за допустимістю, належністю та достовірністю отримання доказів слідчим, прокурором; 5) забезпечення захисту прав і законних інтересів підзахисного [97, с. 143-144].

Говорячи про адвоката як суб'єкта техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування вбивств, треба звернути увагу на те, що захисник як суб'єкт доказування під час проведення слідчих (розшукових) дій користується як своїми правами, які передбачені КПК України та ст. 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», так і правами підозрюваного (ч.3 ст. 42, ч.4 ст. 46 КПК України). Захисник має право ставити питання, висловлювати свої пропозиції, зауваження та заперечення щодо порядку проведення відповідної СРД, а також застосовувати технічні засоби (п.11 ч.3 ст. 42, ч.4 ст. 46 КПК України).

Адвокат використовує науково-технічні засоби криміналістики та тактичні прийоми як суб'єкт доказування під час досудового розслідування й судового розгляду, а також і на інших стадіях кримінального провадження, виявляючи та збираючи докази з наступною їх передачею слідчому чи суду. Усі зазначені дії належним чином фіксуються та отримані результати після дослідження їх слідчим та судом можуть одержати статус юридичних доказів [21, с. 7].

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ

2.1. Техніко-криміналістичне забезпечення проведення окремих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій в ході досудового розслідування вбивств

Структура діяльності, яка пов'язана із розкриттям злочину, охоплює багато напрямків, від чітко пізнавальних аспектів до організаційних заходів, пов'язаних із плануванням розслідування та провадженням окремих процесуальних дій. Сама процедура розслідування злочину може бути визначена як певний інформаційний процес судово-слідчого пізнання, який включає у себе одержання, накопичення, зберігання, перероблення, передавання та використання інформації з метою встановлення об'єктивної істини [65, с. 27]. Діяльність слідчого на досудовому розслідуванні вбивств розгортається в умовах початкового етапу розслідування, який становить собою єдину, взаємопов'язану систему початкових слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів.

Процес досудового розслідування кримінальних правопорушень, які пов'язані із вбивствами складається із визначених, сталих у науці та практиці етапів, а саме початкового (внесення даних до ЄРДР та початку кримінального провадження, проведення невідкладних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів, встановлення особи, яка причетна до вчинення вбивства та її затримання) та подальшого, на якому саме проводяться слідчі (розшукові), негласні слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії з метою укріплення доказової бази та виконання вимог стосовно повного, об'єктивного та всебічного розслідування). Кожний із зазначених етапів має свої специфічні особливості, які пов'язані із здійснюваними діями, складом осіб, що беруть участь в них та колом вирішуваних завдань. Використання на кожному з них науково-технічних засобів

та методів носить специфічний характер, що притаманний завданням, які вирішуються на тому або іншому етапі досудового розслідування.

На сьогодні відповідальність за результати розслідування кримінального правопорушення покладається не тільки на слідчого, а й також на прокурора, який зобов'язаний відповідно до положень чинного КПК України забезпечити його швидке, повне та неупереджене розслідування. Тому досить важливим є те, щоб слідчий, який розслідує злочин та прокурор, який здійснює нагляд у вигляді процесуального керівництва досудовим розслідуванням у конкретному кримінальному провадженні на достатньому рівні були обізнані з науково-практичними рекомендаціями стосовно криміналістичних особливостей проведення слідчих (розшукових) дій. Тому що саме криміналістика покликана забезпечувати потреби практики стосовно здійснення якісного досудового розслідування. Безліч помилок допускається слідчим під час проведення початкових слідчих (розшукових) дій, які, на жаль, на наступних етапах найчастіше усунути вже не можливо.

На думку Б.О. Павлишина необхідно виділити такі основні помилки: несвоєчасність проведення огляду; поверхова фіксація виявлених слідів, або взагалі ігнорування багатьох слідів, що мають важливе значення у конкретному кримінальному провадженні; недотримання криміналістичних рекомендацій щодо докладного опису обстановки та об'єктів огляду; недостатнє використання науково-технічних засобів; епізодичне проведення фотографування та відеозапису, оформлення фототаблиць та інших додатків до протоколу огляду місця події без дотримання процесуальних вимог та криміналістичних рекомендацій; безпідставне звуження меж огляду; не залучення понятих до його проведення, або залучення з порушенням норм КПК України; здійснення огляду місця події слідчим та криміналістом розрізнено, без належної взаємодії; епізодичне застосування службово-розшукової собаки [79, с.126].

Основний зміст початкового етапу розслідування вбивств становлять слідчі (розшукові) дії, за допомогою яких вирішуються завдання цього етапу. Пізнавальні завдання досудового розслідування вбивств слідчий вирішує через

побудову та перевірку версій, якими є засновані на існуючих фактичних даних логічні припущення стосовно сутності розслідуваного вбивства, його окремих обставин та їх взаємозв'язку, а також інших не встановлених обставин, які мають значення для кримінального провадження. Перевірка версій стосовно осіб, які є причетними до вчинення вбивства, здійснюється шляхом виведення з них логічних висновків припущень, у тому числі й про події, про обставини, які на пряму і не пов'язані із вбивством, однак підтвердження яких доводить істинність самих версій. Нерідко такі припущення самі не відносяться до обставин, які підлягають доказуванню, однак слугують засобом для їх встановлення, тобто, як вважає Є.П.Іщенко, є доказовими фактами [45, с. 169].

Особливо важливою та найбільш доступною формою реалізації спеціальних знань, застосування сучасних криміналістичних засобів та технологій у процесі розкриття і розслідування вбивств є власне техніко-криміналістичне забезпечення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. На думку Б.О.Павлишина, який підтримав позицію О.О.Ексархопуло, варто зазначити, що без криміналістичного забезпечення неможливо повною мірою проводити невідкладні слідчі дії [79, с. 147; 119, с. 106]. Завдання техніко-криміналістичного забезпечення на початковому етапі розслідування вбивств реалізуються, як правило, у ході проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій. Позитивний результат будь-якої слідчої (розшукової) дії у певній мірі залежить від рівня підготовки до її проведення.

Під час підготовки до проведення слідчої (розшукової) дії можуть вирішуватися такі організаційно-тактичні завдання, як визначення мети, завдань слідчої дії, шляхів їх досягнення, складення плану слідчої дії, визначення об'єкту тактичного впливу; системний аналіз вихідної слідчої ситуації за певною кримінальною справою, поведінки її учасників, а також ходу і результатів виконаної у справі роботи; оцінка наявної у справі доказової, оперативно-розшукової, орієнтуючої інформації; застосування прийомів рефлексивного мислення; методів і правил криміналістичного прогнозування; методів комплексного вивчення особистості; багатоваріантного програмування слідчої дії;

обрання місця, дати, часу, найбільш доцільного, з тактичного аспекту, моменту початку провадження слідчої дії та визначення часу, який необхідний для її провадження; визначення кола учасників слідчої дії та їх завдань; забезпечення їх явки та участі на місці провадження слідчої дії; постійне керівництво учасниками та надання їм допомоги з практичної реалізації наданих вказівок; вжиття заходів щодо забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства, захисту речових доказів та слідів злочину від застосування до них протиправного впливу; розробка тактичної лінії поведінки слідчого та інших залучених до провадження слідчої дії уповноважених службових осіб; забезпечення взаємодії слідчого з необхідними державними та правоохоронними органами, громадськими установами і організаціями, окремими фізичними особами, а також організація взаємодії у межах підрозділу, що здійснює розслідування злочину; визначення потреби та забезпечення можливості застосування технічних засобів під час провадження слідчої дії (засоби фіксації ходу та результатів слідчої дії, пошукові засоби тощо); передбачення можливості використання допомоги громадськості та її форм тощо [109, с. 214]. Правильне першочергове виконання необхідних організаційних заходів, до яких належить планування усіх слідчих дій слідчим та прогнозування варіантів розвитку майбутніх подій, які можуть виникнути під час безпосереднього їх проведення, підготовка техніко-криміналістичних засобів та засобів фіксації, запрошення учасників та ін., надають можливість на належному рівні провести процесуальну дію активно та наступально, а також повною мірою досягти поставлених перед слідчим завдань [31, с. 92].

Підґрунття для розкриття та й сам напрямок досудового розслідування вбивств формується початковими слідчими (розшуковими) діями, а саме оглядом місця події, судово-медичною експертизою та допитами свідків. Огляд місця події є однією з найважливіших та обов'язкових слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні щодо скоєного вбивства, тому що від своєчасності, повноти та об'єктивності огляду, а також від вмілого використання у подальшому його результатів значною мірою залежить успіх розкриття та розслідування вбивства. У свою чергу, В.Ю. Шепітько справедливо підкреслює, що у теорії

криміналістики огляд місця події розглядається як найскладніша процесуальна дія, що здійснюється з метою виявлення слідів злочину та інших речових доказів, з'ясування обстановки злочину, а також інших обставин, які мають значення для кримінального провадження [118, с. 97]. Варто вказати ще й на особливу важливість та значення проведення своєчасного, тактично правильно побудованого огляду місця події із застосуванням широкого спектру найсучасніших науково-технічних засобів.

Місце події це є ділянка місцевості чи приміщення (а також і те, і інше разом), у межах яких були залишені матеріальні сліди підготовки, вчинення чи приховування злочинів [111, с. 42]. Виходячи з такого розуміння місця події можна стверджувати, що місцем події кримінального правопорушення, а саме місцем вчинення вбивства є насамперед ділянка території (акваторії) або приміщення, де скоєно вбивство та знайдений труп вбитого, а також прилеглий до нього простір, у якому можуть бути виявлені сліди та предмети, які мають відношення до злочину. Також деякі науковці вважають, що злочин може бути вчинено як в місці його виявлення, так і в іншому місці. У певних випадках злочинці переміщують труп, інколи на значну відстань. На відміну від місця події, місцем злочину вважають район вчинення злочину чи настання злочинного результату, сліди якого можуть бути виявлені і за межами цього району. Якщо злочин вчинено в одному місці, а сліди його виявлені у іншому, то у такому разі місце злочину та місце події не збігаються. Якщо ж злочин вчинено у тому самому місці, де виявлено його сліди, то ведуть мову про збіг місця події та місця злочину [88, с. 54]. У системно-структурному відношенні обстановка місця події являє собою систему, що складається із низки елементів, які входять до неї, унаслідок чого подія, яка відбулася, розглядається як у цілісній картині, так і за окремими елементами, що несуть інформацію про різноманітні сліди. Отже, на думку В.А. Жбанкова, матеріальна обстановка місця події є єдністю накладених одна на одну просторової та часової систем. Пізнання часових елементів в цій системі веде до визначення часових відрізків - від початку зміни матеріальної

обстановки у зв'язку з подією злочину і до закінчення злочинного впливу, а також від початку огляду місця події до його закінчення [38, с. 103].

У ході огляду слідчий вирішує завдання стосовно відношення отриманої інформації до вчиненого вбивства, у зв'язку із чим виникає необхідність аналізу наслідків події за збереженою матеріальною обстановкою місця події. Огляд місця події спрямований на отримання відповіді на питання: чому саме у даному місці виявився злочинний намір і чому саме вибір припав на дану людину [95, с. 82, 83]. Місце події – це завжди світ речей, слідів та відносин, унікальне сховище у комплексі найрізноманітнішої інформації [77, с. 60], джерелами якої є об'єкти матеріального світу, переважно неживої природи, які елементарно відображають подію злочину через те, що «присутні» в ній [10, с. 69, 70].

Кримінальне правопорушення завжди призводить до певних змін у матеріальній обстановці, фіксується у свідомості людей. Зміни в обстановці місця події мають бути виявлені, зафіксовані, дослідженні та використані як докази у кримінальному провадженні. Прибувши для огляду місця події керівник слідчо-оперативної групи має організувати чітку роботу всього складу групи за умов тісної взаємодії із застосуванням усіх наявних технічних засобів. До складу слідчо-оперативної групи, як правило, залучають й працівників Експертної служби МВС. Розділом II «Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події» визначено порядок залучення інспекторів-криміналістів для участі в огляді місця події, зокрема: інспектори-криміналісти у своїй діяльності безпосередньо підпорядковуються та підзвітні начальникові органу досудового розслідування; інспектори-криміналісти зобов'язані виконувати усні та письмові доручення начальника відповідного органу досудового розслідування, його заступників, слідчих у встановлені строки та у визначеному законодавством порядку; інспектори-криміналісти залучаються для участі у складі слідчо-оперативної групи для проведення ОМП за рішенням керівника слідчого підрозділу; інспектори-криміналісти, які залучені до участі у проведенні ОМП, повинні мати

при собі комплект необхідних технічних засобів, призначених для фіксації обстановки на місці події, виявлення, фіксації, вилучення та упакування слідової та іншої криміналістично значущої інформації та ін. Цією ж Інструкцією передбачено порядок залучення спеціалізованої пересувної лабораторії Експертної служби МВС для участі у проведенні ОМП. Спеціалізована пересувна лабораторія Експертної служби МВС може залучатися до участі у проведенні ОМП у кримінальному провадженні за письмовим (як виняток за усним з подальшим оформленням у письмовій формі) клопотанням керівника органу досудового розслідування або особи, що виконує його обов'язки, у разі виникнення об'єктивних обставин, пов'язаних зі вчиненням вбивства або умисного тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого із застосуванням вогнепальної зброї. Рішення про доцільність залучення спеціалізованої пересувної лабораторії для участі в проведенні ОМП приймається керівництвом відповідного підрозділу Експертної служби МВС спільно з керівництвом органів досудового розслідування, виходячи з категорії вчиненого злочину, об'єктивних обставин та необхідності застосування відповідних спеціальних знань [74].

Говорячи про техніко-криміналістичне забезпечення огляду місця події, Т.Ф. Дмитрієва пропонує розглядати теоретичну модель криміналістичного забезпечення слідчих дій з точки зору теоретичного й прикладного блоку. Теоретичний блок системи техніко-криміналістичного забезпечення огляду місця події включає такі компоненти, як цілі, завдання, суб'єкти, систему техніко-криміналістичних засобів, систему тактико-криміналістичних засобів. Прикладний блок системи техніко-криміналістичного забезпечення огляду місця події містить організаційний, технологічний, оціночно-контрольний компонент [29; 30, с. 31-34]. Технологічний компонент системи техніко-криміналістичного забезпечення огляду місця події, на її думку, є аналогічним елементу системи криміналістичного забезпечення – техніко-криміналістичне забезпечення, що містить у собі практичне використання спеціальних знань та техніко-криміналістичних засобів суб'єктами, що володіють спеціальними знаннями та

навичками їх застосування з метою виявлення, фіксації та вилучення слідів й об'єктів злочину [29].

Організація проведення огляду місця події здійснюється, як правило, ще до внесення відомостей до ЄРДР і до початку кримінального провадження. Використання технічних засобів та криміналістичних методів на початковому етапі досудового розслідування вбивств має об'єктивний характер та є найбільш показовим. Забезпечення вирішення даного завдання досягається завдяки чіткій взаємодією усіх учасників слідчого огляду, і у першу чергу, слідчих, співробітників карного розшуку та спеціалістів. У всіх випадках умисних вбивств, які скоєні в умовах неочевидності, огляд місця події проводиться слідчим Національної поліції за участю судово-медичного експерта, спеціалістів-криміналістів, які надають допомогу слідчому із застосування техніко-криміналістичних засобів та методів.

Про це говориться і в п. 9.1 Наказу від 14 серпня 2012 року № 700 «Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень», де закріплено, що до складу слідчо-оперативної групи, що виїздить на місце вчинення кримінального правопорушення проти життя, здоров'я, статевої свободи та статевої недоторканості особи, окрім слідчого, співробітника оперативного підрозділу, спеціаліста-криміналіста територіального органу внутрішніх справ, що несуть службу відповідно до графіка чергувань, в обов'язковому порядку включається слідчий територіального органу внутрішніх справ, який безпосередньо спеціалізується на розслідуванні кримінальних правопорушень зазначеної категорії (є старшим СОГ), а також за необхідності кінолог зі службово-розшуковою собакою та психолог.

Згідно ч. 3 ст. 237 КПК України слідчий для участі в огляді місця події може також запросити спеціалістів. Прибувши для участі в огляді, спеціалісти отримують від слідчого необхідну інформацію про обставини події, дії учасників ОМП, здійснені до їх прибуття, завдання, які потрібно вирішити, та надалі виконують доручення слідчого, які безпосередньо стосуються використання його

спеціальних знань. На початковому етапі огляду слідчий разом із спеціалістами визначають межі та порядок проведення огляду, далі спеціаліст здійснює фотографування та відеозйомку місця події. Під час огляду проводиться фотографування та вилучення виявлених об'єктів, фіксуються методи їх виявлення із зазначенням про це у протоколі огляду місця події.

Рішення про фіксацію процесуальної дії за допомогою технічних засобів під час досудового розслідування приймає особа, яка проводить відповідну процесуальну дію. За клопотанням учасників процесуальної дії застосування технічних засобів фіксування є обов'язковим. Про застосування технічних засобів фіксування процесуальної дії заздалегідь повідомляються особи, які беруть участь у процесуальній дії. У матеріалах кримінального провадження зберігаються оригінальні примірники технічних носіїв інформації зафіксованої процесуальної дії, резервні копії яких зберігаються окремо [58]. На сьогодні для фіксації результатів слідчої (розшукової) дії застосовують як правило цифрові засоби фіксації, а саме цифрову фото- та відеозйомку. Одним із найсучасніших таких методів є створення сферичних панорам й віртуальних турів на їх основі. Результатом даної фотозйомки є віртуальна модель місця злочину досить високого ступеня деталізації. Віртуальні тури дають змогу оглянути місце події будь-якої конфігурації й масштабу, збільшувати зображення предметів, а також оглядати їх з різних боків. Технічно спосіб створення сферичних панорам дуже простий. На місці злочину роблять фотознімки цифровою фотокамерою, або які мають фотооб'єктив «риб'яче око» із кутом огляду 180 градусів, або звичайним ширококутовим об'єктивом. Камера закріплюється на спеціальній панорамній головці штативу, і послідовно роблять сферичні панорамні знімки з різних точок місця події. Потім цифрові зображення проходять комп'ютерну обробку за допомогою програмних засобів на основі алгоритмів Panorama tools (Hugin, PTGui або інші), після чого на основі створених панорам за допомогою вже іншого програмного забезпечення створюють віртуальний тур, який може складатися з однієї або декількох панорам. Для створення віртуальної моделі використовують декілька (від 3-х до 74) знімків місця події. Такі знімки проходять подвійну

комп'ютерну обробку із використанням спеціальних алгоритмів, включаючи компенсацію викривленої лінзи, блендінг, усунення «примар» тощо. Відповідно можуть виникнути питання щодо достовірності отриманих віртуальних моделей. У такому випадку, на думку О.С. Бутенка, можна рекомендувати робити у протоколі огляду місця події помітки стосовно застосовуваних програмних продуктів для створення сферичних панорам та віртуальних турів та разом із електронними версіями віртуальної моделі місця події додавати також усі знімки, які слугували «вихідними» для створення цієї панорами та віртуального тура. Зазначені дії дають змогу повторити шлях створення даної панорами та, при необхідності, значно полегшать проведення фототехнічної експертизи цих електронних знімків [13, с. 56-58]. Значимість отриманої віртуальної моделі полягає у тому, що вона надає змогу неодноразово повертатися до обстановки місця події, також повторно оглядати, реконструювати ситуації та використовувати її при допитах й інших слідчих діях.

Існують ситуації, коли місце події, яке пов'язане з вбивством, займає велику площу, і досить важко відразу визначити його межі. Для фіксації місця події та здійснення орієнтуючої й оглядової зйомки доцільно використовувати радіокеровані літаючі пристрої. Для результативного використання такого пристрою, а це може бути радіокеровані літаки та гелікоптери, варто встановити фотокамеру або відеокамеру, що мають функцію віддаленого керування та ноутбук для безпосереднього керування фото або відеозаписом. Для забезпечення роботи такого літаючого пристрою потрібно два спеціаліста, один з яких виступатиме в ролі оператора коптера, а інший буде здійснювати за допомогою ноутбука фотографування або відеозапис необхідної інформації з камер коптера. Для зручності керування коптером можуть бути застосовані спеціальні відео окуляри, що транслюють відео- зображення з відеокамери коптера на вбудовані дисплеї окулярів, які дають відчуття присутності на коптері [11, с.29].

З метою виявлення та фіксації відомостей стосовно обставин вчинення вбивства слідчий або прокурор проводить огляд місцевості, приміщення, речей та документів (ч.1 ст. 237 КПК України). Огляд трупа може здійснюватися

одночасно з оглядом місця події, житла чи іншого володіння особи (ч.2 ст. 238 КПК України) [58]. Під час кримінального провадження по факту вчиненого вбивства особливо важливе значення має місце злочину, включаючи труп потерпілої особи, тому що це найважливіший інформаційний вузол, де зосереджено багато чисельних та різноманітних «фактів-станів», що причинно або іншим чином пов'язані із розслідуваною подією, а тому є релевантними у кримінально-правовому, процесуальному та тактико-криміналістичному відношенні.

Після отримання доручення слідчого на проведення динамічної стадії огляду місця події та завдання на виявлення слідової інформації спеціалісти визначають алгоритм пошуку доказів, а саме слідів, речей, документів та методи їх виявлення, після чого узгоджують свої дії із слідчим та за його погодженням приступають до проведення огляду місця події. Дії спеціалістів, які безпосередньо пов'язані із виявленням, закріпленням та вилученням слідів та речових доказів, здійснюються відповідно до тактики огляду місця події, а також методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень. Перед переміщенням об'єкта (з метою огляду та виявлення слідової інформації) спеціалістом здійснюється його вузлова фотозйомка. Під час проведення пошуку та виявлення слідів спеціалісти застосовують наявні технічні засоби та використовують насамперед неруйнівні методи їх виявлення, а в разі недосягнення позитивного результату - руйнівні методи виявлення слідової інформації. Перед використанням руйнівних методів пошуку слідів спеціалісти повинні отримати від слідчого згоду на їх застосування та визначитися з пріоритетом слідової інформації, яка підлягає виявленню, з метою подальшого проведення експертних досліджень у лабораторних умовах. Про вжиті заходи та факти виявлення слідової інформації спеціалісти інформують слідчого. Під час фіксації виявленої слідової інформації в протоколі спеціалісти надають допомогу слідчому в описі специфічних ознак (вид та кількість виявлених слідів, їх локалізація, спосіб виявлення). За можливості сліди вилучаються разом з об'єктами-слідоносцями. У разі неможливості вилучення слідової інформації з об'єктом-слідоносцем

спеціалістом здійснюється їх фотографування за правилами масштабної фотозйомки та виготовлення копій (відбитків та зліпків) цих слідів. Уся слідова інформація, об'єкти-слідоносії та інші предмети упаковуються за допомогою спеціаліста згідно з установленими вимогами та передаються слідчому, який здійснює огляд. Спеціаліст відповідає за якість та повноту виконання отриманих від слідчого або керівника органу досудового розслідування доручень під час проведення огляду місця події [73].

У разі вчинення вбивств до проведення огляду з метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, обов'язково залучається судово-медичний експерт, а також фахівці відповідної спеціалізації (криміналісти, біологи, балісти та ін.). Тому визначення кола учасників огляду має свою специфіку. Під час залучення до участі в огляді осіб, які мають спеціальні знання, слідчий має виходити з того, у яких сферах пізнання йому може знадобитися їхня допомога. Під час огляду місця події діяльність спеціаліста, у межах взаємодії зі слідчим під час розслідування серійних вбивств на сексуальному ґрунті, має здійснюватися у наступних формах: 1) пошук, виявлення, фіксація та вилучення слідів (об'єктів), інформаційно-доказовий потенціал яких очевидний чи встановлений спеціалістом на основі його спеціальних знань; 2) попереднє дослідження виявлених слідів (об'єктів) для встановлення даних про особу, яка скоїла злочин, та інші обставини, що сприятимуть встановленню особи злочинця за «гарячими слідами», раціональності процесу розслідування та оптимізації процесу розслідування злочину [67, с. 538-539].

Кожний об'єкт матеріального світу має певну сукупність якостей, станів та ознак. Особа невідомого злочинця також має певну сукупність зовнішніх та внутрішніх властивостей, що відображаються у навколишньому середовищі та мають криміналістичне значення. Їх виявлення та аналіз мають неабияке значення як у пізнанні злочинної події, так й особи злочинця. Також варто враховувати, що характер отриманої інформації можна реалізувати й в інформаційному, й у доказовому аспекті. Інформаційний характер має вираз у тому, що нерідко вбивці вчиняють ті або інші дії, які безпосередньо не є реалізацією злочинного задуму, а

відбуваються начебто мимохідь, утворюючи своєрідний «інформаційний фон», що індивідуалізує конкретний злочинний прояв [6, с. 60]. Це відноситься, наприклад, до недопалків цигарок, які він палив, очікуючи жертву, чи до окремих речей, які він залишає на місці події. Доказовий характер інформації дозволяє ідентифікувати конкретну особу, встановити просторові, часові чи інші зв'язки між обстановкою та конкретною особою.

Дослідження обстановки місця злочину є комплексним заходом, у процесі якого слідчий активно застосовує знання та вміння інших учасників слідчо-оперативної групи. Важлива роль в ній належить спеціалісту, який допомагає слідчому уточнити спосіб вчинення вбивства, його механізм, виявити та уточнити якість слідів злочину, надати попередній висновок за виявленими слідами. Застосовуючи свої професійні знання, спеціаліст допомагає слідчому у визначенні джерел інформації про особу вбивці, її отриманні та подальшому використанні [46, с. 8]. У практичній діяльності існують певні елементи взаємодії слідчого та спеціаліста у ході огляду місця події, яке пов'язане із вбивством, а саме: взаємне інформування учасників огляду про речові докази, які виявлені та вилучені під час огляду місця події, про характерні обставини вчиненого злочину чи відомості стосовно особи злочинця; проведення усних консультацій із використання тих або інших технічних засобів задля розшуку злочинців по гарячим слідам чи відшукування речових доказів або технічну допомогу при використанні тих або інших науково-технічних засобів; проведення експрес-досліджень, результати яких доводяться до відома інших учасників огляду; в окремих випадках складання розшукових таблиць за результатами попередніх досліджень на місці події, що містять відомості про ймовірного злочинця або знаряддя злочину; спільне висунення версій за ходом огляду та результатам попередніх досліджень, реалізація яких може розпочатися ще до закінчення огляду місця події [117, с. 12].

На думку Б.О. Павлишина, однією із важливих умов найбільш ефективного використання спеціальних знань у ході досудового розслідування вбивств є правильна організація взаємодії слідчого та спеціаліста [79, с. 161]. У сучасній криміналістичній літературі існує багато досліджень, які стосуються питань

взаємодії слідчого з іншими учасниками досудового розслідування, і зокрема, із спеціалістом-криміналістом у ході їх спільної пошуково-пізнавальної діяльності [7; 43; 185]. Традиційно спільна діяльність слідчого та спеціаліста має прояв у постановці задач слідчим та застосуванні спеціалістом адекватних цим задачам знань, методів та засобів [41, с. 27]. Вибір форми взаємодії залишається за слідчим, тому що його процесуальний статус визначається керівною роллю та відповідальністю за прийняті рішення та результати розслідування. Головним моментом у виборі порядку взаємодії має стати факт наявності у слідчого достатніх для самостійного ефективного застосування техніко-криміналістичних навичок та умінь [27, с. 44]. Тому, якщо слідчий володіє ними, то він зобов'язаний не лише визначати порядок роботи спеціаліста, який приймає участь у слідчих діях, а й застосовувати разом із ним техніко-криміналістичні засоби та методи. У випадках, коли слідчий не володіє даними навичками та вміннями, порядок застосування спеціалістом засобів та методів має визначатися самим спеціалістом, після постановки йому слідчим завдання з техніко-криміналістичного забезпечення проведення даної слідчої дії.

Сьогодні склалася така ситуація, коли на спеціаліста-криміналіста покладаються практично усі обов'язки із застосування техніко-криміналістичних засобів та методів, що відбувається, на думку А.В.Гусєва, у першу чергу внаслідок відсутності у більшості слідчих саме практичних навичок роботи із даними засобами [26, с. 188], що у свою чергу може негативно впливати на формування рішення слідчого щодо застосування ним особисто техніко-криміналістичних засобів у ході проведення слідчої (розшукової) дії. Зазначена ситуація перерозподілу функцій із техніко-криміналістичного забезпечення слідчої дії спеціалістом-криміналістом, яка склалася на сьогодні у практиці досудового розслідування вбивств відбулася тому, що здебільшого слідчим є зрозумілими безпосередньо тактичні прийоми слідчої дії, а спеціалісту навпаки – технічні. Однак, як влучно підкреслює О.О. Светличний, слідчий як основний суб'єкт взаємодії, має самостійно планувати даний процес із урахуванням конкретних задач та можливостей його техніко-криміналістичного забезпечення.

Так, наприклад, при визначенні кола тактичних прийомів, практична реалізація яких необхідна у слідчій дії, слідчий встановлює лише стратегічні напрями роботи спеціаліста-криміналіста, про що має повідомити йому перед початком слідчої дії. Подальша взаємодія слідчого та спеціаліста має відбуватися таким чином, щоб реалізація тактичних прийомів не створювала загрози ефективній реалізації технічних прийомів, та навпаки. Запорукою ефективності та якості спільної пошуково-пізнавальної діяльності під час розслідування кримінальних правопорушень буде виступати лише одночасна, чітко скоординована робота спеціаліста та слідчого, у ході якої спеціаліст–криміналіст здійснює виявлення, криміналістичну фіксацію, вилучення та попереднє дослідження матеріальних слідів, а слідчий, у свою чергу, здійснює фіксацію даного процесу у протоколі слідчої дії [93, с. 315]. Організація взаємодії передбачає наявності чіткого правового становища слідчого та спеціаліста. Слідчий хоч і є керівником огляду, проте спеціаліст має знаходитися завжди поряд з ним та допомагати у вирішенні важливих питань, при цьому використовуючи спеціальні знання. Спеціалісти, які беруть участь в огляді місця події, надають допомогу слідчому щодо виявлення та вилучення слідів кримінального правопорушення, речових доказів та мікрооб'єктів. Вже у процесі огляду території, на якій знайдено труп людини, визначаються межі слідчого огляду, які можуть розширюватися чи звужуватися. Слідчий не має бути тільки спостерігачем дій спеціаліста, він має проявляти творчу ініціативу та наполегливість у досягненні мети, бути уважним та спостережливим протягом усього огляду. За мірою того, як відбувається збирання інформації про сліди кримінального правопорушення та злочинця з обов'язковою фіксацією таких, слідчий здійснює корегування раніше обраної програми як власних дій, так і дій учасників огляду. Традиційно слідчий та спеціаліст-криміналіст на місці події здійснюють процес дослідження речової обстановки, проводячи фото- та відеофіксацію та описуючи її у протоколі слідчої дії. Слідчий, як правило, дає вказівку спеціалісту-криміналісту дослідити місце, а стосовно окремих матеріальних об'єктів відмічає, що треба звернути увагу на сліди, які виявлені безпосередньо біля трупа людини, а також ті, які пов'язані із

переміщенням, транспортуванням окремих речей, а також матеріальних цінностей.

На сьогодні ведуться мова щодо технологізації окремих слідчих (розшукових) дій. Автори посібника «Слідчі дії: психологія, тактика, технологія» відзначають, що про технологію йдеться тоді, коли розглядається діяльність слідчого при проведенні огляду місця події. Технологічні задачі огляду місця події розглядаються як такі, що динамічно розвиваються, система, елементами якої слугують такі, що послідовно реалізовані рішення та дії, як побудова, аналіз, оцінка моделі ситуації, що склалася; прийняття рішення стосовно проведення слідчого огляду; визначення мети та задач, побудова плану майбутньої слідчої дії; розробка та реалізація програми організаційного, технічного, іншого забезпечення й оперативно-розшукового супроводу огляду, який планується; вступ у допредметну інформаційну взаємодію з об'єктами огляду, але до початку самого проведення огляду; реалізація наміченого плану в ході предметної інформаційної взаємодії суб'єкта та об'єкта огляду; заключний етап діяльності за місцем знаходження об'єкта огляду (підведення підсумків, оформлення необхідних документів тощо [35, с. 24-25]. Досліджуючи у цілому обстановку вчинення кримінального правопорушення, варто брати до уваги те, що зміни, що відбулися в ній, можуть свідчити про особу злочинця. Процес моделювання особи злочинця знаходиться у прямій залежності від характеру джерел матеріальної та ідеальної інформації, поповнення якої сприяє формуванню системи, яка адекватно відбиває реальну подію та характер діяльності осіб, що брали участь у вчиненні вбивства. При вчиненні вбивства виникає велика кількість різноманітних слідів. У такому випадку місце вчинення злочину умовно можна поділити на такі зони, як зона знаходження тіла потерпілої особи, зона вчинення злочину, зона місця перебування злочинця та зона зникнення злочинця з місця події. Кожна із зон характеризується своїм набором слідів. Так, на місці виявлення потерпілої особи та на місці вчинення кримінального правопорушення виникають сліди пошкоджень на трупі, кулі, окремі частини вибухового пристрою та його елементів ураження, знаряддя злочину, кров потерпілого та інші виділення тощо.

В зоні місця знаходження злочинця, як правило виявляються сліди його ніг, рук, недопалки цигарок тощо; знаряддя злочину, що залишив злочинець, сліди його запаху, сліди біологічних виділень злочинця. У зоні відходу злочинця з місця події знаходять сліди транспортних засобів, сліди запаху, мікрооб'єкти.

Важливо при роботі із матеріальними об'єктами правильно обирати засоби та методи, виходячи з наявного арсеналу техніко-криміналістичних засобів, хоча деколи такого буває й недостатньо. У випадках виявлення слідів рук виникає завдання встановити властивості слідосприймаючої поверхні, а також властивості речовини-сліду; часу, що пройшов з моменту утворення слідів; умов слідоутворення та умов, у яких міг перебувати матеріальний об'єкт після виникнення на ньому слідів. Деколи вже у процесі проведення огляду слідчий ставить перед спеціалістом, який йому допомагає у виявленні та вилученні слідів, завдання з встановлення якісного стану слідів, уточнюючи при цьому можливість їх ідентифікації. На даний час розроблено багато засобів та методів виявлення слідів папілярних узорів, вибір яких залежить від властивостей слідосприймаючої поверхні й властивостей слідоутворюючого об'єкта, часу виникнення слідів, а також умов, у яких перебував об'єкт після залишення на ньому слідів. Від правильного вибору спеціалістом засобів та методів для виявлення слідів, ефективності застосування, а як результат, високої результативності, залежить процес цілісності вилучення сліду. Помилка у виборі засобів та методів виявлення слідів може призвести до небажаних наслідків, як-то їх частковому пошкодженні, або взагалі до втрати знайдених слідів.

Серед усіх слідів важливе значення мають сліди біологічного походження, тому що вони несуть інформацію про особу, яка їх залишила. Саме судово-медичний експерт, який виступає у ролі спеціаліста, надає слідчому допомогу у виявленні слідів, зокрема, крові, волосся та ін. Важливу ідентифікаційну інформацію несуть у собі і сліди рук, які безпосередньо виявляє спеціаліст-криміналіст. Всі зазначені об'єкти можуть містити генетичну інформацію стосовно їх власника, що потребує встановлення лабораторним шляхом ДНК-профілю. Генотипоскопія становить собою один із надійних експертних методів

ідентифікації особи. І.І.Попович наголошує, що на відміну від інших судово-медичних досліджень, що здійснюються лише групову, а не індивідуальну ідентифікацію, метод генотипоскопії дозволяє зробити категоричний висновок стосовно належності знайденого біологічного матеріалу конкретній особі. За допомогою використання даного методу є можливість ідентифікувати не лише конкретну особу, а й визначити, чи не відносяться частини розчленованого трупа одній особі, а у випадку змішування у досліджуваних зразках крові декількох осіб дає змогу визначити кількість учасників та кожного з них [86].

Слідчий під час планування своїх дій у процесі проведення огляду місця події, завжди повинен мати на увазі можливість проведення подальшого ДНК-дослідження виявлених слідів. У зв'язку з цим пошук слідів біологічного походження повинно проводитися безпосередньо після констатації факту смерті потерпілої особи та перед участю в огляді місця події інших спеціалістів. Фахівці у галузі біологічних досліджень Б.В. Михайличенко та А.М. Біляков наголошують на тому, що найбільш ефективним засобом для попередження можливого забруднення слідів сторонньою ДНК є виключення можливості контакту будь-яких осіб із ділянкою об'єкта-носія сліду, на якому може знаходитись ДНК [72, с. 229].

Виявлені у ході огляду місця події мікрооб'єкти та їх ймовірні предметності набувають особливого значення для кримінального провадження щодо вбивства тільки тоді, коли будуть належним чином зафіксовані. Не враховуючи того, що фіксація мікрооб'єктів є однією із складових частин загального етапу закріплення ходу та результатів слідчої (розшукової) дії, але саме до таких об'єктів вона має свою особливість. Основною метою такої фіксації є закріплення встановлених при огляді фактичних даних стосовно ознак та властивостей мікрооб'єктів у зв'язку з елементами обстановки події; закріплення самого мікрооб'єкта як носія інформації для збереження матеріалу у тому вигляді, який є необхідним для всебічного та повного дослідження. Багато науковців вважають доречним детальне описування виявлених мікрооб'єктів у протоколі огляду, а саме в ньому послідовно мають бути вказані: ознаки предмета-носія, його місце

розташування відносно предметів речової обстановки, зовнішній вигляд, функціональне призначення, вирізняльні особливості; локалізація кожного виявленого мікрооб'єкта на предметі-носієві; характеристика мікрооб'єкта, тобо за можливості вид, агрегатний стан, колір, форма, характер поверхні; техніко-криміналістичні засоби та методи, що застосовувалися для роботи із мікрооб'єктами [33, с. 22; 56, с. 38; 78, с. 97]. Правильна та грамотна протокольна фіксація, а також максимально повне відображення усіх характеристик виявлених об'єктів безпосередньо впливає на результативність їх експертного дослідження. Однією із помилок, яких припускаються слідчі є те, що у протоколі слідчої дії неправильно позначається виявлений мікрооб'єкт. Це обумовлене тим, що слідчі, не володіючи спеціальними знаннями в галузі хімії, біології, фізики не можуть визначити види мікрооб'єктів, які виявлені ними під час огляду місця події. Однак у протоколі слідчої (розшукової) дії та у тексті засвідчувальних підписів, у яких міститься інформація про зміст упаковки, замість вказівки на подібність зовнішніх ознак виявленого мікрооб'єкта із загальновідомими (наприклад, мікрооб'єкт, подібний до мікрочастки лакофарбового покриття), слідчі, ґрунтуючись на своїй припущення, чітко вказують вид виявленого ними мікрооб'єкта. У ході ж дослідження наданого на експертизу матеріалу з'ясовується, що природа походження мікрооб'єкта інакша, що у подальшому слугує підставою виникнення питань стосовно допустимості та припущень з питань ймовірної фальсифікації доказів.

Важливе значення у закріпленні фактичних даних про мікрооб'єкти, які виявляються під час огляду місця події, має застосування доповнюючі протокол технічних методів фіксації (фото, відеозйомка) які сприяють отриманню наочного матеріалу стосовно локалізації, кількості, форми, утворених скупченнями мікрочасток, орієнтирах місця розташування мікрооб'єктів. Також важливим є закріплення мікрооб'єкта на предметі-носієві з метою захисту від попадання забруднень, забезпечення максимальної збереженості первинного стану, ознак та локалізації. Пов'язане це із специфічними властивостями мікрооб'єктів, тобто

здатністю передавати інформацію не лише субстанціональними властивостями, але й своїм розміщенням та станом [14].

Незадовільне використання засобів та методів криміналістичної техніки веде до малого обсягу виявлення, фіксації та вилучення слідів зкримінального правопорушення та інших речових доказів при проведенні слідчих дій, та як наслідок, призводить до незначної кількості судових експертиз. Недоліки в огляді місця події це так би мовити «хронічна хвороба» у діяльності органів досудового розслідування. За даними анкетування, яке було проведено К.Є.Дьоміним, слідчі оцінили результативність застосування техніко-криміналістичних засобів при розкритті та розслідуванні вбивств на замовлення так: відмінно – 5, добре – 14, задовільно – 41, незадовільно – 60. Причини незадовільного застосування техніко-криміналістичних засобів були названі такі: недосконалість правового регулювання застосування техніко-криміналістичних засобів; відсутність в штатах органів внутрішніх справ, прокуратури відповідних фахівців; низький рівень професійної підготовки учасників слідчих дій; відсутність необхідних техніко-криміналістичних засобів. Інтерв'ювання показало, що самі слідчі нечасто застосовують техніко-криміналістичні засоби, розраховуючи на допомогу спеціалістів [28, с. 104].

Одним з напрямів техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування кримінальних правопорушень проти життя людини є техніко-криміналістичне забезпечення розшукової та пошукової діяльності. В.А.Жбанков говорить про те, що поняття «розшук» варто вживати до вже відомих об'єктів, котрі необхідно розшукати, а поняття «пошук» варто застосовувати до об'єктів, сліди яких виявлені у процесі проведення слідчих дій та котрі необхідно встановити за цими слідами [37, с. 32-33]. У зв'язку з цим у діяльності з досудового розслідування вбивств у випадках, коли труп жертви спотворюється, знищується та приховується, певного значення набуває розшук трупів, їх залишків та встановлення особи жертви, а також проведення пошукових заходів з метою встановлення особи злочинців за слідами, які отримані у процесі

розслідування. Звісно, що зазначені види діяльності вимагають відповідного техніко-криміналістичного забезпечення.

До елементів техніко-криміналістичного забезпечення встановлення особи загиблого та розшуку безвісті зниклих відносять наступне: описування безвісті зниклої особи та трупа за методом словесного портрету; впізнавальну фотозйомку трупа; виготовлення посмертних масок та зліпків; дактилоскопування пальців рук невідомої особи; виготовлення композиційних портретів трупа при спотворенні обличчя чи відсутності будь-якої частини голови; отримання даних про стан зубного апарату; виявлення та фіксація татуювань; виявлення та фіксація уроджених та набутих ознак; виявлення та фіксація професійних ознак; проведення медико-криміналістичних досліджень, які включають судово-портретну ідентифікацію, фотосуміщення зображення на фотографії з черепом загиблого, проведення дактилоскопічних та генотипоскопічних досліджень [19].

Криміналістикою певною мірою розроблено перелік основних питань, які з'ясовуються під час проведення огляду трупа на місці події, а також техніка даного огляду. При різних обставинах кримінального провадження про вбивства органи досудового розслідування розпочинають реалізацію механізму ідентифікації особи вже під час першого етапу, а саме при збиранні ідентифікаційної інформації шляхом проведення огляду місця події, що дає змогу зафіксувати основні комплекси, що мають значення для формування ідентифікаційної моделі особи потерпілого. До структури даної моделі входять демографічні ознаки, а саме раса, місце народження, національність, стать, сімейний стан, вік, наявність судимості та ін.; комплекс словесного портрета, який заснований на описі морфологічних особливостей людини; комплекс захворювань й патологій організму, а саме хвороби серця, легенів, шлунку, ендокринної системи, неврологічних та психічних захворювань; комплекс ознак, які характеризують професійну належність людини, що виявляються за зовнішніми ознаками й внутрішніми хронічними захворюваннями; дерматогліфічний комплекс (за візерунками папілярних узорів); причини та час настання смерті за зовнішніми особливостями трупа та місця події. Зазначена

ідентифікаційна модель невпізаного трупа, як вважає Г.С. Воропаєва, відноситься до числа загальних моделей, яка підлягає конкретизації з урахуванням стану трупа на різновиди ідентифікаційних моделей незміненого та зміненого трупів. У межах останнього вирізняють ідентифікаційні моделі гнилісного, скелетованого, спаленого і муміфікованого трупів. Ідентифікаційна інформація у ході проведення огляду місця події фіксується декількома основними способами, а саме: описовим методом, тобто складанням протоколу огляду трупа та місця події; технічним, тобто шляхом фотографування, відеозапису, складанням композиційного портрету, зняттям посмертної маски, застосуванням вимірювальних методів та художнім, тобто мальований портрет [18, с. 35, 38]. Однак на практиці окрема частина даних питань під час проведення огляду трупа не вирішується. Велика кількість помилок припускається під час проведення огляду трупа з метою встановлення особи потерпілого. Так, наприклад, Є.О. Логінов, вивчивши протоколи огляду місця події та трупа, виокремив наступні типові помилки: зовнішність потерпілої особи описують без дотримання вимог словесного портрету; погано досліджується взяття та одяг; не приймаються заходи щодо збереження мікрослідів та інших слідів на одязі; труп не дактилоскопується, а інколи й не фотографується із дотриманням вимог криміналістичної фотозйомки; погано досліджуються ушкодження на трупі; труп оглядається без одночасного дослідження навколишнього середовища [63, с. 161]. Хоча огляд приміщень, територій, які прилягають до місця, де ймовірно було вчинено вбивство або де було знайдено труп, є дуже важливим для встановлення обставин вчинення кримінального правопорушення.

Головні галузі техніко-криміналістичного забезпечення пошукової діяльності було виділено В.А. Жбанковим, а саме: із застосуванням даних системи реєстрації; за допомогою інформації, яка відобразилася у процесі життєдіяльності осіб, які вчинили кримінальне правопорушення; із застосуванням композиційних портретів, а також розшукових орієнтувань; на основі взаємозв'язків між властивостями особи злочинця та іншими елементами протиправної злочинної діяльності, зокрема, властивостями особи потерпілого, способом вчинення

кримінального правопорушення та ін.; на основі взаємозв'язків між властивостями особи злочинця та середовищем, у якому він проживає та формується; за допомогою нетрадиційних методів, як наприклад застосування поліграфу та ін. [37, с. 38]. Найбільш розповсюдженими елементами, які застосовуються на практиці при формуванні «портрета» невідомого злочинця є зовнішні ознаки, а саме фізіологічні, статичні й функціональні. Інформацію про них можна отримати з таких джерел, як матеріальних слідів, які виявляються під час проведення огляду місця події, пов'язаного із вбивством; способу та механізму вчинення вбивства; обстановки вчинення вбивства. Найбільш важливими з інформаційної точки зору є саме матеріальні сліди. Чим більше їх виявлено й досліджено під час проведення огляду місця події, тим більш значуща буде інформація стосовно вбивці. Важливу інформацію стосовно злочинця можуть містити виявлені на місці події сліди рук, ніг, сліди паління та особисті речі злочинців. На недопалках можуть бути сліди зубів, губ, слини, ознаки характерної манери паління. На особистих речах злочинця можуть бути виявлені сліди у вигляді волосся, слини, поту, запаху. За особистими речами злочинця, які він залишив на місці події, можна отримати інформацію щодо його віку, статі, звичок. Виявлення, а також попереднє дослідження на місці події мікрооб'єктів або мікрочасток, які злочинці залишають у процесі реалізації свого злочинного наміру дають змогу отримати інформацію стосовно його одягу, знарядь, які можуть знаходитися при ньому [91, с. 304]. В продовження даної думки, Б.О. Павлишин зазначає, що успішне розслідування вбивств, як правило, пов'язане із здатністю слідчого знайти, зафіксувати та вилучити різноманітні сліди злочинця, а саме сліди біологічного походження [79, с. 167]. Участь спеціаліста при виявленні слідів та речових доказів дуже важлива, томущо набагато легше під час досудового розслідування відібрати якомога більше доказового матеріалу та усунути зайве, чим пізніше намагатися отримати новий матеріал тільки тому, що зібраних спочатку предметів недостатньо, чи тому, що частина з них була знищена. Дуже важливим етапом при проведенні огляду місця події є аналіз виявлених слідів, під час якого відбувається відсіювання слідів, що не несуть у

собі відомості про вчинене кримінальне правопорушення, визначення кола слідів, які можуть нести об'єктивну інформацію щодо вчиненого кримінального правопорушення [59, с.184-185].

Особливу роль в моделюванні особи, що вчинила вбивство, відіграють сліди біологічного походження, за якими можна встановити наступні відомості, а саме: індивідуальну totoжність та групову належність (сліди слини, крові, інших виділення людини); характеристику стану біологічного об'єкта та особливості ушкоджень; стосовно наявності у виділеннях організму певних компонентів; наявність певного захворювання або дефекту; вікові або статеві особливості. Властивість неповторності ДНК та її незмінність протягом усього життя людини, а також після її смерті, можливість тривалого збереження у рештках трупа, що значно збільшує ідентифікаційний період та надає змогу використовувати метод геномної дактилоскопії для здійснення ідентифікації особи. У криміналістиці терміном «дактилоскопія» позначають метод ідентифікації особи, який заснований на вивченні та порівняльному аналізі шкіряних візерунків поверхонь долонь та нігтьових фаланг пальців рук та ніг. У генній «дактилоскопії» говориться про новий спосіб ідентифікації особи, який заснований на аналізі індивідуальних варіацій дезоксирибонуклеїнових кислот людини (ДНК). Враховуючи те, що цей генний відбиток є у будь-якій клітині, то виникає можливість застосування його для проведення ідентифікації особи [8, с. 57]. На сьогодні у багатьох країнах світу генна дактилоскопія застосовується з метою ідентифікації трупа через проведення ідентифікаційних експертиз та здійснення впізнанням за ДНК-обліком. Так, у січні 2005 року в Республіці Латвія вступив в силу Закон про створення й використання національної бази даних ДНК. Метою даного закону окрім використання бази ДНК для розкриття злочинів та розшуку безвісті зниклих осіб, стало встановлення та регулювання обміну результатами генетичних досліджень ДНК із зарубіжними країнами та з міжнародними організаціями. У ст. 4 даного Закону йдеться про створення та використання національної бази ДНК, у якій зібрана та зберігається інформація стосовно профілів ДНК та відомостей про підозрюваних осіб, обвинувачених та

засуджених, про зниклих без вісті, про невпізнані трупи, інформація про сліди біологічного походження. Керуючим і держателем ресурсів інформаційної системи національної бази даних ДНК є Управління Криміналістики Державної поліції [61, с. 333]. Нажаль, в Україні й сьогодні відсутні закони про дактилоскопування та про створення національної бази ДНК, які б могли з успіхом використовуватися для розкриття тяжких злочинів, для розшуку зниклих безвісті та для ідентифікації невпізнаних трупів або їх частин.

Особливістю та першочерговим заходом під час проведення огляду місця події, пов'язаного із застосування вибухового пристрою, є дотримання заходів безпеки. Слідчий ніколи не має виключати можливості повторного вибуху чи навіть кількох вибухів під час проведення огляду, а також можливість присутності на місці першого вибуху вибухових пристроїв, які не спрацювали чи навмисно закладені для приведення їх у дію під час огляду та скупчення на місці події великої кількості людей. У багатьох випадках проведення огляду місця події пов'язане з потребою залучення широкого кола спеціалістів, а саме від інженерів-криміналістів та спеціалістів-вибухотехніків до судово-медичних експертів. Складність оглядів місця події зумовлена ще й тим, що вони як правило охоплюють значні площі, які визначаються відстанню розльоту осколків та інших елементів висадженого вибухового пристрою, предметів навколишньої обстановки, які мають сліди ураження, максимальним проявом дії ударної хвилі. До огляду зруйнованих чи частково зруйнованих будівель та споруд необхідно завжди залучати інженерів-будівельників, які до початку слідчої (розшукової) дії мають переконатися у відсутності ймовірності випадкового обвалу будівлі, а також у можливості безпечної роботи групи [53, с. 62-63].

Специфіка огляду місця події у разі застосування злочинцями вогнепальної зброї полягає у виконанні комплексу послідовних дій. У процесі огляду місця події, проводиться цілеспрямований пошук місць ймовірного перебування тих, хто проводили постріли. Для цього ретельно оглядаються місця, які зручні для ведення стрільби, а саме захищених від стороннього зору, а також місць виявлення слідів взуття, недопалків, запобіжних чек гранат, корпусів відстріляних

одноразових ручних гранатометів, інших предметів, що свідчать про це, наприклад, біноклів, рацій, а також за характером розкиду гільз автоматичної зброї чи шляхом візування по кульових ушкодженнях у нерухомих перешкодах. Обов'язково проводиться пошук по шляхам відходу злочинців, з урахуванням показань очевидців, а також результатів застосування кінолога із службово-пошуковою собакою. Ігнорування останнього або навіть невчасність проведення такої дії негативно впливає на хід розслідування, призводить до втрати можливості виявлення речових доказів. Під час проведення огляду місця, де знаходився виконавець, варто знайти на місці події сліди, які можуть залишитися від такої особи, оскільки, очікуючи жертву, вона може знаходитись там досить тривалий час. Це можуть бути сліди рук, ніг, залишки жувальної гумки, недопалки, обгортки від ліків, наркотиків тощо; банки з-під напоїв, сліди відправлення природних потреб, чеки гранат, стріляні гільзи, рації. Особливу увагу варто приділяти пошуку волосся. При їх дослідженні можна, зокрема, отримати дані, що характеризують особу злочинця: про захворювання, у тому числі психічними хворобами, вживання наркотичних засобів, специфічних ліків та ін. Часто злочинці залишають маски, комбінезони та подібні предмети одягу на шляху відходу з місця вбивства. На всіх зазначених предметах можуть залишатися потожирові сліди, запахові сліди, слина та ін. Все це також може бути використано при доведенні вини підозрюваного. Вилучаються також зразки ґрунту, рослин, побілки стін та інші мікроречовини, які могли залишитися на одягу, взутті, тілі злочинця, що дозволяє надалі довести його зв'язок з місцем діяння. Особливу увагу приділяють залишеній на місці події або на шляху відходу зброї. На його стволі, затворі, спусковому гачку, глушнику, патронах та інших частинах можуть бути виявлені потожирові сліди, в тому числі й сліди рук.

Слідчою (розшуковою) дією, що спрямована на отримання, перевірку та уточнення вже зібраних доказів, є слідчий експеримент, який регламентується ст. 240 КПК України та полягає у відтворенні дій, обстановки, обставин певної події, проведенні необхідних дослідів або випробувань. Криміналістичне забезпечення полягає саме у використанні науково-технічних засобів під час проведення даної

слідчої дії, де законодавець вказує у ч. 2 ст. 240 КПК України, що за необхідності слідчий експеримент може проводитися за участю спеціаліста. Під час проведення слідчого експерименту можуть проводитися вимірювання, фотографування, звуко- або відеозапис, складатися плани та схеми, виготовлятися графічні зображення, відбитки та зліпки, що додаються до протоколу [57, с. 612].

На сьогодні спостерігається незадовільна якість здійснення досудового розслідування кримінальних проваджень про вбивства. Причин такого незадовільного стану багато. Однією з таких причин називають наявність «синдрому ігнорування криміналістики», який ще інколи можна назвати «синдромом хибного обвинувачення». Грубі порушення методичних правил криміналістики таких як, наприклад, відсутність деталізації у первинних показаннях, поспішний (в день надання показань визнання вини або на наступний день) вихід на місце вчиненого кримінального правопорушення для проведення слідчого експерименту без попереднього деталізуючого допиту та інші, є наслідками спроби закріпити «порожні» показання начебто об'єктивними даними перевірки показань на місці [92, с. 310]. Особливістю досудового розслідування вбивств є мала кількість свідків, тому що злочинці як правило ретельно маскуються. На початковому етапі співробітники оперативних підрозділів виявляють коло осіб, яким, ймовірно, стала відома інформація, яка підлягає доказуванню за цими злочинами. У першу чергу варто встановити очевидців вбивства, а також свідків усіх дій злочинів із підготовки, вчинення та приховування кримінального правопорушення.

Не вдаючись до детального розгляду питань стосовно особливостей допиту різних категорій осіб за кримінальними провадженнями про вбивства, хочемо звернути увагу лише на окремі аспекти техніко-криміналістичного забезпечення проведення даної слідчої (розшукової) дії. Допитом є процесуальна дія, яка полягає в отриманні показань (інформації) про подію, яка стала предметом кримінального провадження. Криміналістична тактика допиту це є система тактичних прийомів, які спрямовані на отримання повних та правдивих показань, які містять ймовірну інформацію [8, с. 25]. Законодавець у ч. 5 ст. 224 КПК

України передбачив, що під час допиту може застосовуватися фотозйомка, аудіо-та відеозапис. Однак, доволі важко уявити, як і для чого у процесі проведення допиту може застосовуватися фотозйомка. Інша справа це застосування для фіксації допиту відеозйомки.

Ю.О. Боровіченко говорить про те, що будь-яке технічне фіксування направлене на усунення суб'єктивних факторів під час записування та оцінювання інформації. Також він зазначає, що остаточне формулювання запитань до особи та отримання відповідей під час допиту спотворюються внаслідок стенографічного порядку фіксування його результатів. У протоколах даної слідчої дії інколи втрачається суттєва інформація чи вона викладається слідчим тенденційно. Особа, що не володіє особливостями юридичного формулювання описування подій, може не зрозуміти або не звернути уваги на головні відмінності між сказаним нею та тим, що записано у протоколі. Окрім того, у протоколі не відбувається фіксування стану особи, яку допитують, паперове фіксування допиту не може відобразити інтонацію, акцентів особи, яка веде допит, а також поза увагою залишається й фактор фізичного або психологічного тиску на особу, наявність тілесних ушкоджень чи побоїв у процесі проведення допиту. Зазвичай, аудіозапис або відеозапис застосовують під час допиту осіб, які схильні до зміни показань, осіб, відносно яких є ризик впливу на них з боку підозрюваного або інших зацікавлених осіб, зміни чи відмови від раніше наданих показань[12].

Ведучи мову про техніко-криміналістичне забезпечення досудового розслідування вбивств, ми не можемо не звернути увагу на те, що у чинному КПК України передбачено застосування технологій, які зберігають час та дають змогу проводити певні слідчі (розшукові) дії без безпосередньої участі та присутності певних осіб. Тобто йдеться мова про використання відеоконференції під час досудового розслідування. Дистанційне досудове розслідування надає можливість проведення окремих слідчих (розшукових) дій за умов, що учасники цих дій на момент їх проведення перебувають у різних місцях, які географічно віддалених одне від одного на певну відстань, що створює неможливість їх безпосереднього

контакту. Такий контакт відбувається завдяки використанню науково-технічних засобів, а саме персонального комп'ютера, обладнаного відеокамерою, мікрофоном та динаміками; відповідного програмного забезпечення, що дає змогу зчитувати, відтворювати аудіовізуальну інформацію, а також забезпечувати інформаційну безпеку (програма типу «Skype» чи її аналоги); відповідної технології, що здатна забезпечувати належну якість зображення та звуку і передавати аудіовізуальну інформацію на відстань (Інтернет) [99, с. 298]. Питання, з яким виникають проблеми це є правильне застосування технічних засобів без порушення вимог, які закріплені у законодавстві, тому що це призводить до негативних наслідків, а саме до неможливості використати результати даних дій як доказів у кримінальному провадженні. Згідно ч. 3 ст. 232 КПК України, використання у дистанційному досудовому розслідуванні технічних засобів та технологій повинно забезпечувати належну якість зображення та звуку. Це дозволяє спостерігати за проведенням процесуальної дії, фізичним, психічним станом особи, а отже суд може впевнитися у законності отримання результатів слідчої (розшукової) дії і встановити можливість використання їх як доказів [40, с. 308].

У процесі досудового розслідування вбивств виникає потреба проведення такої слідчої (розшукової) дії як освідування особи (ст. 241 КПК України). Згідно ч.1 ст. 241 КПК України слідчий, прокурор здійснює освідування підозрюваного, свідка або потерпілого для виявлення на їхньому тілі слідів кримінального правопорушення чи особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу. Освідування як слідча (розшукова) дія подібне до огляду, однак на відміну від нього предметом освідування виступає не річ, а тіло живої людини. При освідуванні не допускаються дії, які принижують честь та гідність особи або небезпечні для її здоров'я. Трапляються випадки, коли під час проведення освідування слідчі одночасно здійснюють огляд тіла та одягу, при цьому відображають отримані результати в одному протоколі освідування. На думку Б.О. Павлишина, це є порушенням процесуальних норм, тому що суміщення двох різних слідчих (розшукових) дій є неприпустимим під час

проведення освідування. Освідування й огляд одягу схожі дії і, по суті, спрямовані на виявлення слідів та інших речових доказів, виникнення яких пов'язане із вчиненням кримінального правопорушення. Завданням освідування є лише у встановленні на тілі людини особливих прикмет. У цьому випадку слідчий має виходити із кінцевої мети здійснюваного освідування та фактичних даних, які слугують підставою для призначення вказаної процесуальної дії. Під час освідуванні основним є виявлення на тілі людини слідів кримінального правопорушення чи особливих прикмет. До тіла людини можна відноситися будь-яка його частина: голова, ноги, руки, тулуб. При необхідності під час проведення освідування здійснюється фіксування наявності або відсутності на тілі особи, яка підлягає освідуванню, слідів кримінального правопорушення чи особливих прикмет шляхом фотографування, відеозапису або інших технічних засобів (ч.4 ст. 241 КПК України). Під час оголення тіла освідуваної особи, де можуть бути тілесні ушкодження, особливі прикмети або татуювання етично не фотографувати її обличчя. Однак дана обставина має бути зафіксована у протоколі та належним чином засвідчена [79, с. 187].

Перед початком освідування особі, яка підлягає освідуванню, пред'являється постанова прокурора. Після цього особі пропонується добровільно пройти освідування, а вразі її відмови освідування проводиться примусово (ч.3 ст. 241 КПК України). Примусове освідування здійснюють лише у крайніх випадках, коли вичерпані усі можливості переконання. При необхідності освідування здійснюється за участі судово-медичного експерта чи лікаря. Необхідно зазначити, що при освідуванні лікар застосовує свої медичні знання з метою виявлення, фіксації особливих прикмет, тілесних ушкоджень, виявлення, фіксації та вилучення слідів кримінального правопорушення. Лікар може надати характеристику ушкоджень, які є на тілі, наприклад садна, крововиливи; допомагає правильно описати виявлені ушкодження, точно вказавши їх локалізацію, а також за можливості розташування потерпілого й злочинця у момент утворення на тілі освідуваної особи тих або інших ушкоджень.

Окрему увагу варто зупинити на особливостях техніко-криміналістичного забезпечення такої слідчої (розшукової) дії як обшук. С.Ф.Здоровко говорить про те, що під час проведення обшуку у кримінальних провадженнях про вбивства об'єкти пошуку є специфічними, як-то вогнепальна або холодна зброя; труп або його частини; речі та цінності, здобуті злочинним шляхом; живі особи тощо. [39, с.102]. Під час підготовки до обшуку, який має на меті пошуковий характер, одним із перших підготовчих заходів є визначення об'єктів пошук, до яких у досліджуваній категорії кримінальних правопорушень можна віднести: технічні засоби й вироби, що мають відношення до вибухових пристроїв, а саме залишки корпусу вибухового пристрою, годинникового механізму, джерела живлення, нагрівального елемента або арматури; залишки вибухових речовин, що не були використані під час виготовлення вибухового пристрою; предмети, які ймовірно були знаряддям вчинення правопорушення, наприклад, ймовірні знаряддя злому, засоби підпалу; предмети, що містять сліди злочинних дій чи сліди правопорушника; вогнепальна зброя, окремі її частини, заготовки деталей зброї, різні стріляючі пристрої; боєприпаси, патрони; інструменти та різні матеріали, що використовувалися для виготовлення деталей зброї та боєприпасів; предмети із пробійнами від снарядів та з продуктами пострілу, що відклалися на них; предмети, у яких зберігалася зброя чи боєприпаси [69, с. 227-228].

Свого техніко-криміналістичного забезпечення потребує також проведення такої слідчої (розшукової) дії як отримання зразків для здійснення порівняльного дослідження. І.П. Петрухін наголошував, що за своєю природою такі зразки є речовими доказами. Зразки та речові докази, які вилучені, наприклад, з місця події, у рівній мірі є похідними від певної особи чи предмета, що безпосередньо залишили сліди. Саме через це видно зв'язок зразків із вчиненим кримінальним правопорушенням. Тому речові докази бувають незамінними і тому підлягають приєднанню до справи та замінними – зразками, які не підлягають приєднанню [84, с. 45]. Надалі він змінив свою думку та назвав зразки для порівняльного дослідження різновидом речових доказів [83, с. 180] або їх особливим видом. С.О.Коропецька вважає, що зразки для експертизи варто вважати самостійною

категорією об'єктів, що мають власну процесуальну природу та призначення. Під біологічними зразками, які можуть бути відібрані від особи, варто розуміти зразки, що походять від людини як біологічної сутності, а саме кров, волосся, слина, сперма, екскременти, частки епідермісу, потожирова речовина та інші біологічні матеріали, які походять від людини. Авторка цілком слушно зазначає, що отримання зразків для проведення експертизи є слідчою (розшуковою) дією, змістом якої є врегульоване кримінальним процесуальним законодавством одержання стороною кримінального провадження, яка звернулася за проведенням експертизи чи за клопотанням якої експертиза призначена слідчим суддею, об'єктів біологічного походження чи об'єктів, які відображають властивості відповідних предметів чи є їх частиною, речовин або їх матеріально фіксованих відбитків, необхідних для порівняння з речовими доказами з метою ідентифікації чи встановлення групової належності. Відібрання біологічних зразків у особи має відсильний характер на відповідні норми ст. 241 КПК України, якими регламентується проведення освідування, що не є виправданим, тому що відрізняється від нього своєю метою, завданнями, процесуальним порядком, а також ступенем втручання в особисту сферу людини. Метою отримання біологічних зразків вбачається одержання стороною кримінального провадження чи судом обґрунтованого висновку експерта, який складений як на основі дослідження цих зразків, так і на основі їх порівняння з доказами, що є у кримінальному провадженні. Враховуючи те, що слідчий не завжди може якісно відібрати біологічні зразки через те, що він не володіє відповідними знаннями, варто закріпити у законі обов'язок слідчого, прокурора залучити для участі у даній слідчій (розшуковій) дії спеціаліста-медика у всіх випадках, коли є потреба відібрати в якості зразків продукти життєдіяльності людського організму, а також забезпечити відібрання в умовах медичного закладу при дотриманні санітарних норм, які виключали б можливі шкідливі наслідки для здоров'я особи, у якої вони відбираються [55, с.202-203].

Існують деякі особливості стосовно подальшого зберігання зразків крові та інших біологічних матеріалів, які були відібрані для проведення

генотипоскопічної експертизи [70, с.7]. Відповідно до Правилами проведення судово-медичних експертиз (досліджень) у відділеннях судово-медичної імунології бюро судово-медичної експертизи рідка кров, а також зразки іншого біологічного матеріалу, що були отримані від живих осіб для здійснення порівняння, у відділенні не зберігаються [87].

Окрему увагу необхідно приділити питанням техніко-криміналістичного забезпечення призначення та проведення судових експертиз за кримінальними провадженнями про вбивства. Рекомендації стосовно підготовки матеріалів для призначення експертизи стосуються у першу чергу загальних правил поводження з речовими доказами, предметами й матеріалами, якими є безпосередніми об'єкти криміналістичних досліджень. Але їх дотримання має більше, а в окремих випадках і найважливіше значення для успішного проведення експертизи [22, с. 5]. До загальних правил по підготовці матеріалів на експертизу чи науково-технічне дослідження науковці відносять наступні: 1. Строки з моменту вилучення речових доказів до направлення їх на експертизу мають бути мінімальними. 2. Варто вживати заходи щоб речові докази направлялись на експертизу у незміненому вигляді. Важливе значення дотримання даної вимоги має під час направлення на експертизу речовини у мікрокількості, а саме у вигляді нашарувань на різних предметах-носіях. 3. Перед призначенням експертизи варто правильно визначити її рід (вид). 4. Порівняльні зразки, які направляються у певних випадках, повинні відповідати об'єктам, якщо досліджуються, по можливості за більшою кількістю ознак (умовам походження або виконання, механізму утворення, матеріалу, часу, типу). 5. Питання до експерта мають формулюватися чітко та виключати можливість різного їх розуміння й обов'язково з урахуванням встановлених обставин справи, у межах якої призначається експертиза. Не припустимі випадки внесення до постанови повного переліку питань, які передбачені у посібниках для конкретного виду експертизи, якщо їх розв'язання не відповідає матеріалам кримінального провадження або недостатньо даних для їх вирішення. 6. Призначення додаткової чи повторної експертизи має бути мотивованим. 7. Під час доручення проведення експертизи

комісії експертів, що працюють у різних експертних чи інших установах, у постанові про призначення експертизи має бути вказано, на яку експертну установу покладається організація діяльності комісії експертів [22, с. 6].

Також потребують уваги питання щодо техніко-криміналістичного забезпечення негласних слідчих (розшукових) дій, що проводяться у кримінальних провадженнях, які пов'язані із вбивствами. Вбивства, особливо найбільш резонансні з них, а саме на замовлення, сексуальні, вчиненні організованими групами, двох і більше осіб тощо є кримінальними правопорушеннями, які вчиняються зазвичай в умовах неочевидності, у зв'язку із чим на початковому етапі розслідування виникають певні труднощі навіть у питаннях приблизного визначення основних напрямів пошуку правопорушників. Це вимагає максимального зосередження усіх можливостей, якими володіють співробітники Національної поліції з розслідування зазначених злочинів. У протидії вбивствам слідчому неможливо, і, навіть, було б помилково покладатися тільки на свої сили, тому що практика говорить про те, що одних процесуальних дій для встановлення істини недостатньо. Подолання виникаючих труднощів вимагає застосування спеціальних засобів та методів, у тому числі тих, якими володіють різні оперативні підрозділи органів внутрішніх справ.

Статтею 267 КПК України «Обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи» закріплено, що слідчий має право обстежити публічно недоступні місця, житло або інше володіння особи шляхом таємного проникнення в них, у тому числі з використанням технічних засобів, з метою: виявлення та фіксації слідів вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину, речей та документів, які мають значення для їх досудового розслідування; виготовлення копій або зразків зазначених речей та документів; виявлення та вилучення зразків для дослідження під час досудового розслідування тяжкого чи особливо тяжкого злочину; виявлення осіб, що розшукуються; встановлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи [58]. Обстеження публічно недоступних місць, житла або іншого володіння особи викликає певні труднощі саме у ході пошуку необхідних слідів та об'єктів. Техніко-криміналістичне

забезпечення у подібних ситуаціях спрямовано на вирішення завдань з організації застосування раціональних засобів та методів пошуку слідів та інших об'єктів, які відносяться до злочинної діяльності. Особливості прихованості проведення таких негласних слідчих (розшукових) дій формують вимоги щодо техніко-криміналістичних засобів та методів з дослідження вказаних об'єктів. Це, перш за все, оперативність проведення, що виражається у необхідності здійснення аналізу в короткі строки, а також мінімізації масо-габаритних характеристик відповідних приладів, їх портативність та прихованість застосування. Однією із актуальних проблем є розробка прихованих засобів пошуку, а саме камуфляжів, пристосувань, які забезпечують маскування технічних засобів та самої негласної слідчої (розшукової) дії.

Також актуальною залишається й проблема розробки техніко-криміналістичних методів та прийомів негласного отримання зразків, які необхідні для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК України). Негласне отримання зразків для порівняльного дослідження це є дії, які спрямовані на отримання різноманітних об'єктів для їх діагностичного дослідження з метою їх розпізнання, а також для ідентифікації з існуючими аналогами у процесі встановлення ознак злочинної діяльності. Як правило, за кримінальними провадженнями про вбивства необхідним є негласне отримання зразків біологічних виділень злочинця.

2.2. Експертно-криміналістичне забезпечення досудового розслідування вбивств

Експертне дослідження це другий рівень техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування вбивств. На даній стадії первинна інформація перетворюється у доказову, формується об'єктивна доказова база, яка потім буде покладена в основу пред'явлення підозри конкретній особі.

Кваліфіковане використання спеціальних знань на досудовому розслідуванні здійснюється експертно-криміналістичними підрозділами органів внутрішніх справ, якими при розслідуванні та судовому розгляді кримінальних правопорушень про злочини проти життя людини найбільш ефективно і оперативно застосовується уся сукупність найсучасніших науково-технічних засобів. Для розслідування вбивств, з урахуванням доцільності використання найрізноманітніших технічних й інших засобів, як правило є необхідним проведення декількох експертиз, а інколи їх може бути й не один десяток, і до того ж із різних галузей знань.

Експертна служба МВС України являється системою державних спеціалізованих установ судової експертизи, її діяльність безпосередньо спрямовує і координує міністерство внутрішніх справ України, здійснює судово-експертне забезпечення діяльності МВС України, Національної поліції України та інших правоохоронних органів. Згідно з Наказом МВС України № 1343 від 03.11.2015 року «Про затвердження Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України» основними завданнями експертної служби є: 1) здійснення судово-експертної діяльності; 2) забезпечення залучення працівників Експертної служби МВС до досудового розслідування та судового розгляду; 3) у межах компетенції проведення експертних досліджень на договірних засадах з питань, що становлять інтерес для юридичних і фізичних осіб, з урахуванням обмежень, передбачених Законом України "Про судову експертизу"; 4) проведення сертифікаційних та інших випробувань, а також оцінки відповідності продукції, процесів і послуг, виконання інших робіт у межах

своєї компетенції; 5) проведення відповідно до законодавства оцінки майна, майнових прав та здійснення професійної оціночної діяльності; 6) забезпечення функціонування обліку знарядь кримінальних правопорушень та інших об'єктів; 7) забезпечення функціонування інформаційно-пошукових систем, обробка персональних даних у межах повноважень, визначених законом, забезпечення режиму доступу до інформації; 8) здійснення спеціальних вибухотехнічних робіт з пошуку і знешкодження вибухонебезпечних предметів, пристроїв, що використовуються в терористичних цілях; 9) підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації працівників Експертної служби МВС як судових експертів, спеціалістів-криміналістів і спеціалістів-вибухотехніків [73]. У результаті реорганізації МВС України та утворення Національної поліції, здійснено перерозподіл функцій між особами, які мають спеціальні знання. Раніше як спеціалістів залучали співробітників Експертної служби. Згідно з нормативними актами МВС України, вони входили до складу слідчо-оперативних груп. Після реорганізації до штатного розкладу слідчих підрозділів введено посади інспекторів-криміналістів та техніків-криміналістів, на яких покладено більшу частину цих функцій. Саме на них покладено раціональне та ефективне застосування техніко-криміналістичних засобів і спеціальних знань у галузі криміналістики [74].

Говорячи про суб'єктів макрорівня, варто звернути увагу на те, що в силу значного обсягу експертних проваджень організаційно-технологічні проблеми експертної діяльності на сьогодні виходять на перший план. За сучасних умов і правоохоронні органи, і суди пред'являють до судової експертизи якісно інші, більш високі вимоги, які спрямовані на впровадження найсучасніших досягнень науки та техніки для вирішення як традиційних, так і нових експертних задач. За мірою збільшення обсягу наукових відкриттів та різноманітних розробок робочі місця експертів оснащуються науковими новинками, видозмінюються технологічні процеси, відбувається комп'ютеризація окремих операцій, до того ж значна кількість наукових розробок вже набула реального втілення у діяльність судово-експертних установ. Як правило, в судово-експертних установах та

експертних підрозділах різних відомств для розробки нових, удосконалення вже розроблених експертних методик та їх адаптації до завдань правоохоронних органів, інвентаризації та паспортизації методик створюються наукові лабораторії або спеціальні підрозділи, котрі займаються науково-дослідною діяльністю на підставі відповідних планів НДР, затверджених керівництвом відомства. Співробітниками такого підрозділу повинні бути професійно підготовлені наукові співробітники, що мають досвід практичної експертної роботи. В проведенні наукових досліджень повинні брати участь й керівники напрямів та експерти з певним досвідом роботи. Поєднання в одній службі вчених і практиків дасть змогу забезпечити актуальність досліджень, що проводяться, їх практичну значимість та негайну реалізацію передових ідей в експертній практиці.

За даними анкетування слідчих органів МВС України, яке було проведено М.Г.Куп'янським, значна кількість практичних працівників вважають за потрібне звертатись до фахівців за допомогою у використанні спеціальних знань під час розслідування убивств, а саме позитивну відповідь надали 91,4% опитаних. З числа осіб, які надали позитивну відповідь, спеціальні знання використовувалися ними під час призначення судових експертиз (вказали 60%); залучення спеціалістів до проведення слідчих (розшукових) дій (57,1%); звернення до спеціалістів з метою розроблення психологічних портретів (46,7%); звернення до спеціалістів з метою отримання ДНК-аналізу чи проведення геномної експертизи (42,9%); отримання консультацій від спеціалістів (39%); звернення до спеціалістів з метою розроблення фотороботів (25,7%). Також М.Г.Куп'янським через проведення опитування практичних співробітників МВС була здійснена спроба встановити необхідності проведення окремих видів судових експертиз, а саме 90,5% опитаних вважають за потрібне провести судово-медичні експертизи; 74,3% - судово-психіатричні; 66,7 % - судово-біологічні; 55,2% - судово-психологічні; 46,7% - дактилоскопічні; 34,3 % - трасологічні; 29,5 % - судово-портретні; 23,8% - генотипоскопічні; 12,4 % - судово-балістичні тощо. [60, с. 187].

Проведення судових експертиз становить собою найважливіший елемент техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування вбивств.

Відповідно до статистичних даних у 2016 році та за шість місяців 2017 року Експертна служба МВС виконала 227,2 тис. (114,3 тис.) судових експертиз, 50,6 тис. (24,3 тис.) перевірок за криміналістичними обліками, взяла участь у проведенні 5,2 тис (2,5 тис.) слідчих (розшукових) дій, 1,1 тис (383) оглядів місць подій з використанням пересувних криміналістичних лабораторій тощо [64, с. 1].

Характер слідів, що виникають при вчиненні вбивств визначає види експертиз, які призначаються слідчими. Під час розслідування вбивств може бути призначена будь-яка експертиза. Однак, найчастіше призначають балістичні, вибухотехнічні, експертизи холодної зброї, біологічні експертизи зі слідами виділень людини, судово-медичні експертизи трупа, фоноскопичні та відеофоноскопичні, трасологічні тощо. Їх проведення визначається низкою факторів, а саме: рівнем професійної підготовки експертів, стажем їх роботи, технічною оснащеністю експертно-криміналістичних підрозділів МВС, рівнем розробки методик дослідження тих або інших об'єктів тощо. Однак, науковці звертають увагу на те, що в розслідуванні вбивств далеко не повною мірою використовуються можливості судової експертизи. Використання обмеженого кола експертиз, застарілі методики експертних досліджень, а також незнання сучасних можливостей, все це суттєво обмежує доказову базу [20, с.21].

На сьогодні досить часто при проведенні різних видів експертиз використовують сучасні експертні технології. Не дивлячись на те, що кожна з експертних методик, яка заснована на використанні комп'ютерів, є специфічною та орієнтовна на вирішення конкретного завдання при дослідженні різноманітних об'єктів, усі вони мають загальні властивості, а саме: в основі цих методик лежать такі кардинальні принципи правової інформатики, як принцип системної організації об'єкта пізнання, кількісної визначеності і використання математичного апарату, функціональний та алгоритмічний підхід до самого процесу пізнання і до об'єкту пізнання; методологічною передумовою є математичне моделювання об'єкта і розробка алгоритму його пізнання; незалежно від індивідуальних особливостей в структурі кожної із таких методик можна виокремити характерні для будь-якої з них елементи, зокрема такі як постановка

завдання та визначення мети дослідження; декомпозиція загальної задач на окремі під завдання; визначення конкретних засобів і прийомів їх реалізації; власне практична діяльність, яка складається з певної сукупності трудових операцій; отримання результату та його оцінка; прийняття рішення [123, с.7].

Вірна кваліфікація злочинних дій багато в чому залежить від того, наскільки правильно буде встановлено групову належність предмета, а саме речового доказу, тобто вогнепальна або холодна зброя, визначено його вид за способом виготовлення, технічним станом тощо. Різноманіття видів вогнепальної і холодної зброї, специфіка конструкції, форми, розмірів, а також інших характеристик потребують глибоких спеціальних знань для її криміналістичної оцінки, які у багатьох випадках потребує проведення судово-балістичних експертиз, що призначені для розв'язання великого кола завдань ідентифікаційного, ситуаційного та діагностичного характеру, пов'язаних з дослідженням вогнепальної зброї, боєприпасів та слідів пострілу (на зброї, на ураженій перешкоді, на особі, яка стріляє) [47, с.191]. Отже, об'єктами судово-балістичної експертизи є вогнепальна зброя, боєприпаси та їх частини, а саме патрони, гільзи, кулі, дріб, картеч, пижі, прокладки, а також предмети, які мають сліди пострілу.

А.В. Іщенко наголошує на проблемі, яка пов'язана із визначенням виду судових експертиз, предметом їх дослідження. Він говорить, що практично всі види криміналістичних експертних досліджень сформувались як практична реалізація певних знань, що були узагальнені та узагальнюються у відповідних підрозділах структурної складової криміналістичної науки, що отримала назву «криміналістична техніка». Фактично і назви таких експертиз здебільшого походять із назви відповідних підрозділів, наприклад, трасологія – трасологічна експертиза; почеркознавство – почеркознавча експертиза; дактилоскопія – дактилоскопічна експертиза; судова-балістика – судово-балістична експертиза. Зазначається й те, що специфіка вказаних взаємозв'язків у кожному конкретному випадку постійно потребує окремого розгляду, тому що постійно розширюється коло знань з трасології, почеркознавства, дактилоскопії тощо, які

мають детермінуючий вплив на можливості конкретних експертиз. В свою чергу Б.О. Павлишин також погоджуємося із даною думкою, а саме відносно недоцільності заміни назви «судово-балістична експертиза» на експертизу зброї та слідів й обставин її використання, як це має місце в Інструкції стосовно призначення і проведення судових експертиз та експертних досліджень, із змінами та доповненнями, які внесені наказами міністерства юстиції України за станом 27 липня 2015 року [79, с. 144-145].

За деякими кримінальними провадженнями про вбивства, які вчинені із застосування вибухових пристроїв, проводяться вибухотехнічні експертизи, що на відміну від традиційних криміналістичних експертиз вирішують не тільки ідентифікаційні, але й значною мірою завдання ситуалогічного характеру. Усі конкретні об'єкти, які підлягають вибухотехнічному дослідженню, як правило поділяють на три групи, а саме: вибухотехнічні вироби, вибухотехнічні суміші і їх пакування, матеріали і речовини, з яких вони виготовлені, капсулі та електродетонатори, піротехнічні та імітаційні засоби, підшивачі, саморобні вибухові пристрої і їх залишки після вибуху; інші матеріали, речовини і вироби, що пов'язані з підготовкою до злочину, зокрема інструменти та пристосування для виготовлення чи доведення вибухових речовин та вибухових пристроїв, камуфляж та предмети із слідами вибухотехнічних об'єктів, які залишились після спільного з ними зберігання, пакування, доставки вибухового пристрою до місця вибуху; предмети речової обстановки з місця події, що мають на собі сліди вибуху, а також знаряддя та інструменти, що були використані для знешкодження вибухотехнічних виробів. Значення кожного з об'єктів вибухотехнічної експертизи обумовлене певними факторами, до яких варто віднести: обсяг та зміст інформації, яку зберігає у собі об'єкт; характер зв'язку конкретного об'єкта з подією злочину; можливість розв'язання конкретних питань та їх послідовність; здатність вибухотехнічного об'єкта зберігати на собі сліди та характеристики, які потрібні для проведення експертизи [53, с.121-123].

Велика кількість речових доказів у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти життя людини потребують експертного дослідження у

лабораторних відділеннях бюро судово-медичної експертизи. Певна частина речових доказів мають криміналістичний характер, а саме такі, які сприяють встановленню характеру ушкодження, механізму травми; встановлення конкретного знаряддя злочину (сокира чи ніж, якими вчинено вбивство, можуть бути ототоженні за трасами на кістках, хрящах, залишені їх зазубленими лезами); ототоженню особи, наприклад, методом зіставлення черепа або його рентгенограм загиблої людини з її прижиттєвою фотографією тощо. Інша частина речових доказів мають біологічне походження, тобто являють собою виділення людського організму або частини органів або тканин людини, тобто кров, волосся, піт, слина, потожирові нашарування, кістки, нігті, частки шкіри, м'язової тканини, мозку та інших внутрішніх органів. Речові докази, які мають біологічне походження досліджуються в імунологічних та цитологічних відділеннях бюро судово-медичної експертизи [99, с.298].

В ході експертного дослідження речових доказів, що мають біологічне походження, таких наприклад як крові людини, вирішується комплекс діагностичних й ідентифікаційних завдань. До діагностичних завдань як правило відносять визначення статевої належності крові, визначення видової належності крові, встановлення походження крові від дорослої людини або новонародженої (плоду), визначення давності утворення плям крові, визначення наявності вагітності за слідами крові, встановлення за плямами крові кількості рідкої крові, якою вони утворені та ін. Вирішення даного завдання безпосередньо пов'язане із обов'язковим попереднім встановленням наявності як самих біологічних об'єктів, так й їх видової чи групової належності. З цією метою І.О. Аістов пропонує застосовувати орієнтовні, а також доказові методи експертного дослідження. Орієнтовні методи дають можливість припустити наявність даної біологічної речовини на об'єкті. До яких він відносить реакція з перекисом водню, дослідження в ультрафіолетових променях, реакція хеміолюмінесценції, реакція на пероксидазні властивості крові, азопірамова проба, амідопіринова проба тощо. Однак дані методи не є суворо специфічними, вони можуть надавати позитивний результат за низкою речовин, які не мають відношення до самих біологічних

об'єктів, проте негативний результат є можливим за деяких умов та за наявності біологічної речовини. Як правило такі методи застосовують під час проведення огляду місця події. Що стосується доказових методів визначення наявності крові на об'єкті, то до них відносять виявлення формених елементів крові, а саме еритроцитів шляхом мікроскопії. З цією метою використовують спектроскопічний метод, який заснований по властивостях гемоглобіну та його похідних поглинати світлові хвилі певної довжини. Дослідження спектрів поглинання дає однозначний варіант відповіді на питання стосовно наявності крові у досліджуваній речовині [2, С. 133-137]. У арсеналі засобів ідентифікаційної експертизи одне із головних місць займають виявлення та реєстрація специфічних спадкових ознак й властивостей організму, які піддаються кількісній і якісній оцінці, а також надають можливість прийти до висновків стосовно групової належності особи. У практичній діяльності судово-медичної експертизи отримали розповсюдження, у першу чергу, біохімічні маркери й маркери груп крові. Проте, як зазначає Г.С. Воропаєв, існуючі сучасні методики біохімічного дослідження, на яких саме і засновані експертні оцінки під час проведення ідентифікації особи, мають певні недоліки, а саме за допомогою даних методик можливо із достатнім ступенем ймовірності тільки виключити належність досліджуваного біологічного матеріалу тій або ж іншій особі. Позитивне впізнання як правило завжди носить умовний характер й обмежується констатацією групової належності біологічних об'єктів. Стрімкий розвиток сучасної біології, а саме молекулярної генетики та генної інженерії, надає можливість перейти до аналізу ознак, які індивідуалізують особу безпосередньо на рівні геномної ДНК. Той факт, що ДНК кожної людини індивідуальна, надає унікальну можливість конкретизації експертних висновків [18, с. 147]. Однак необхідно зазначити, що методи геномної дактилоскопії при ідентифікації невідомих трупів використовуються на практиці нечасто. Дана ситуація пояснюється тим, що на дослідження надають невелику кількість матеріалу для екстрагування ДНК; порушують заходи безпеки, що виключають контамінацію ДНК; не завжди дотримуються правил вилучення й збереження матеріалів, направлених на експертизу; відсутність необхідного лабораторного

обладнання для виконання такого роду експертиз; методики, які використовуються при проведенні експертиз за статевими злочинами, не розраховані на роботу із залишками, що піддавалися гnilісним змінам та обгорілим трупам [18, с. 153-154].

Окреме місце у судових експертизах, що проводяться у кримінальних провадженнях про вбивства, посідають відеофноскопичні та фоноскопичні експертизи. Відомо, що у своїх протиправних цілях деякі особи активно застосовують різноманітні засоби відео- та звукозапису, що у значній мірі зумовлено використанням сучасних досягнень у розвитку технологій та засобів зв'язку. Усе частіше для дослідження у якості речових доказів експертам направляються записи звуків різноманітного походження, а саме фонограми і, зокрема, усного мовлення людини, а також самі аудіовізуальні засоби. На звукозаписах, які надходять на експертне дослідження, відбиваються окремі властивості та ознаки особи, чії текстуальні й інші звукові властивості зафіксовані. Одним із напрямів експертного дослідження є аналіз відеографічних зображень, що отримуються з камер відеспостереження, які встановлені у місцях підготовки чи вчинення вбивства, наприклад, відеозапис підготовки до вчинення вбивства журналіста Шеремети. Збільшення кількості компактних пристроїв відеозапису, камер зовнішнього спостереження привело до збільшення кількості зображень, що надходять на експертизу як об'єкти відеографічних досліджень. Враховуючи те, що традиційні криміналістичні методики пред'являють жорсткі вимоги стосовно умов отримання зображень (за освітленням, ракурсом, нерухомістю зафіксованого об'єкта), на сьогодні постає питання із створення нових методик, які б забезпечували максимальне вилучення криміналістично значущої інформації із зображень, які отримані у нестандартних умов. Фіксація та дослідження динамічних ознак людини може бути вирішено із застосуванням технологій відеофіксації, які наразі надто швидко розповсюджуються, з подальшим аналізом зображень на комп'ютері, використовуючи відповідне програмне забезпечення. Інформаційними джерелами динамічних ознак людини на сьогодні можуть бути системи відеоспостереження,

що наразі досить широко поширені та доволі часто злочинна діяльність фіксується даними системами. Відеозйомка надає можливість фіксувати положення тіла людини та його частин у просторі та у часі, а потім визначати координати певних анатомічних частин тіла, за якими можна розраховувати лінійні та кутові координати, траєкторії, швидкості та прискорення переміщення різних ділянок тіла [96, с. 114-119.]. Інформація, яка отримується у результаті відеозйомки та обробки зображень, може зберігатися у пам'яті комп'ютера, складаючи таким чином динамічний образ рухів особи.

На думку Б.О. Павлишина, потрібна розробка інтегративної динамічної моделі розпізнавання, тобто ідентифікації людини, а також діагностики його властивостей, на основі усіх його доступних для сприйняття чи фіксації технічними засобами динамічних властивостей, а також проявів. Така модель, або ж «динамічний портрет», буде представляти собою так би мовити, кореляційну матрицю, усередині якої в міру нарощування обсягів інформації будуть формуватися з кожним разом все нові та нові внутрішні зв'язки. Звісно, що рішення такого складного завдання, а саме розробки розглянутої моделі, може бути можливим лише тільки на базі сучасних можливостей комп'ютерних технологій, інформаційних, телекомунікаційних та технічних засобів. Застосування відеозаписів надасть змогу підвищити вірогідність впізнання у випадках сприйняття зорового образу очевидцем з наявними вадами зору, на великій відстані, в умовах недостатньої видимості чи якщо злочинець приховує своє обличчя за одягом. Ідентифікація особи за ознаками зовнішності зі слів такого очевидця у випадках статичного зображення, як правило, неможлива внаслідок нечіткого сприйняття певних елементів особи. Спостереження особи, яка розшукується чи ідентифікується по сукупності динамічних ознак, дозволяє суттєво звужити коло пошуку [79, с. 198].

Накопичення відео архівів, а також створення на їх основі криміналістичних обліків динамічних ознак зовнішності осіб, які причетні до вчинення кримінальних правопорушень, забезпечить організацію автоматизованої інформаційно-пошукової системи щодо підтримки криміналістичного

дослідження динамічних ознак людини. Впродовж накопичення даних про весь комплекс різних динамічних ознак людини стає можливим створення, так званого, «динамічного фоторобота». Такий програмний засіб на основі градації усієї сукупності динамічних ознак, наприклад, на основі ознак різних типів ходи, міміки, жестикуляції тощо, дозволить моделювати динамічний портрет рухів осіб, які розшукуються [71].

Сьогодні багато науковців говорять про технологізацію експертного дослідження. Так, наприклад, під час досудового розслідування вбивств виникає необхідність проведення ситуалогічної та діагностичної експертизи. Технологія проведення таких експертиз ґрунтується на послідовному вивченні окремих слідів, їх зіставленні один з одним, з обстановкою до, під час та після вчинення злочину та дозволяє на основі комплексного використання криміналістичних і інших спеціальних знань формулювати висновки стосовно послідовності дій учасників досліджуваної події та їх ознаках [122].

О.І. Швед звертає свою увагу на те, що за більшістю експертиз є готові набори технологічних операцій, спеціальна техніка, створені умови для контролю якості роботи експерта. У ХХІ столітті основний акцент у судово-експертних дослідженнях змістився від наукових відкриттів до створення алгоритмів експертного дослідження. Експертиза активно набуває рис технологічного процесу, який підпорядкований певним регламентам. Серед основних характеристик судової експертизи на даний час значною мірою виокремлюється її властивість, характерна для технологічного процесу. Він підкреслює, що якщо у минулі роки основною задачею розробників судово-експертної методики було навчання експерта, то на сьогодні більш важливим при створенні такої методики є точне та максимально коротке описування операцій експертного дослідження для цілей контролю. Тому технологічний підхід дозволяє забезпечити прозорість дій експерта й у тому числі і для інших учасників провадження [115, с. 16].

На сьогодні, на думку С.М. Плешаков, судово-експертні технології варто розглядати не тільки стосовно сфери техніки. Вони складають фундамент, а саме основу діяльності судово-експертних установ, та виокремити їх із загальної маси

проблем судово-експертної діяльності, не визначивши меж вказаного поняття, не уявляється можливим. Даний науковець пропонує визначення категорії «судово-експертна технологія» як врегульованої чинним законодавством та підзаконними нормативними актами організаційно-управлінську діяльність відповідних суб'єктів, які здійснюють науково-методичне, організаційне, інформаційне, а також матеріально-технічне забезпечення експертного провадження у судово-експертних установах, та як послідовну інтелектуально-пізнавальну (дослідницьку) діяльність експертів стосовно дослідження об'єктів з метою отримання експертної інформації у кримінальному провадженні у вигляді обґрунтованих та достовірних висновків. Не залишив поза увагою С.М. Плешаков також класифікацію судово-експертних технологій, а саме: залежно від рівня експертного провадження судово-експертні технології поділяють на окремі та загальні; за принципом належності судово-експертної установи до конкретного відомства він пропонує експертні технології ЕКЦ МВС, МЮ, МОЗ тощо. Залежно від сфери регулювання пропонуються наступні технології: експертні технології пізнавальної спрямованості; експертні технології організаційно-управлінського характеру. За експертною спеціалізацією технології поділяють на: технології експертизи матеріальних об'єктів і систем; технології традиційної криміналістичної експертизи; технології експертизи інформаційних об'єктів та систем. За характером новизни технології пропонує поділяти на традиційні судово-експертні технології з перевагою «ручної парці» (період становлення судової експертизи) та інноваційні судово-експертні технології (перспективні, сучасні). Також науковцем пропонується і концепція загального характеру, яку варто використовувати під час професійної підготовки експертних кадрів. Дана концепція може бути представленою наступними елементами: сутність та структура судово-експертної технології; елементи судово-експертних технологій (організаційне науково-методичне, матеріально-технічне, інформаційне забезпечення; класифікація судово-експертних технологій; прикладні аспекти судово-експертної технології (нормативно-правове регулювання судово-

експертних технологій, автоматизація та комп'ютерізація судово-експертної діяльності тощо) [85].

Застосування методів інтелектуального проектування та зокрема технологічного підходу до системи експертних знань може стати одним із шляхів створення на державному рівні науково розроблених еталонів та стандартів здійснення судово-експертної діяльності. На запропонованій основі розглядається можливість інвентаризації наукового та методичного потенціалу судової експертної системи та створення з урахуванням рекомендацій та підходів науковців найоптимальнішої її моделі [112, с.187-188]. З точки зору конкретної експертної практики розробка експертних технологій дасть змогу створити умови для найбільш доцільної діяльності під час проведення експертиз на основі вироблення норм, приписів та правил її ефективного здійснення.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі на основі дослідження комплексу питань, що виникають у діяльності органів досудового розслідування, розглянуто наукові положення та отримано результати, що в сукупності розв'язують важливе наукове завдання техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування вбивств. Найсуттєвішими з них є такі:

1. Основною метою техніко-криміналістичного забезпечення є забезпечення потреб практики досудового розслідування вбивств науково-технічними засобами, прийомами і методами. Деталізуючи цю загальну мету, було виділено такі цілі техніко-криміналістичного забезпечення: виявлення, отримання, фіксація, вилучення, збереження носіїв криміналістично значущої інформації в процесі досудового розслідування даної категорії злочинів; діагностику; ідентифікацію; визначення ситуації за залишеними матеріальними відображеннями; відтворення матеріальних об'єктів у їх первісний стан шляхом реконструкції або реставрації; криміналістичну класифікацію.

У структурі техніко-криміналістичного забезпечення діяльності з досудового розслідування вбивств виокремлено такі напрями: діагностика та ідентифікація осіб, які вчинили вбивство; виявлення, діагностика та ідентифікація матеріальних об'єктів, за допомогою яких вчинялися ці злочини або які залишені на місці скоєння вбивства; організація та ведення криміналістичних інформаційних систем.

Завданнями техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування вбивств є: надання слідчим, спеціалістам, експертам наукової продукції, яка розробляється криміналістичною технікою; забезпечення оптимальної технології процесу виявлення, фіксації, вилучення та дослідження різноманітних слідів; розробка рекомендацій по застосуванню науково-технічних засобів, криміналістичних прийомів і методів в процесі досудового розслідування вбивств.

2. Наукова складова техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування вбивств розглядається з позиції науково-технічного забезпечення (пошук, вибір, пристосування та використання досягнень науково-технічного прогресу в навчальному процесі) й науково-методичного забезпечення (розроблення рекомендацій і створення необхідних умов для сприйняття цих рекомендацій). Розробка наукових основ та положень, що визначають змістовний бік діяльності – це сфера науково-технічного забезпечення. Науково-методичне забезпечення міститься у забезпеченні здійснення діяльності на наукових основах, у створенні необхідних передумов для сприйняття й повноцінного використання практикою досудового розслідування злочинів наукових досягнень. Науково-методичне забезпечення складається з двох основних напрямів: формування рекомендацій стосовно криміналістичних прийомів і засобів виявлення, дослідження й використання орієнтовної і доказової інформації; цілеспрямоване створення необхідних умов для сприяння і використання досягнень, що рекомендуються практикою.

Ефективне застосування в досудовому розслідуванні вбивств засобів електронно-обчислювальної, електронно-оптичної техніки, відеозапису доводять їх можливості у виявленні, фіксації, передачі та збереженні криміналістичної інформації і необхідність подальшого удосконалення як самих технічних засобів, так і методів їх застосування. Перспективним напрямом розвитку техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування вбивств є технологізація процесу використання науково-технічних засобів, прийомів і методів, створення відповідних комплексів, робочих місць експерта-криміналіста тощо.

3. Під правовим забезпеченням як елементом техніко-криміналістичного забезпечення необхідно розуміти правове регулювання важливих питань застосування науково-технічних засобів, прийомів і методів в досудовому розслідуванні вбивств. В цьому аспекті важливо виокремити такі групи питань: щодо суб'єктів застосування техніко-криміналістичних засобів; щодо допустимості використання в кримінальному процесі окремих видів техніки;

щодо порядку застосування техніко-криміналістичних засобів; щодо процесуального оформлення факту використання техніки. Без правового врегулювання цих питань не можна уявити ніякої іншої роботи з техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування злочинів проти життя.

Техніко-криміналістичне забезпечення досудового розслідування вбивств, як і будь-яка діяльність, у найбільш загальному вигляді складається з трьох компонентів: суб'єкт, об'єкт та зв'язок між ними. Об'єктом техніко-криміналістичного забезпечення буде діяльність з використання науково-технічного потенціалу у досудовому розслідуванні вбивств. Суб'єктами такого забезпечення будуть органи законодавчої влади, управління, а також науково-дослідні організації та навчальні заклади, наукові і практичні працівники (слідчі, оперативні співробітники, спеціалісти, експерти, адвокати-захисники). Визначаючи суб'єктів техніко-криміналістичного забезпечення, необхідно виокремлювати: суб'єктів системи техніко-криміналістичного забезпечення макрорівня, діяльність яких направлена на формування криміналістичної готовності інших співробітників правоохоронних органів; суб'єктів мікрорівня, які є безпосередніми виконавцями криміналістичних рекомендацій, діяльність котрих направлена на надання допомоги слідчим, оперативним співробітникам при проведенні конкретних слідчих (розшукових) дій.

4. Основна інформація про подію вбивства, спосіб його вчинення і приховування лежить в сфері матеріально-фіксованої інформації, яка міститься в слідах злочину. Виходячи із цієї специфічності, своєрідність техніко-криміналістичного забезпечення процесу досудового розслідування вбивств міститься в: отриманні вихідної інформації, що вказує на наявність ознак вбивства; внесення даних до ЄРДР й проведення невідкладних слідчих (розшукових) дій; формування доказової бази кримінального провадження.

5. Інформаційне забезпечення становить собою організований безперервний технологічний процес підготовки й надання інформації користувачам відповідно з їх потребами для підтримки ефективної науково-технічної діяльності. Інформаційне забезпечення й ефективність діяльності із досудового

розслідування вбивств нерозривно пов'язані між собою. Основними тенденціями інформаційного забезпечення досудового розслідування вбивств є перехід від автоматизованих обліків і інформаційно-пошукових систем до систем нового покоління, заснованих на мультимедійних комп'ютерних технологіях. До переліку основних напрямів розвитку техніко-криміналістичного забезпечення варто внести проблеми засвоєння й впровадження в практику виявлення й досудового розслідування вбивств засобів автоматизації, обчислювальної техніки і сучасних інформаційних технологій, хоча б, в аспекті створення і забезпечення функціонування інформаційно-пошукових систем техніко-криміналістичного призначення.

6. Процес досудового розслідування кримінальних проваджень про вбивства складається із визначених, сталих в науці й практиці етапів – початкового (внесення даних до ЄРДР та початку кримінального провадження, проведення невідкладних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів, встановлення особи, яка причетна до вчинення вбивства та її затримання) та подальшого, на якому проводяться слідчі (розшукові), негласні слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії з метою укріплення доказової бази й виконання вимог щодо повного, об'єктивного і всебічного розслідування). Найбільш важливою й доступною формою реалізації спеціальних знань, застосування сучасних криміналістичних засобів і технологій у процесі розкриття й розслідування вбивств є саме техніко-криміналістичне забезпечення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. Завдання техніко-криміналістичного забезпечення на початковому етапі розслідування вбивств реалізуються, зазвичай, в ході проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій. Позитивний результат будь-якої слідчої (розшукової) дії значною мірою залежить від якості підготовки до її проведення.

Одним з напрямів техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування вбивств є техніко-криміналістичне забезпечення розшукової та пошукової діяльності. До елементів техніко-криміналістичного забезпечення встановлення особи загиблого та розшуку безвісті зниклих відносять: описування

безвісті зниклої особи й трупа за методом словесного портрету; впізнавальну фотозйомку трупа; виготовлення посмертних масок, зліпків; виготовлення композиційних портретів трупа при спотворенні обличчя або відсутності будь-якої частини голови; дактилоскопування пальців рук невідомої особи; отримання даних про стан зубного апарату; виявлення й фіксація татуювань; виявлення й фіксація професійних ознак; виявлення й фіксація уроджених та набутих ознак; проведення медико-криміналістичних досліджень, що включають судово-портретну ідентифікація, фотосуміщення зображення на фотографії з черепом загиблого, проведення дактилоскопічних та генотипоскопічних досліджень.

7. Розкрито особливості техніко-криміналістичного забезпечення експертної діяльності і визначено, що в минулі роки основною задачею розробників судово-експертної методики було навчання експерта, сьогодні більш важливим при створенні такої методики є точне і максимально коротке описування операцій експертного дослідження для цілей контролю. Застосування методів інтелектуального проектування, зокрема технологічного підходу, до системи експертних знань може стати, одним із шляхів створення на державному рівні науково розроблених еталонів і стандартів здійснення судово-експертної діяльності. З точки зору конкретної експертної практики розробка експертних технологій дасть змогу створити умови для найбільш доцільної діяльності при проведенні експертиз на основі вироблення норм, правил, приписів її ефективного здійснення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адвокат в уголовном процессе: учеб. пособ. / Н.А. Колоков и др.; под ред. Н.А. Колокова. Москва, 2010. 373 с.
2. Аистов И.А. Использование следов биологического происхождения при расследовании преступлений: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Саратовский юридический институт МВД РФ. Саратов, 2000. 260 с.
3. Антонюк Ю.В., Удовенко Ж.В. Поняття та суть взаємодії слідчого з працівниками експертної служби // Теорія і практика судової експертизи: збірник матеріалів круглого столу. Київ: Навчально-науковий інститут №2 Національної академії внутрішніх справ, 2016. С.7-8.
4. Баев О.Я. Основы криминалистики: Курс лекций. 2-е изд., перераб. и доп. Москва, 2003. 288 с.
5. Басиста І.В., Максимов Л.В. Окремі проблеми призначення та проведення судових експертиз. *Теорія і практика судової експертизи*: зб. матеріалів круглого столу. Київ: Навчально-науковий інститут №2 Національної академії внутрішніх справ, 2016. С. 24-26.
6. Бегалиев К., Попов В. Теоретические вопросы осмотра места происшествия. *Вопросы борьбы с преступностью*. 1983. Вып. 39. С. 58-65.
7. Бекетов М.Ю. Следователь органов внутренних дел и милиция: взаимодействие при расследовании преступлений: учеб. пособ. Москва, 2004. 175 с.
8. Белкин Р.С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня. Москва: НОРМА-ИНФРА, 2001. 240 с.
9. Белкин Р.С. Криминалистическая энциклопедия. Москва: Изд-во БЕК, 1997. 342 с.
10. Біленчук П.Д. Процесуальні та криміналістичні проблеми дослідження обвинувачуваного (проблеми комплексного вивчення особи обвинувачуваного в стадії попереднього слідства): монографія. Київ: Атіка, 1999. 352 с.

11. Біленчук П.Д., Терешкевич А.І. Пріоритетні напрями використання комп'ютерів в експертно-криміналістичній діяльності. *Актуальні питання техніко-криміналістичного забезпечення кримінальних проваджень*: зб. матеріалів круглого столу. Київ: Навчально-науковий інститут підготовки слідчих і криміналістів Національної академії внутрішніх справ, 2013. С. 27-30.

12. Боровиченко Ю.О. Позитивні та негативні сторони обов'язкового застосування відео зйомки під час допиту. *Актуальні питання техніко-криміналістичного забезпечення кримінальних проваджень*: зб. матеріалів круглого столу. Київ: Навчально-науковий інститут підготовки слідчих і криміналістів Національної академії внутрішніх справ, 2013. С. 45-47.

13. Бутенко О.С. Некоторые вопросы применения сферической панорамы как способа фиксации обстановки места происшествия. *Актуальные проблемы расследования преступлений*: материалы Междунар. науч.-практ. конф., 23 мая 2014 г. Москва: ООО «Ваш полиграфический партнер», 2013. С. 56-58.

14. Вдовина О.П. О некоторых особенностях фиксации микрообъектов. *Актуальные проблемы расследования преступлений*: материалы Международной науч.-практ. конф., 23 мая 2013 г. Москва: ООО «Ваш полиграфический партнер», 2013. С. 74-78.

15. Волынский А.Ф. Инновационная деятельность в криминалистическом обеспечении расследования преступлений. *Вести Владимирского юрид. ин-та Федеральной службы исполнения наказаний*. Владимир. 2011. №3. С. 77-79.

16. Волынский В.А. Технико-криминалистическое обеспечение раскрытия и расследования преступлений: ученик. Москва: Закон и право, ЮНИТИ-ДАНА, 1999. 615 с.

17. Волынский А.Ф. Концептуальные основы технико-криминалистического обеспечения раскрытия и расследования преступлений: дисс. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09 / Московский университет МВД РФ им. В.Я. Кикотя. Москва, 1999. 312 с.

18. Воропаев Г.С. Проблемы идентификации неопознанных трупов в криминалистике: дисс. ... канд.юрид.наук: 12.00.09 / Дальневосточный государственный университет Юридический институт. Владивосток, 2001. 195 с.
19. Гинзбург А.Я., Поврезнюк Г.И., Салаев Б.А. Криминалистические средства и методы отождествления личности. Алматы: ТОО «Аян Эдет»,1998. 68 с.
20. Глазырин В.Ф. Расследование «заказных» убийств на начальном этапе (некоторые аспекты): автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Саратов, 1998. 22 с.
21. Гончаренко В.Г. Потреби й можливості використання адвокатом криміналістичних знань в своїй діяльності. *Криміналістика в адвокатській діяльності*: Матеріали наук.-практ.конф., 25 листопада 2016 р. Київ: ВЦ ААУ, 2016. С. 6-9.
22. Гора І.В., Колесник В.А. Криміналістичні експертизи та дослідження, що проводяться у системі правоохоронних органів України: наук.-практ. посіб. Київ: Вид-во Академії СБУ, 1999. 80 с.
23. Грамович Г.И. Некоторые вопросы технико-криминалистического обеспечения уголовного судопроизводства. *Актуальные проблемы судебной экспертизы и криминалистики*: тезисы науч.-практ. конф. Киев, 1993. С. 86-88.
24. Грибунов О.П. Техничко-криминалістическое обеспечение раскрытия и расследования преступлений: отдельные аспекты современного состояния. *Вестник Казанского юридического института МВД России*. 2016. № 1 (23). С. 59-62.
25. Груздев В.Н. Дистанционное наблюдение в ультрафиолетовом диапазоне. *Оптический журнал*, т. 70, 2003. № 5. С. 56-59.
26. Гусев А.В. Тактический аспект эффективного взаимодействия следователя и специалиста-криминалиста. *Общество и право*. 2011. № 1. 188 с.
27. Данильян С.А., Гусев А.В. О значении технико-криминалістической подготовки следователя. *Теория и практика использования специальных знаний в*

раскрытии и расследовании преступлений: сб. матер. 50-х Криминалистических чтений: В 2-х ч. М., 2009. С. 46-47.

28. Демин К.Е. Техничко-криминалистическое обеспечение раскрытия и расследования убийств, совершенных наемными лицами: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Юридический институт МВД России. Москва, 2003. 199 с.

29. Дмитриева Т.Ф. Теоретическая модель криминалистического обеспечения следственных действий. *Наука – образованию, производству, экономике*: материалы XXI(68) Регион. науч.-практ. конф. преподавателей, науч. сотрудников и аспирантов, Витебск, 11-12 февраля 2016 г. : в 2 т. Витебск: ВГУ имени П. М. Машерова, 2016. Т. 1. С. 228-232.

30. Дмитриева Т.Ф. Техничко-криминалистическое обеспечение осмотра места происшествия: монография. Витебск: ВГУ имени П.М. Машерова, 2013. 303 с.

31. Дотримання прав учасників кримінального провадження під час проведення освідування: монографія / В.І. Галаган, Ж.В. Удовенко, О. М. Калачова, С.С. Клочуряк. Київ: Центр учбової літератури, 2015. 160 с.

32. Дубівка І.В. Діяльність адвоката в стадії досудового розслідування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2017. 20 с.

33. Егоров Н.Н. Поиск, обнаружение и предварительное исследование микрообъектов. Хабаровск: ВШ МВД СССР, 1989. 80 с.

34. Енгальчев В.Ф., Пискунова Е.В. Новые технологии визуальной фиксации следов преступления: криминалистические и психологические аспекты. *Бюллетень Международной ассоциации содействия правосудию*. 2013. № 1 (7). С. 33–39.

35. Еникеев М.И., Образцов В.А., Эминов В.Е. Следственные действия: психология, тактика, технология: пособие. Москва: Проспект, 2007. 214 с.

36. Єзерський Р.Б. Криміналістична техніка та її роль у розкритті і розслідуванні злочинів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Академія адвокатури України. Київ, 2005. 253 с.

37. Жбанков В.А. Концептуальные основы установления личности преступника в криминалистике: автореф. дисс. на соискание ученой степени д-ра юрид. наук: 12.00.09. Москва, 1995. 43 с.

38. Жбанков В.А. Принципы системного подхода в криминалистике и в практической деятельности органов внутренних дел при собирании, исследовании, оценке и использовании доказательств. Москва, 1977. 109 с.

39. Здоровко С.Ф. Тактичні операції при розслідуванні вбивств, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.09 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2002. 210 с.

40. Зенченко Г.О. Деякі положення щодо проведення допиту, впізнання осіб чи речей у режимі відеоконференції під час досудового розслідування. *Актуальні проблеми кримінального права та процесу*: матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. 10 черв. 2016. Кривий Ріг: Поліграфічна компанія «Геліос-Принт», 2016. С. 307-310.

41. Зимин А.М. Криминалист в следственных действиях. Москва: Право и Закон, Экзамен, 2004. 144 с.

42. Игнатов Д.С. Криминалистическое основы деятельности адвоката-защитника по сбору доказательств и предоставлению их суду: дисс. на соискание ученой степени канд. юрид. наук: 12.00.09 / Удмуртский государственный университет. Ижевск, 2004. 197 с.

43. Исаева Л.М. Специальные познания в уголовном судопроизводстве. Монография. Москва: ЮРМИС, 2003. 304 с.

44. Ищенко Е.П. Криминалистика в вопросах и ответах: учеб. пособ. Москва: Проспект, 2013. 460 с.

45. Ищенко Е.П. Проблемы первоначального этапа расследования преступлений. Красноярск: Изд-во Красноярского ун-та, 1987. 267 с.

46. Ищенко Е.П. Специалист-криминалист в следственных действиях: уголовно-процессуальные и криминалистические аспекты. Москва, 1990. 225 с.

47. Івасішин Г.В. Удосконалення експертних досліджень завдяки впровадженню новітніх лабораторій із дослідження зброї. *Криміналістичний вісник*. 2012. № 2 (18). С. 190-193.

48. Ієрусалімов І.О., Руда Г.А. Ситуативний аналіз завдань техніко-криміналістичного забезпечення слідчої діяльності. *Актуальні питання техніко-криміналістичного забезпечення кримінальних проваджень*: зб. матеріалів круглого столу. Київ: Навчально-науковий інститут підготовки слідчих і криміналістів Національної академії внутрішніх справ, 2013. С. 118-121.

49. Іщенко А.В. Нововведення у деяких видах експертних досліджень. *Теорія та практика судово-експертизи*: зб. матеріалів круглого столу. Київ: Навчально-науковий інститут № 2 Національної академії внутрішніх справ, 2016. С. 142-145.

50. Ковалев А.В. Поисковые технические средства на основе интроскопии. Рентгеновские системы. *Специальная техника*. 1999. № 5. С. 17-24.

51. Ковалев А.В., Федчишин В.Г. Тепловидение сегодня. *Специальная техника*. 1999. № 4. С. 23-29.

52. Колесник В.А. Роль криміналістичної діагностики в діяльності органів досудового розслідування. *Криминалистика и судебная экспертиза: междуведомственный научно-методический сборник*. 2014. Вып. 59. С. 123-135.

53. Колесник В.А., Гора І.В. Криміналістика в протидії незаконному використанню вибухових пристроїв, вогнепальної зброї та обігу наркотиків: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2017. 400 с.

54. Колесник Ю.В. Допомога спеціаліста і залучення експерта як форми використання спеціальних знань в кримінальному провадженні. *Теоретичні і практичні проблеми досудового розслідування в кримінальному процесі України*: Матеріали наук. конф. 16 груд. 2016 р. Київ: ВЦ ААУ, 2016. С. 48-52.

55. Коропецька С.О. Відібрання зразків біологічного походження під час досудового розслідування: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.09 / Національний університет «Одеська юридична академія». Київ, 2017. 259 с.

56. Косарев В.Н., Макогон И.В. К вопросу об использовании микрообъектов в раскрытии и расследовании пре ступлений. Вопросы теории и практики раскрытия и расследования преступлений: сб. науч. тр. Волгоград: ВА МВД РФ, 2007. С. 37-39.

57. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / О.М. Бандурка та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація та ін. Харків: Право, 2012. Т. 1. 768 с.

58. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 10.11.2020).

59. Кузьміна О.В. Інформативність вилучених слідів біологічного походження при огляді місця події. *Теорія і практика судової експертизи*: зб. матеріалів круглого столу 12 трав. 2016 р. Київ: Навчально-науковий інститут № 2 Національної академії внутрішніх справ, 2016. С. 183-186.

60. Куп'янський М.Г. Залучення судових експертів (спеціалістів) під час розслідування серійних сексуально-садистських убивств. *Теорія і практика судової експертизи: збірник матеріалів круглого столу*. Київ: Навчально-науковий інститут № 2 Національної академії внутрішніх справ, 2016. С. 186-189.

61. Лалль Анника, Зиле Аэлита. Преступность без границ и возможности борьбы с нею. *Criminalistics and forensic expertology: science, studies, practice*. Vilnius, Varchava, 2016. С.329 -342.с.

62. Леви А.А., Игнатьева М.В., Капица Е.И. Особенности предварительного расследования преступлений, осуществляемого с участием адвоката. Москва: Юрлитинформ, 2003. 128 с.

63. Логинов Е.А. Научные основы борьбы с убийствами: дисс. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09 / Сыктывкарский государственный университет. Москва, 2003. 426 с.

64. Лопата О.А. Міжнародне співробітництво Експертної служби МВС України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2017. 20 с.

65. Лукашевич В.Г., Юнацький О.В. Моделювання у криміналістиці та пізнавальній діяльності слідчого: монографія. Київ : КНТ, 2008. 184 с.

66. Лысов Н.Н., Кузнецов А.Ю. Техничко-криминалистические знания в деятельности адвоката-защитника. *Пробелы в российском законодательстве*. 2008. № 1 С. 380-382.

67. Любчинський О.В. Основи організації і проведення огляду місця події під час розслідування серійних вбивств на сексуальному ґрунті. URL: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/34793/1/83_536-541.pdf . С.536-541. с.538-539 (дата звернення: 10.11.2020).

68. Макаркин А.И. Новый УПК и защита по уголовным делам (Процесс – старые проблемы криминалистики – новые горизонты). *Эволюция права и закона как фактор изменения криминалистики: генезис профессиональной защиты и представительства*. Екатеринбург: Изд-во «Чароид», 2003. С.108-118.

69. Мельниченко С.П. Особливості підготовки до проведення обшуку під час розслідування незаконного використання вогнепальної зброї і вибухових пристроїв. *Теорія і практика судової експертизи: зб. матеріалів круглого столу*. Київ: Навчально-науковий інститут № 2 Національної академії внутрішніх справ, 2016. С. 225-228.

70. Методичні рекомендації щодо можливостей експертизи ДНК-аналізу, механізму вилучення об'єктів дослідження, зразків біологічного матеріалу та умов їх зберігання. Київ: ГСУ МВС, 2007. URL: <http://asyan.org/potra> (дата звернення: 10.11.2020).

71. Мирошниченко В.О. «Динамічний фоторобот» людини та перспективи його використання. *Протидія організованій злочинній діяльності: матеріали української наук.-практ. інтернет-конф.* 31 бер. 2017 р. Одеса, 2017. С. 106-108.

72. Михайличенко Б.В., Біляков А.М. Особливості огляду місця події при подальшому ДНК-дослідженні слідів біологічного походження. *Теорія та практика судово-експертної діяльності: Матеріали VIII Міжвідомчої конф.* 27 листоп. 2019 р. Київ, 2019. С.228-230.

73. Наказ МВС України № 1343 від 03.11.2015 р. Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15#Text> (дата звернення: 10.11.2020).

74. Наказ МВС України від 05.11.2016 № 1339 Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15#Text> (дата звернення: 10.11.2020).

75. Наказ МВС України від 06.07.2017 року № 570 Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17#Text> (дата звернення: 10.11.2020).

76. Наказ МВС України від 07.07.2017 року № 575 Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text> (дата звернення: 10.11.2020).

77. Образцов В.А. Выявление и изобличение преступника. Москва: Юристь, 1997. 336 с.

78. Осмотр места происшествия: практич. пособие / под ред. А.И. Дворкина. Москва: Юрист, 2000. 336 с.

79. Павлишин Б.О. Техніко-криміналістичне забезпечення досудового розслідування вбивств: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Академі адвокатури України. Київ, 2017. 246 с.

80. Павлюк Н.В. Поняття та інноваційні засади техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2015. Вип. 15. С. 96-104.

81. Пархоменко В.И. Взаимодействие следователей, оперативных работников и специалистов при расследовании уголовных дел о незаконном

обороте наркотических средств и психотропных веществ. Москва: Юрлитинформ, 2006. 176 с.

82. Перепечина Ирина. Следы крови как источник криминалистически значимой информации при реконструкции события преступления. *CRIMINALISTICS AND FORENSIC EXPERTOLOGY: science, studies, practice*. 2017. Chapter 1. P. 277-292.

83. Петрухин И.Л. Свобода личности и уголовно-процессуальное принуждение. Общая концепция. Неприкосновенность личности. Москва: Юридическая литература, 1985. 239 с.

84. Петрухин И.Л. Экспертиза как средство доказывания в советском уголовном процессе. Москва : Юридическая литература, 1964. 266 с.

85. Плешаков С.М. Современные экспертные технологии в деятельности судебно-экспертных учреждений России: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук: 12.00.09. Нижний Новгород, 2007. 24 с.

86. Попович І.І. Сучасні можливості експертного дослідження слідів крові за кримінальними провадженнями про вбивства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2017. № 46. Т. 2. С. 124-127.

87. Правила проведення судово-медичних експертиз (досліджень) у відділеннях судово-медичної імунології бюро судово-медичної експертизи: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 17 січня 1995 року № 6. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0254-95> (дата звернення: 10.11.2020).

88. Разумов Э.А., Молибога Н.П. Практическое руководство по осмотру места происшествия: теория, тактика, техника: учеб-практ. пособие. Киев, 2015. 750 с.

89. Романюк Б.В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Національна академія внутрішніх справ України. Київ, 2002. 224 с.

90. Садчікова К.А. Використання спеціальних знань на стадії досудового розслідування (процесуальний аспект): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2017. 19 с.

91. Сажаев А.М. Осмотр места происшествия как источник получения информации о личности преступника. *Актуальные проблемы расследования преступлений*: материалы Международной науч.-практ. конф. 23 мая 2013 г. В 2-х частях. Ч.2. Москва: ООО «Ваш полиграфический партнер», 2013. С. 302-305.

92. Самищенко С.С., Самищенко А.С. Синдром игнорирования криминалистики при расследовании убийств. *Актуальные проблемы расследования преступлений*: Материалы Международной науч.-практ. Конф. 23 мая 2013 г. В 2-х частях. Ч.2. Москва: «Ваш полиграфический партнер», 2013. С. 305-311.

93. Светличный А.А. Проблемы организации взаимодействия следователя и специалиста при расследовании убийств по найму. *Актуальные проблемы расследования преступлений*: материалы Международной науч.-практ. конф. 23 мая 2013 г. В 2-х частях. Часть 2. Москва: «Ваш полиграфический партнер», 2013. С. 311-316.

94. Скорченко П.Т. Проблемы технико-криминалистического обеспечения досудебного уголовного процесса : дисс. ... докт. юрид. наук в форме научного доклада: спец. 12.00.09 / Московская государственная юридическая академия. Москва, 2000. 69 с.

95. Сливка С.С. Місце події: філософсько-правовий огляд. *Взаємодія слідчих і експертів у процесі боротьби зі злочинністю: проблеми та шляхи подолання*: матер. наук.-практ. конф., 24–25 січня 2003 р. Львів: ЛІВС, 2003. С. 81-85.

96. Смичок В.Д., Хомин О.Й. Опрацювання зображень для виявлення і попередження злочинності. *Проблеми застосування інформаційних технологій, спеціальних технічних засобів у діяльності ОВС та навчальному процесі*: зб. наук. статей за матеріалами доповідей учасників наук.-практ. конф. 23 груд. 2016 р. Львів: Льв. ДУВС, 2016. С. 114-119.

97. Старенький О.С. Кримінальні процесуальні гарантії захисника як суб'єкта доказування у досудовому розслідуванні: теорія та практика: монографія. Київ: Алерта, 2016. 336 с.

98. Сулимов К.Т., Старовойтов В.И., Панфилов П.Б. Выявление запаховых следов человека (как биологического вида) на предметах-следоносителях. Типовые экспертные методики исследования вещественных доказательств / под ред. А. Ю. Семёнова Москва: ЭКЦ МВД России, 2012. С. 124-133.

99. Тимчишин Д.М. Використання науково-технічних засобів під час проведення слідчих (розшукових) дій за участю підозрюваного. *Науковий вісник національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 295-301.

100. Тищенко В.В. Концептуальні основи розслідування корисливо-насильницьких злочинів: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09 / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2003. 427 с.

101. Тищенко В.В. О соотношении понятий «техника», «тактика», «методика» и «технология» в криминалистике. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. 2 листоп. 2012 р. Одеса, 2012. С. 470-472.*

102. Тищенко В.В. О типовой модели технологии решения задачи по выявлению личности неизвестного преступника. *Юридичний вісник*. 2015. № 3. С. 216-222.

103. Тищенко В.В. Технология доказывания виновности подозреваемого. *Юридичний вісник: зб. наук. праць*. 2015. Вип. 4. С. 154-162.

104. Тищенко В.В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів: монографія. Одеса: Фенікс, 2007. 260 с.

105. Удовенко Ж.В. Криміналістичне забезпечення процесу доказування на досудовому слідстві: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Національна академія внутрішніх справ України. Київ, 2004. 205 с.

106. Хрусталева В.Н., Трубицын Р.Ю. Участие специалиста-криминалиста в следственных действиях: учеб. пособ. для вузов по специальности «Судебная экспертиза». СПб: Питер, 2003. 208 с.

107. Черенков А.М. Правовые, организационные и методические основы деятельности экспертно-криминалистической службы органов внутренних дел в

условиях мегаполиса: автореф.. дисс. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук: 12.00.09. Москва, 2000. 36 с.

108. Чистова Л.Е. Организационное и технико-криминалистическое обеспечение осмотра места происшествия: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Москва, 1991. 216 с.

109. Черноус Ю.М. Техніко-криміналістичне забезпечення розслідування злочинів. *Право і суспільство*. 2011. № 6. С. 213-217.

110. Черноус Ю.М. Криміналістичне забезпечення як наукова категорія та практичне завдання криміналістики. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2012. № 1. С. 149-155.

111. Шайтанов А.В. Оперативно-техническое обеспечение раскрытия преступлений органами внутренних дел: Методические, организационные и правовые аспекты: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Москва, 1993. 155 с.

112. Шаповал О.В. Криміналістичне забезпечення розслідування економічних злочинів: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2017. 209 с.

113. Шаповал О.В. Криміналістичне забезпечення розслідування економічних злочинів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.09, Київ, 2017. 20 с.

114. Шаповалов А.В. Кому работать в милиции. *Преступность в Украине*. 1994. Вып. 2. С 76-79.

115. Шелков В.А. Об использовании рентгеновских лучей для выявления следов рук. *Специальная техника*. № 2, 2007. С.12-19.

116. Шелудченко В.И. Проблемы технико-криминалистического обеспечения расследования убийств: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Кубанский гос. аграрный ун-т. Краснодар, 2002. 215 с.

117. Шепітько В.Ю., Журавель, В.А., Авдеева Г.К. Інновації в криміналістиці та їх впровадження в діяльність органів досудового слідства. *Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. пр.* 2011. Вип. 21. С. 39-45.

118. Шепитько В.Ю. Криміналістика. Енциклопедичний словник (українсько-російський та російсько-український) / За ред. академіка НАН В.Я.Тация. Харків: Право, 2001. 560 с.

119. Эксархопуло А.А. Дознание в деятельности таможенных органов. *Известия высших учебных заведений. Правоведение*. 1993. № 6. С. 104–110.

120. Элькинд П.С. Цели и средства их достижения в советском уголовно-процессуальном праве. Ленинград: Изд-во Ленингр. ун-та, 1976. 142 с.

121. Юзик В.П. Дактилоскопія як джерело забезпечення безпеки, а не як засіб пригніченості особистої свободи громадян України. *Теорія і практика судової експертизи*: зб. матеріалів круглого столу. Київ.: Навчально-науковий інститут № 2 Національної академії внутрішніх справ, 2016. С. 375-380.

122. Яковлев Я.М. Расследование убийств: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук. Душанбе, 1960. 17 с.

123. 10 years of 1:1 taping in Belgium. A selection of murder cases involving fibre examination / K. De Wael, L. Lepot, K. Lunstroot, F. Gason. *Science & Justice*. January 2016. Vol. 56. № 1. P. 18–28.